

ÍRÁSOK

**irodalom
művészet
kritika
társadalom-
tudomány**

**1977. október
VII. évfolyam, 10. szám**

KIADÓI TANACS:

Biacsi Antal
Brindza Károly
Fejes Szilveszter
Grósz György
Geza Gulka
Horváth Mátyás elnök
Mihajlo Jančikin
Kerekes Sándor
Josip Klarski
Mészáros Anna
Nagy József
Petkovics Kálmán
Pozsár László
Sátaí Pál
Marija Šimoković
Szalma László
Szám Attila
Szekeres László
Szilágyi Gábor
Szirovicza Antal
Vladimir Stevanov
Urbán János
Petar Wukov

Megjelenik havonta

SZERKESZTŐI TANACS:

Barácius Zoltán
Biacsi Antal
(fő- és felelős szerkesztő)
Bodrogvári Ferenc
Dér Zoltán
(Örökség, Olvasónapló)
Dietrich Gyula
(műszaki szerkesztő)
Dudás Antal (Alkotóműhely)
Franyó Zsuzsanna (Kézfogások)
Kenyeres Kovács Márta
Kopeczky Csaba
Sátaí Pál
Szekeres László
Urbán János (elnök)
Virág Gábor

Szerkesztőségi titkár:
Szöllősi Vörös Margit

A fedőlapot Boros György tervezte

Alapító: Szabadka község Művelődési Önigazgatói Érdekközössége

Szerkesztőség: 24001 Subotica, Trg slobode 1. Postafiók: 62

Telefon: (024) 27-754

Fogadóórak: minden pénteken 17—19

Kéziratokat nem őrünk meg és nem küldünk vissza

Előfizethető közvetlenül vagy a következő folyószámlára:

ÜZENET — Časopis RUKOVET Subotica 66600-678-16

Előfizetési díj belföldön egy évre 100, fél évre 50, egyes szám ára 10, kettős szám ára 20 dinár; külföldre az összeg kétszerese

A VSZAT oktatás-, tudomány- és művelődési titkárságának
413-59/73 1973. február 20. sz. alatti véleményezése alapján
mentes az általános forgalmi adó alól

Készült a szabadkai Pannónia Grafikai Műintézetben

TARTALOM

VII. ÉVFOLYAM, 10. SZAM — 1977. OKTÓBER

- 555 LÓRINC PÉTER: A derű versei
559 HERCEG JÁNOS: Felhők (elbeszélés)

KÉZFOGASOK

- 563 ISIDORA SEKULIC: November; Levelek Norvégiából (részletek)
— Virág Ágnes fordításai (lírai jegyzetek)
565 JARA RIBNIKAR: Isidora Sekulićról
566 GIACOMO SCOTTI: Adalék egy életrajzhoz; Bárhol is keresd hazád
Szűcs Imre fordításai (versek)

ÉGTÁJ

- 567 MAGYAR LÁSZLÓ: „...ha a külföldet nem is felülmúlni, de azt
lehetőleg megközelíteni iparkodjunk...”
(adalék a párizsi kommün évében alakult szabadkai munkásszervezet
történetéhez)
578 KISS ISTVÁN—Dr. MILENKO PALIC: Csantavér harca a második
világháborút megelőző években

ÖRÖKSÉG

- 594 UTASI MARIA: Akit szeretnek és szolgálnak, annak meg kell halnia
(In memoriam Déry Tibor)

ALKOTÓMŰHELY

- 596 LÉVAY ENDRE: Képzőművészeti napló: Szállások napfényben (jegyzetek Milan Konjović szabadkai kiállításáról); A jugoszláv keramika 3. triennáléja

OLVASÓNAPLÓ

- 600 KOLOZSI TIBOR: Az összekötő kultúra
(Dr. Andraš David: Mostovi uzajamnosti)
- 603 PÉTER LASZLÓ: Csáth Géza életműve
(Csáth Géza: Ismeretlen házban)
- 607 LEVAY ENDRE: Életút és szerep találkozása
(Sinkó Ervin: Szemben a bíróval)
- 610 KOLOZSI TIBOR: Szirmai Károly emlékezete
(Szirmai Károly művei a kritika tükrében)
- 611 KATONA IMRE: Értékes balladakincs
(Penavin Olga: Kórógyi — szlavóniai — népballadák, balladás törté-
netek, balladás dalok)
- 614 VÉKONY LASZLÓ: Egy nagyszabású vállalkozás folytatása
(Penavin Olga—Matijevics Lajos: Szabadka és környéke földrajzi
neveinek adattára)
- 615 JUHÁSZ GÉZA: Gyermekéről — nemcsak gyermekeknek
(Gion Nándor: A kárókatónák még nem jöttek vissza)
- 619 FEKETE ELVIRA: Játékos kedvű vallomás
(Domonkos István: Tessék engem megdicsérni)
- 620 BARANOVSKY EDIT: Egy kis közösség helytörténeti múltja
(Moravica monográfiája — Közlöny 2.)

LÓRINC PÉTER

A DERŰ VERSEI

3.

A végállomás meg egyszer majd észrevétlen besurran szívembe:
agyam tudomást nem vesz róla már,
csak a kalauz int: „Leállni, vigyetek!”
S megrázza (mint egykori villamosokon)
a riasztó csengőt:
Egy a leszálló vendég az életvillamoson,
kettő szállt helyébe: aktív hát a mérleg!
Semmi baj, elvtársak, az életvillamos roboghat tovább!
Nem, nem sötét, nem halált váró agyam,
mint a Keserű versei, azt mutatták talán
csak: a tudatalatti sír ott lent a mélyben,
de a görcsös-csukló hangja
a tudatig soha, soha el nem ér!
És hiába küzdök ellene —
ritmus lüktet verses prózámban:
az élet ritmusa,
ifjúság ritmusa, vénségnek ritmusa!
Mert az állat s az ifjú éli a mai máj
és nincsen tudata
— az emberi tudomány szerint —
(amely ellen tiltakozni máig meg nem tanult!),
ámbár érzi, tudja,
ha közeleg a vég, de
a jövő felől nem gondolkodik.
Derű van homlokomon
az ifjú s az állat ártatlan derűje ...

5.

A derű versei hát ezek,
mert az eszme győz és végleg győzni fog,
ha még nem értünk is el az útnak végére
(de hol is az út vége?!)
és sokszor illúzióknak hisszük és jelszónak csupán
szép terveinket, csodás álmainkat.
Igy én is célba futok egykor,
ha nem is mint egyén — jómagam,
ha az egyéni út vége
a „cél”
együttal, jaj, maga a halál!
Terveim nap mint nap egyre zsugorodnak,
zsugorodom össze velük magam is,
mert az egyéni élet egyszer véget ér,
de a társadalom,
melybe beleépültem már,
él tovább-tovább, míg világ a világ,
és a nagyvilágban benne élek — magam!

15.

Sok-sok maradt még beteljesületlen
a tettből, a tervből, facér bús álomból,
ami alkotásban még meg nem valósult.
Lesz-e idő még rá, mielőtt lecsap rám
a végső unalom, a tehetetlenség,
mely gondolat-teremtést
sem tesz már lehetővé,
mielőtt elnyel a nagy, végtelen úr,
a nagy, végső unalom: a kaszátlan halál,
mert a kaszás-tevékenység
még tetteket rejt, s a semmisülés helyett
a megsemmisítést jelzi és takarja.
Félek: tettben-gondolatban
alulmaradok már saját szintemen,
holott az élet mit sem ér, ha alulmaradok
vágott önmagamom.
Mert vallom: a hétköznap az érték,
a vasárnapjaimat — munkával — minden héten
hétfővé emelem!

16.

Az időt értékeltem mindig és a ritmust,
és tudtam: munka nélkül és az alkotás nélkül
nincs se idő, se ritmus!
Nélkülük bennem a halál lép előbbre,
a halál nyert teret — meg az unalom.
Zengem az idő s a munka,
az alkotás, a tett meg a ritmus örök dicséretét,
s bevallom, szerelmem ő:
az élet s az idő.
A nagy ritmus, az ős ritmus
szerelmese vagyok!

17.

Cinkosa vagyok az életnek és a tettnek,
cinkosa a magam s a más életének:
már régen az vagyok,
s ha nem is nemzettem soha új életet,
amellyel más inkább dicsekedhet,
hogy minden további tettvágy
ki is alszik ezzel üressé vált, kiüriült szívemben,
én még örökké az új termésre várok,
és bármit alkotok is,
az örök elégedetlenség új tettekre serkent.

21.

Ne írj, de csinálj történelmet —
mondogattam egyre, habár az írás is része és motorja
a harcnak és történelemnek
a történelem-teremtésnek,
mert a történelemírás maga is új harcra buzdít,
új kor teremtésére és tette,
ami anyja az újabb korszakoknak...
Irni is tett s élettöredék s így:
cinkosom az élet és édes pajtásom,

aki kitart velem és mellettem,
aktív mindhalálíg,
míg írjuk s csináljuk az új történelmet
s tesszük, hogy változzék az élet
és az élet ritmusa
az Ember javára.
Igy legyen —
s ha ennek eleget tettem,
nincs rám többé szükség,
jöhet jó felváltóm az élet berkeiben,
az ismeretlen, a más,
aki nem idegen...
De addig, utolsó pillanatombig
éljen a tett és az alkotás, addig:
cinkosom az élet és édes pajtásom!

23.

Az évek megtépáztak,
de a régi és új mosolygós arcok,
szerető szívek
visszahozzák újra egykori erőm,
hogy teljes erőben
s önmagamhoz méltón
térjek meg őseim társágába,
hol a férgek már várnak.

26.

Örök a harc,
örök a forradalom,
változik a világ és változol magad.
Változtasd meg hát a világot!
Változtasd meg magadat is hozzá!
Változtasd a világot és önnönmagadat!
Változtass,
cselekedj,
működj,
tégj,
működj,
cselekedj!
Változtass!
Változtasd a világot és önnönmagadat!
Változtasd meg magadat is hozzá! Ha
megváltoztatod a világot,
a világ benned,
Te a világban,
és változik a világ,
és változol magad, mert
örök a forradalom,
örök a harc.

Költészet — szerelem nélkül?
 Vagy a vénség nem ismer szerelmet?
 Mert e füzérben nincs szerelmes vers,
 habár szeretem az életet,
 szeretem az embert és a szépet
 és szeretem változatlan asszonyomat is,
 egyre inkább tisztelve és szeretve benne
 az Embert, a jóbarátot,
 az egyéniséget, igaz önmagát,
 a nőnél, asszonynál:
 a szellemet már inkább a testnél...
 De hazudna, aki
 ezt a, talán már hűvösebb, vonzalmat
 nem nevezné ma is szerelemnek.
 Szeretem az asszonyt, a szépet és az életet,
 az embert és a forradalmi eszmét,
 szeretem a jövőt — szebb, igazabb Jövőt,
 melynek résztvevője — szemlélője —
 már nem én leszek...
 Szeretem az írógépemet is, a foghíjasat,
 amely — vagy aki — velem vénült meg,
 de főleg hófehérszirmú Margitvirágomat,
 aki kitartott minden bukásomban,
 kívárta minden feltámadásomat,
 mint igaz élettárs,
 s ki mégis mindvégig önmaga — külön egyéniség maradt...

Távozóban vagyok,
 és mint érkezéskor illik:
 bemutatkoztam,
 mielőtt végleg eltávoznék,
 s megkönnyítem munkáját
 majdani búcsúztatómnak:
 búcsúztatom magam!
 Ilyen vagyok (voltam!?):
 végleg s mindvégig elkötelezett,
 forradalmi elkötelezettje
 az irodalomnak, politikának és tudománynak,
 elkötelezettje életnek s jövőnek.
 És bevallom
 még most, utolsó szavamban:
 Szép volt, szép, és
 kár távozni — kár!

FELHŐK

Nyár volt. A társulat szétszéledt, az igazgatót is úgy kellett behívatni hétvégi házából. De Kökényesi Ila nem várhatott. Oly hirtelen szakadt rá a rengeteg baj, hogy most maga ment kihívóan a sorsa elé, mint amikor az ember mindennel leszámolt, s arra sem akar türelmesen várni, ami még hátra van.

— Miről van nagyban szó, Kökikém? — húzta fel pimaszul az orrát a direktor, felháborodását, hogy zavarni merték, a kérdés bohém sikamlósságába rejtve, mert a színésznő a mamája lehetett volna. — Olyan sürgős?

— Sürgős! Nyugdíjba megyek, s azt ajánlották, hogy erre a legjobb hónap az augusztus. S ha most megcsinálnád a határozatot, egy ismérősem levinné az intézetbe. Őszre már folyósíthatnák a járandóságomat.

— Mi az? Elég volt a dicsőségből? Nem is mondtad eddig...

A színésznő némán bólintott, válasza sem érdemesítve a kétszínű megjegyzést. Hogy nem mondta eddig? Mintha nem fordítva lett volna, mert már évek óta kinézték maguk közül. Szerepet nagyon ritkán kapott, gázsija sosem haladta meg a kötelező minimumot. És ötvenöt éves volt. Igaz, azt mondják, színésznőnél ez a legszebb férfikor, s Mistinguette hetvenöt évesen bakfisnak öltözött és táncolt, s fiatal költők írtak hozzá szerelmes verseket. Ő azonban csak egy szegény vidéki színésznő volt, talán csakugyan nem is nagyon tehetséges, mivel áltatta volna magát.

Harminc év előtt, amikor erre a veszélyes és gyönyörű pályára lépett, volt egy kis alakja, volt egy kis hangja, s tudott bánni a mozdulataival.

— Ez már magában véve nagy szó, drágám! — kiáltott fel Sótay Ádám, a kiöregedett színész, aki épp társulatot szervezett akkoriban, miután alaposan szemügyre vette őt, s mindezt megállapította róla. — Östehetségem van elég! Olyan is kell, akinek gyerekszobája volt. Olyan, aki zavartalanul be tud jönni a színpadra, s nem botlik meg a nyelve, amikor azt kell kérdeznie: A quoi jouer? Meg vagyok értve? S hallom, elvált! Mihez kezdene különben? Könnyelni, gondolja, könnyebb lenne valami vállalatban?

Csokoládébarna kalapja volt Sótay Ádámnak, olyan széles karimával, mint egy kocsikerék, s a főutcán félig lehunyt szemmel fordult meg a nők után. Nem volt kujon, csak szakértő. Nem hódítani akart, csak felfedezni. Hasát kilökte, csöppet se röstellve a pocakját, s tán épp ezért tudott olyan ellenállhatatlan kedvet csinálni a pályához, a szerveződő színházhoz.

Kornél csak hazajött a fogságból, s máris levitték mint mérnököt a romos Belgrádba egy hidépítéshez. Pár hónapon át haza-hazanézett szombatontként, aztán már ő ment hozzá, ha megunta a várakozást. Bútorozott szobácskában lakott, amelybe egy káposztaszagú konyhán át jutott az ember, s nagyokat hallgatott.

— Van valakid? — kérdezte egyszer, mikor már megunta a meszeseséget, s becsukta a konyhaajtót, hogy ne is lássa a fiatal, nagy keblű, szőke háziasszonyt, aki leplezetlen undorral fogadta őt, s bizalmaskodó kedvességgel beszélt az urához. — Mondd meg őszintén. Elkészültem rá.

Kornél lehajtotta fejét és megint csak hallgatott.

— A gyerek, természetesen nálam marad! — mondta erre ő határozottan és elszántan, mintha isten tudja, milyen könnyen vágott volna neki egvedül az életnek.

— Jézus Mária! Csak nem komolyan mondogod, hogy színészno akarsz lenni! — kiáltott fel az édesanyja és összecsapta a kezét. De nagyobb ellenállásba nem ütöközött az elhatározása. Eppen átvészelték egy szörnyű háborút, amelyben az emberek sok mindent megtanultak, és sok mindentől megszabadultak. Előítéletektől is. És miután erősebbnek bizonyultak a halálnál, az életet is megtanulták kicsit félvállról venni.

„Napkeleti csillag, szabadság csillaga...” — énekelték teli torokból, s mentek ki romokat eltüntetni, az egész társulat, mint egyébként minden munkaszervezet. Vágvölgyi Zoltán, a nyurga szerelmes színész, akinek bársonyosan mély basszusától elállt a polgárista kislányok lélegzete a karzaton, óriási csákányt cipelt a vállán, s az összedőlő falak között is derekasan dolgozott. Oly könnyen és gondtalanul csinálták végig mindezt, az éjszakai bumblízásokat is átröhögve, vendégszereplésről jövet, s fázósan egymáshoz bújva, mint a testvérek, mintha nem gýztek volna örülni annak, hogy élnek.

— Három méter barchet! — kiáltotta például Sótay Adám mint a szakszervezet elnöke. — Ezt talán adjuk Kókényesi Ilának, hogy ő is kapjon végre valamit, hiszen kistfia van!

S nem tudta, sírjon-e vagy nevéssen, amikor kezébe nyomták az utalványt. És ez a véletlek között hullámzó hangulat később is elfogta, ha, visszagondolt ezekre az évekre. Pokróc kabátban jártak és bekötött fejfel, s jegyre kapták a kenyeret. S mégis sokat ígérő szép idők voltak azok.

— Steinhoff bácsi, maga nem tud vigyázni a pápaszemére? — szólt rá az öreg sűgóra Kudella, az akkori direktor, akit a kereskedelemből vezényeltek át a színházhoz, de aki rém komolyan vette a játékot, s ha kellett, kulisszát tologatott maga is, a megható jeleneteknél meg kiment a prosceniumpáholyból, hogy senkit se zavarjon, kifűjni az orrát, mert az olyan volt, mint a trombitaszó. A fenti szemrehányás ugyancsak ilyen természetű volt.

A fényszórók mind Vágvölgyi Zoltán felé fordultak, s valósággal megfűrdették benne csizmás, tarisznyás alakját, mikor énekelni kezdte:

„Kukorica közt születtem, ott találtak engem...”

Zsűfolásig telve volt a színház, a nők akkor már vizesre sirták a zsebkendőjüket, a férfiak hangtalanul köszörűlgették a torkukat, s ez volt az a felemelő jelenet, amikor a könny és mosoly egyszerre ömlött el az arcokon. És akkor, mint a bombarobbanás, olyan nagyot koppant a sűgó szeművege, ahogy az orráról szépen a pulpitusra csűszott.

Több volt ez, mint naiv kis műdal, egy kicsit az egész színház népe győzte le vele a múltját, s a mesebeli Kukorica Jancsival együtt ment a jövője felé. Ez volt az az idő, amikor a frázisokat is elhitte az ember, ahogy földrengés után nem az elpusztult szegénységét siratja a nép, csak azt írzi, hogy élni szép és élni jó...

S néhány év múlva megjelent Dosztián Tódor, az örmény mérleg-hitelesítő. Szeme barnászöld volt, mint az olajbogyó, s zöldköves gyűrű volt az ujján, akárcsak az arisztokratáknak.

— Nem is tudod, hogy szeretlek — mondta néha és gyerekkoráról meg a deliblári homokpusztáról mesélt, amely fölött hol vérvörösen, hol feketén gyűlekeznek a felhők. Olykor leszállnak egészen mélyen, úgyhogy felkapják a csöppnyi román házakat és magukkal viszik egy időre, hogy aztán megint a helyükre tegyék őket az akácfák alá, amikor más vidékek felé szállnak.

Hófehér ingben járt az örmény, acélszürke ruhában, mint a méltóságos urak, s vastag nyaka úgy sötétlett fehér gallérján, mint a fecskék tolla fehér mellényük fölött. És a száz szál piros szegfű is az

övé volt; ő küldte fel a színpadra, ha csak akkora szerepe volt is Kökényesi Ilának, mint az utolsó statisztának, úgyhogy Steinhoff bácsinak sügnia se kellett, s így múltak fölöttük észrevétlenül az évek.

— Anya, én szeretek egy lányt — mondta egy este halkán és ünnepélyesen Kiskornél. — Azt hiszem, feleségül veszem! Azért jöttem, hogy ezt bejelentsem neked. És idehoznám, ha megkapom az állást a Repromban.

— Jaj, édes gyerekem, ez egy olyan kis lakás, és Nagyit se tudnám hamarjában hova tenni! De azért csak gyere, csak hozd!

Kétségbeesés volt a hangjában, miközben arcára mosolyt erőltetett, ahogy egy jó anyához illik, s Dosztián Tódor csitítgatta, amikor már nagyon elege volt. De ilyenkor a szerelmes örményt se kímélte:

— Maga is csak úgy tesz, mintha szeretne húsz éve már! Jön egy-két órára, s megint elmegy, nem is sejtve, milyen nehéz lesz a szívem, ha becsukom magam mögött az ajtót! S tudom, hogy hazamegy a feleségéhez!

Minden rendezetlen volt körülötte, s ezen anyja a maga részéről úgy segített, hogy egy reggelen nem ébredt fel többé, és mindjárt nagyobb lett a lakás. Jöhetett haza fia a feleségével.

A színház akkor már rég nem az volt, ami a kezdet szép éveiben. Hol voltak már azok az áhítattal teli előadások, amikor a néma csendet egyszerre felszabadult tapsorkán váltotta fel! Amikor színész és közönség halkán lélegzett, s a felvonások szünetében sötét öltönyökben és estélyi ruhákban lepte el a színházjáró nép, mint valami ünnepen, az előcsarnokot, amelynek kétszárnyas ajtajai fölött még ott voltak a békebeli barokk angyalok.

„Szintelen és szenvtelen” — állapította meg egyszer róla az ifjú kritikus, kegyetlenül. „Mimikája hamis, pátosza erőltetett!”

— Ugyan, Kökikém — vigasztalta Kiss Bella, aki meg ha egyebe nem is, de óriási drámai orgánuma volt, úgyhogy az ügyeletes tűzoltó egymászt halkán becsukta az ajtót, mert azt hitte, huzat van, pedig csak az ő hangja száguldott végig, mint az orkán. — Ne törődj ezekkel a nyavalyásokkal! Ezeknek csak az kell, ami modern! Látod, én oda se nézek már, el se olvasom, ha írnak rólam! — tette még hozzá, és mind a két orrlíkánt vastagon engedte ki a füstöt.

Ő nem tudta ilyen könnyen elhárítani magától az ilyesmit. Nem vallotta be, csak Dosztián Tódornak tett rá halvány célzást sirva, hogy attól fél, a szakállas ifjúnak, aki rendszeresen tollhegyre tűzte őt, igaza van.

A szerelmes örmény másképpen reagált a kedvezőtlen kritikára:

— A gallérjánál fogva cipelem elébed! Térden állva könyörög majd, hogy bocsáss meg neki! Vagy ha nem, hát lelövöm, mint a kutyát!

Prózai színész volt, Ibsent játszott és Shaw-t fiatalkorában, Norrát és a bordélyosnőt, s akkor még nem volt baj vele. Igaz, a kritika is a dicséretet tartotta akkoriban kötelességének, nem a kifogást. Talán túlságosan vidéki volt a felfogás, amely azt mondta: amilyen, olyan, de a miénk! S ezen a vidékiességen egy idő múlva úgy próbáltak túljutni a fiatalok, hogy messzebbre néztek, mint a közönség vagy Sótay Adám, aki réges-rég magányosan rötta az utcákat, s bibliai atkokkal árasztotta el a megváltozott színházat. Hangosan dicsekedett vele, hogy ő a lábát se teszi be ebbe a „lezüllött” műintézetbe. Csupán a kalapja maradt meg, minden évben újra vasalva, azt lengette, ha megvénülve, de fáradhatatlanul és elegánsan, mint egy ittfelajtott régimódi gallér.

De Kökényesi Ilának mégis magánéletében volt a legtöbb baja.

— Vagy ő, vagy én! — mondta fiának egy napon a menyé. — Válassz!

— Nem kell választania! Magamtól megyek el!

Ezt oly hidegen és elszántan mondta, mint aki semmitől sem riad vissza.

Ekkor hivatta be a direktort és jelentette be sürgősen, hogy nyugdíjba vonul. Volt egy kis megtakarított pénze, kiment a közeli faluba, amely alatt fűzfás partok között folyt lassú hullámokban a kis folyó.

— Veszek ott egy házat magamnak! Baromfit nevelek, virágoskertem lesz, s akkor legalább magát is felmentem mindenfajta erkölcsi és érzelmi kötelesség alól — mondta Dosztián Tódornak.

Az örmény még sötétebb lett, s letérdelt Kökényesi Ila előtt.

— Ne hagyj el! — könyörgött, és inge gallérjáról lepattant a gomb, elgurult a szekrény alá, annyira erőt vett rajta a felindultság. — Nem vagyunk már elég fiatalok ahhoz, hogy egymás nélkül élni tudjunk!

— Én most is maga nélkül élek — felelte Kökényesi Ila és a hangja fakó volt és érdes. — Hetenként kétszer látom, s ez az, amit már nem bírok.

— Nem is tudod, hogy szeretlek — mondta Dosztián Todor hülyén, és kövér könnyek gördültek végig sötét és zsíros arcán. — Ne hagyj el.

Megvette a kis falusi házat, rendbe hozatta, bebútorozta a régi antik bútorokkal, még a zongorát is kivitte. Nem azért, hogy játsszék rajta. A régi hangulat hűségének tartozott vele. S baromfit nevelt, és virágoskertje volt, s egyszer csak jött a hír, hogy Dosztián Todor hirtelen meghalt.

Mintha egy üvegharang szakadt volna rám, s most már csak az alatt kell élnem! — panaszkolta kicsit talán színpadiasan Kiss Bellának, az egyetlennek, aki nem hagyta el, miközben ő mindenkit elhagyott.

— Olyan ez mint az isten büntetése — sírt tovább és arra gondolt, hogy Dosztián Tódort jobban szerette, mint a fiát. Mindig félt ezt beismerni, s a belenevelt polgári morál sem engedte meg neki, hogy ez tudatosodjék benne. Egy anyának legelső a gyereke — hazudta magának, mikor már a fiával is szakított, és a szíve szakadt meg, hogy Dosztián Tódor most már hetenként kétszer se jön, mint húsz éven át.

— Sose hittem, hogy öregen is így kell az embernek szenvedve és reménytelenül szeretnie! — jajongta, s az örményre gondolt, akinek a felhők között jelent meg előtte minduntalan olajos fényű arca a bánatos bivalyszemével, ha lement a folyóra és a fák lombjai között felnézett az égre.

Mert egyszerre megöregedett. Csípője már korábban megvastagodott, válla összeszűkült s a lábán is megjelentek itt-ott a kék erek, de ez Dosztián Tódort csöppet sem zavarta, mivel ő is azért szerette ilyen emberfeletti szerelemmel Kökényesi Ilát, mert nem éltek együtt. Nem volt idejük rá, hogy megunják egymást. A titkolt szerelem tartotta meg érzelmeiket változatlanul.

A folyóparton nem volt egyedül. Hosszú sétáiban mind gyakrabban kellett éreznie, hogy követik. Játsszani persze sosem látták, se Ibsenben, se Bernard Shaw drámáiban. De a híre utána jött. Színésznő! Kezdetben csak az ablakok nyíltak ki utána, aztán már egész csapatok szegődtek a nyomába lenn a folyónál. Suhancok és süldőányok. Nem kiabáltak utána. Nem csúfolták, mint a meghibbant szegényeket. Csak nézték. Némán és kitartoán. Ha megállt, ők is megálltak. Néha jött egy forró déli szél, amely felkavarta a felhőket, mint a deliblátí pusztaságon Dosztián Tódor gyerekkorában, s hol vörösek voltak, hol ijesztően feketék, s ahogy alászálltak, tisztán látta a szerelmes örvényt. Már az is megöregedett persze, hiszen idősebb is volt, mint ő. De csodálatosan szép látomás volt mégis: Csak állt és nézte.

És a fél falu fiatalsága bámulta megkövülten messziről.

Úgy is kapták fel, s vitték haza holtan, amikor egyszer elesett a folyó partján, s piros virágos napernyője messze gurult tőle.

KÉZFOGÁSOK

ISIDORA SEKULIĆ
(1877—1958)

NOVEMBER

Mindenütt csönd és téli rettegés. A parasztok még alszanak. Az utakon a szél és a hideg üget.

A mezőségen minden sebzett és fájdalommal teli. A fű teleszitta magát nedvességgel, elernyedtt, megdőlt, és mint az arktikus moha, kékké vált a fagytól és dértől. Itt-ott egy-egy szál mezei virág. Kiejtette kezéből a nyár, mikor a tél elől menekült, s most itt fekszik, és hal-doklik, mint a sebesült, akit elkerültek, és akiről megfeledkeztek.

Az út mentén tövises gallyak kapaszkodnak egymásba. Körös-körül száraz, töredezett és rothadó, már elsiratott levelek halmjai. Egy tüskére szúrva forog az utolsó zöld levelecske. De őt is a növényi halódás aranykerete övezi, rajta fekszik holtan egy a finom kerti pókok közül, amilyenek a kislányok kibomlott hajára hullanak, s a sárga meg piros tulipánkelyhek a hálószebájuk.

Az árok mélyén kis tócsa hallgat és retteg az első jégkéregtől, amely nem fogja elkerülni.

Egy emberi lábnyom mélyedésében, mint kiásott sírgödörben, veréb üldögél. Fejecskéje remeg, aprócska szemében pedig könnytelenül sír a szomorúság és szemrehányás. Holnapra az Isten hóval fogja betemetni a madárkát, amelyet megölt.

Nehezen világosodik. Az égen két-három kisírt szemű csillag, a levegőben két-három fagyos holdsugár.

A mező mélyén fekete és vastag törzsű fák sorai állnak, s az egymást keresztező száraz ágakból látni, hogy az erdő nem él.

Ott, oldalt egy jól megtermett bika élvezi a késő őszi reggelt.

Fekszik, és mélyen és forrón lélegzik. Alatta és körülötte megolvadt a dér és füstöl a föld.

Szarvai mellett göndör szőröcsomók állnak föl, domború fekete homloka alatt pedig álmos szemének nedvessége csillog. Lehajtotta a fejét, s nedves orrcimpáival a földet meg a füvet szagolja.

Egyszer csak egész hatalmas valójában meginog és letérdel, majd a letúnt, irdatlan ósálatok rettentő mély hangján elbődül, hogy a Nap-istent üdvözzölje.

Aztán még sokáig volt csönd és felhős az ég, az erdőből rothadó fák és holt rovarok szaga ért utol, s a bika minden szőrszálán az őszi nap egy-egy fénycsöppje vesztegelt.

LEVELEK NORVÉGIÁBÓL

(RÉSZLETEK)

1. Kőben gyökerezik Norvégia egész élete, egész jelleme, egész boldogtalansága. A vizekben ragyog töretlen szépsége. Az erdőkben pedig képelete.

2. Csodálkozva kérdezi az ember, miből élnek a fák sok norvég erdőben. Magukat emésztik: lemorzsolódott tűiket a fenyők, lehullott leveleiket a nyírek. Csupasz kő, és rajta az egész erdő kiéhezett és védtelen gyökérszövedék. Tapostunk az élő gyökerek szövődékén, amelyek két-három méter hosszúságban kiállnak a földből, sőt fölé is emelkednek hóval borítva, vizektől marva, az élősködő növények vastag rétegének martalékaul. Egyes fák főgyökere annyira elveszítette kapcsolatát a földdel, hogy támaszték nélkül és erőtlenséggel dőltek meg a törzsek, vagy estek más fákra. Az ilyen erdő vagy erdőréssz a norvég élet-allagóriája.

3. Minden norvég házban sokat olvasnak és nagyon sokat muzsikálnak. A norvégek maguk is muzikálisak, de a hosszú telek várják el a zenét még a legegyszerűbb nevelési rendszertől is, úgyhogy ebben az országban az emberek zöme jobban énekel és játszik valamiféle hangszeren, mint nálunk a kisebbségben levő zeneértők. Csak meg kell szólalnia a zongorának, gondolkának vagy hegedűnek, s a beszélgetés mintegy varázsszóra megszűnik, a hallgatók a többi szobából odasereglenek, a gyerekek abbagyják a játékot és tréfát, s ekkor szemünk előtt bontakozik ki a jellegzetes norvég kép: öreg és fiatal valami régi székbe süppedve, ölse hullt kézzel hallgat és nem tudja, ebből az élvezetből mi az elég.

4. Néha-néha a víz, a kő és a levegő harca az ősi, barbár norvég parasztnak viaskodására emlékeztetett, akik kettesével derékban szorosan összefűzték és így megszűjázva addig fojtogatták és késsel döfködték egymást, amíg az egyik vagy mindkettő ki nem merült, vagy a lelkét ki nem lehelté.

5. Csónakokon, bárkákban, kosarakban, ládáknál és hordókban, egymás mellé rakva, fölfúzva vagy összedobálva, vízben és sóban, sőt még a csupasz földön is feküsznek ott fölmérhetetlen mennyiségben a halak és rákok. Úgyhogy az embernek vétkes és szomorú lesz a tekintete, amikor a tengerre néz, mert észbe jut, hogy ez az emberi gazdagság és jólét is véres munka, rablás és öldöklés eredménye.

6. Szántóföldet akart csinálni a háza körül. Éveken át kínlódott, ásott, szedte a földből a követ. El sem tudja képzelni, milyen munka az, elmozdítani például egy nagy követ, amely tán több száz éve is fekszik a földben, és ha már kinkeservesen kiásta és aláásott, mekkora munka azt akkor kiemelni és eltávolítani. Két évig dolgozott az az ember, amíg megtisztított egy rétegni földet, amely elég lehetne, hogy néhány zsák rozsot learasson, és amikor szántani kezdett, az eke kis-sé mélyebbre hatolt, a vasa valami keménybe ütközött, mintha üveg-ből volna. A parasztnak még egy év nehéz munkára volt szüksége, hogy megtisztítsa a földnek következő, mélyebb rétegét. Türelmesen, egyedül feleségével dolgozva végezte el ezt a munkát is. Őriült, hogy lesz egy kis szántóföldje ezen a pusztán vidéken.

Akkor a kiszedett kövekből magas falakat kellett emelnie ... a szántóföld négy oldalán, hogy a vetést megőrizze a homoktól és hólavínaktól; és amikor minden készen állt, a hegyről kőlavina zúdult alá, ledöntötte a falakat, mintha papírból lettek volna, bevájódott a paraszt munkájának legközepébe kődarabokkal hintve be a szerencsétlen ember vetését. Akkor az elkeseredésében fölakasztotta magát, és itt temették el.

7. Komoly és hallgatag emberek járnak-kelnek, akiket rendkívül nehéz rábírní, hogy szóljanak magukról valamit. Ha meg megteszik, maga bánja meg a kérdező, meg szégyenkezik is, hogy nem hagyta őket békében.

VIRÁG Agnes fordításai

ISIDORA SEKULIĆ-ról írja Jara Ribnikar:

- A munka volt életének tartalma.
- Szigorú, szórakozásmentes életet élt.
- Teljes összpontosítással tudott figyelni; ilyenkor úgy tűnt, szinte a beszélőhöz tartozik, annak függeléke.
- Folyóiratokat járattott a tudomány, irodalom, zene és képzőművészet tárgyköréből.
- Szerette és sajnálta az embereket, de az emberhez, az egyénhez a gyanakvó hitetlenségével viszonyult.
- Igazi, szívbéli barátai csak a rég elhunytak, Njgoš, Byron, Shakespeare lehettek, meg a hozzáférhetetlenek, mint a nagyszerű Jehudi Menuhin.
- Az utóbbi hegedűjátékát csak térdre hullva bírta hallgatni, annak elviselhetetlen szépsége miatt.
- Ezt is mondta: „Apróra tört, maroknyi sóder vagyunk csak mi mindannyian, amellyel egy falusi út mélyedéseit töltik föl. De nem is kell ennek másképp lennie.”

— O —

Amint születési évéből kitetszik, annak századik fordulóját ünnepejjük az idén. A bácskai Mošorin községben született. Gyermekkorát Rumán és Zimonyban töltötte. Tanítóképzőbe Zomborban járt, Budapesten pedig a pedagógiai főiskolát fejezte be. Az I. világháború után Belgrádba költözött és ott élt haláláig. 1945-ben a Szerb Írószövetség első elnökévé választották. A Szerb Tudományos Akadémia tagja volt. Írásai alapján költőnek, elbeszélőnek, esszéírónak, kritikusnak, nyelvésznek, recenzensnek és fordítónak tekinthető.

Fontosabb művei: *Norvégiai levelek (Pisma iz Norveške)*, *Irodalmunkból I. II. (Iz naše knjizevnosti)*, *Njgošnak — a mélységes kegyelet könyve (Njgošu knjiga duboke odanosti)*, *A külföldi irodalomból I. II. (Iz stranih knjizevnosti)*, *Beszéd és nyelv (Govor i jezik)*.

GIACOMO SCOTTI

ADALÉK EGY ÉLETRAJZHOZ

*Len vagyok,
délen rostosodott.
S bár rám törtek a viharok,
a tengerárral
mégis dacolok.*

*Igy szerettem meg két hazát is,
a bolondulásig.
Ha nem hiszitek:
hajoljatok vértől rózsálló
sebeim fölé.*

BÁRHOL IS KERESD HAZÁD

*Hazám, ne nyugtalaníts,
s ne hívj. Hisz nem tagadhatom:
bárhová megyek,
velem vagy te is, te mesére hasonló;
azért is folyik folyton rólad a szó.
Hogy gyermeki szívemben megőrizzelek.*

*Hazám, ne szólólgass,
mert bármelyik nevemre
felkaphatom a fejem,
szeretettel vagy sajtó fájdalommal.
Hisz hangod akkor is hallom, ha nem hívsz,
te minden évszakban gyönyörű,
de legszebb a tengertől tengerig
föltündöklő nyárban.*

*Rád ismerek dobogó szívemben,
s a zöld térségekben.*

*Mert bárhol is keresd hazád,
az tebenned válik igazzá.*

SZÜCS Imre fordításai

Szemelvények a költő Elni, azért is (Živjeti uprkos) című kötetéből.

ÉGTÁJ

MAGYAR LASZLÓ

»... HA A KÜLFÖLDET NEM IS FELÜLMULNI, DE AZT
LEHETŐLEG MEGKÖZELÍTENI IPARKODJUNK...«

ADALÉK A PÁRIZSI KOMMUN ÉVEBEN ALAKULT
SZABADKAI MUNKASSZERVEZET TÖRTÉNETÉHEZ

Helytörténeti kutatóink általában a leglényegesebb momentumok megragadására összpontosítanak. Ezeknek felismerése igen gyakran a különböző összehasonlításokon és összefüggéseken alapszik, amikor is a kutató az általa feldolgozott témakört korunk szellemébe illeszti.

Előfordulhatnak azonban gátló körülmények is (pl. egyes könyvtárak és levéltárak rendezetlen állapota stb.), amelyek sokszor lényegesen befolyásolhatják a munka eredményességét. Nos, ebből a tényből kifolyólag már rá is térhetünk mondanivalónk lényegére.

Az utóbbi években mind gyakoribb a vajdasági munkásmozgalom régmúltjának felelevenítése. De éppen a fenti gátló viszonyok következtetésekre, hogy ne mondjam találgatásokra készíthetik a kutatót. Példának említhetjük a párizsi kommun évében, 1871-ben megalakult „Iparos- és Kereskedősegédek Onképző és Segélyegyletét, amely Szabadka első osztályjellegű munkásszervezete. E politikai szervezet megalakulásának körülményeiről eddig — éppen a levéltári adatok hiányában — jobbadán következtetések születhettek. Így alapszabályainak hollétével és hivatalos megalakulásának lehetőségeivel kapcsolatban is többnyire feltevéseink voltak. Egyéb forrásmunkák (sajtó stb.) segítségével azonban mégis megközelítő pontosságú következtetésekre juthattunk az egylet létrehozását és rendeltetését illetően.

Talán a szabadkai levéltár nyári átrendezésének tulajdonítható, hogy előkerült az ideiglenesen megalakult egylet elnökének, Vida Kálmánnak folyamodványa a gimnázium tanterméért és ami a leglényegesebb: az egylet alapszabálya három példányban, megalakulásának indoklásával és a belügyminisztérium válaszával. Ezenkívül rendelkezésünkre áll még a városi tanács 5688/1871-es jelzetű iktatókönyve, valamint a 2089/1871 és 5688/1871-es jelzetű jegyzőkönyv, ahol szintén fontos bejegyzések találhatók a tárggyal kapcsolatban.

De mielőtt rátérnénk a részletesebb elemzésre, meg kell erősítenünk Petkovics Kálmán állítását, hogy eddig az egylettel kapcsolatban ellentmondásos megállapítások láttak napvilágot. Számomra kissé érthetetlen Iványi István,² amikor 1871. április 2-ra datálja az egylet megalakulásának időpontját. Az egylet feladatának megfogalmazásakor pedig hivatkozik a Bácska 1872. évfolyamának ötödik és tizenegyedik szá-

mára. Nyílt kérdés ezek után, hogy a jeles kutató — aki általában hi- teles okmányokra alapozta véleményét — egyáltalán betekintést nyer- hetett-e az egyetlen kapcsolatos dokumentációba (alapszabály, jegyző- könyvek, iktatókönyvek stb.). Valószínűbb azonban, hogy különösebb jelentőséget nem is tulajdonított működésének.

Dr. Mirmics József tanulmányában³ felismeri az egyeslet kivételes munkásmozgalmi jelentőségét, habár csak hiányos levéltári anyagra tá- maszkodhat.⁴ Később is tüzetesen, de sikertelenül kutat a közelmúltban előkerült alapszabály után, amely választ adhatna néhány lényeges kér- désre. Így disszertációjában⁵ — amely mellesleg szólva kitűnő munka — még elmélyültebben foglalkozik az ekkortájt Bácskában egyedülálló és a párizsi kommunéval egyidőben alakult segélyegylettel. De jórészt megismétli eddigi kutatásának eredményét⁶ és összegezésként arra a megállapításra jut, hogy az egyeslet hivatalosan meg sem alakulhatott.

Dr. Danilo Kecic munkájában⁷ a következőket írja: „1871-ben Sza- badkán megalakult az Első Munkásegylet...” Ehhez azt fűzhetnénk, hogy ilyen elnevezéssel 1871-ben Szabadkán munkásegylet nem alakult.

Petkovics Kálmán *A kérdőjeles ember* című könyvében ugyancsak behatóbban foglalkozik az első szabadkai munkásszervezettel és annak eddigi ellentmondásos adataival, majd többek közt a következőket mondja:

„Két héttel a párizsi kommuné bukása után, 1871. június 13-án, Sza- badka szabad királyi város tanácsa elküldi Budapestre a belügyminisz- tériumba az iparos- és kereskedőségek önképző és segélyegyletének alapszabályait jóváhagyás végett.

Jóváhagyásnak vagy elutasításnak *nincs írásos nyoma.*

Nem is lehetett.

Az okmány postázása előtt két nappal, 1871. június 11-én az Alta- lános Munkásegylet Budapesten nemzetközi szolidaritási gyűlést szervez a párizsi kommuné mellett...”⁸

Igaz, Petkovics a továbbiakban igen meggyőzően érvel, ettől elte- kintve azonban a válasz 1871. augusztus 3-án mégis megérkezik Szabad- kára az egyeslet alapszabályaival.

Amint látjuk, az utóbbi években már néhány mű (nem számítva a többi) foglalkozott az Iparos- és Kereskedőségek Önképző és Se- gélyegyletének működésével. A néhány észrevételén túl a nagy teljesít- ményt abban látom, hogy kutatóink, ha hiányos levéltári adatokkal is, általában avatottan tolmácsolják az egyeslet működésének lényegét és jelentőségét. Az előkerült okmányok soron következő bemutatása pedig útmutatásul szolgálhat eddigi eredményeink felmérésére.

Erdemes lenne előbb röviden egy másik alakulni kívánczó és ta- lán az Iparos- és Kereskedőségek Önképző és Segélyegylettel kapcso- latban álló iparos legényegylettel foglalkozni. Tudniillik Ernyesi József (később kocsmáros a IV. körben) több iparoslegény (azaz iparossegéd) megbízásából még 1871. január 19-én előterjeszti, „miszerint a helybeli iparos legények ön művelődésük s erkölcsi ügy szellemi képeztetésük céljából egyesület szándékoznak alakítani s ezen egyeslet tervezete és alapszabályainak megállapítására egy értekező gyűlést kívánnak tar- tani”.⁹ A hatóság részéről január 22-én Antunovits tanácsnok részt is vett az értekezleten.¹⁰

De a levéltári nyomok csakhamar az Iparos- és Kereskedősé- gek Önképző és Segélyegyletére terelik a figyelmet, amikor is Vida Kál- mán, az ideiglenesen megalakult egyeslet elnöke, 1871. február 17-én a gimnázium tantermének átengedése ügyében kérelemmel fordul a pol- gármesterhez.¹¹ Bevezetőjéből megtudhatjuk, hogy az egyeslet ideiglenesen február 12-én megalakult s megválasztotta tisztviselőit és igazgató vá- lasztmányát is, akik, illetve amely az alapszabálytervezet elkészítésére hivatottak. A tervezet végleges elfogadása céljából március 5-én „...köz- gyűlés tartassék s az abban megállapított szabályok Tekintetes Polgár-

mester úr útján a magas Minisztériumhoz felterjesztessenek...¹² Addig is folytatni kell az előkészületeket. A tagok összejöveteli ideje a gimnázium épületében hétköznapokon d. u. 6 órától 9-ig, vasár- és ünnepnapokon reggel 9 órától este 9-ig lenne. Az ideiglenes elnök a folyamodványban szavalolja a helyiség zavartalan használatát, ahol „semminemű visszaélés” nem fordulna elő. Az egylet zökkenőmentes munkáját biztosítaná Vidá Kálmán elnökön kívül Antunovits József tanácsnok, Merl Ferenc, Radics György, Héjja Endre igazgató és Balázs Imre tanárok, valamint a felolvasásokra ajánlkozott tagok, az értelmiség, az iparos- és kereskedősegek, egyszóval az egylet valamennyi pártolója.

Végül február 19-én Antunovits tanácsnok bejelenti,¹³ hogy az iskolabizottmány rendelkezésére bocsátja a gimnázium tantermét, aminek hitelességét a városi tanács iktatókönyve¹⁴ is megerősíti.

Megfigyelhető az értelmiség jelenléte is az egylet ideiglenes megalakulásakor. Ez még elkerülhetetlen az első szabadkai munkásszervezet rövid életében, hiszen az elindulás nagy pillanata alapos szervezést és felkészültséget igényel. Az értelmiség irányító szerepe észlelhető az egylet szabályzatának lefektetésében is.

Gyorsan elérkezett tehát 1871. március 5-e, az első szabadkai munkásszervezet végleges megalakulásának napja, amelyet a három példányban elkészített és 11 pontból, valamint 35 szakaszból álló alapszabály¹⁵ koronázott. Az egylet alapszabályának kidolgozásakor figyelembe vette a szegedi hasonló nevű egylet alapszabályát is, de azt a helyi körülményekhez módosította.

Nos, lássuk részletesebben, milyen gondolatot rejteget e fontos okmány!

Már az elején leszögezi, hogy az iparos- és kereskedősegek kötelesek a munkaképtelen és önhibájukon kívül munka nélkül maradt társaiknak segélyt, illetve alkalmazást eszközölni. Ismereteinek bővebb gyarapítása érdekében pedig elkerülhetetlen a megfelelő gyülekezőhely biztosítása.

Szellemi és anyagi eszközök szükségesek céljaik megvalósításához. A könyvtár és a különféle folyóiratok rendszeres kísérése mellett fontos szerep hárul a felolvasásokra és értekezésekre. Az anyagi eszközök pedig megtérülhetnek a tagok által fizetendő illetményekből, adományokból és egyéb jövedelmekből.

Ezután az alapszabály hosszabb pontban meghatározza az egylet rendes és pártoló tagjait. Rendes tagoknak tekinthetők olyan feddhetetlen magaviseletű segédek, akik az alakulásig hasonló minőségben tevékenykedtek. A felvételekről titkos szavazás útján a választmány dönt. Az idegen helyről jött segédek is helyet kaphatnak az egyletben.

„Pártoló tagok azok, kik az egylet irányításában kilátásba helyezett pártfogás mellett lépnek be az alakulásakor...” (IV. pont; 5. szakasz.) Az egylet tiszteletbeli tagjai pedig olyan egyének lehetnek, akik anyagi és szellemi támogatást nyújtanak.

Minden tag köteles a belépésnél 1 forint beíratási díjt fizetni, majd az alapszabály részletesebb magyarázatot fűz a pártoló tagok díjának fizetéséhez. A tagok jogához tartozik a kiállítások díjtalan látogatása, a könyvtárak és egyéb eszközök élvezése.

„Minden munkaképtelen és alkalmazás nélküli, de nem dologkerülő rendes tag a választmány határozata szerint bizonyos összeggel segélyeztetik; úgy szintén az átutazó segédek is az egylet támogatásában részesülnek...” (VI. pont; 11. szakasz.)

A VII. pont az egylet legterjedelmesebb része. Evente négyszer tartandó közgyűlés. Az egyletet igazgató választmány vezérli, amely egy elnökből, alelnökből, jegyzőből, pénztárnokból, könyvvezetőből, két könyvtárosból és 20 választmányi tagból áll. Itt megemlítendő, hogy a munkásszervezet osztályjellegét tükrözi többek közt az a határozat, amely az elnöknek az iparososztályból való származását rögzíti. De az igazgató választmány összes többi tagjának köztelenségét is részletesen felüntetni az alapszabály.

A választmány az egyleti rendes tagok részére évenként kétszer kiállítást rendez. Itt a tagok képzőművészeti és iparműalkotásaikkal bizonyíthatják képességüket.

Szabadka életében történelmi pillanatot jelent az Iparos- és Kereskedősegédek Önképző és Segélyegyletének megalakulása. Az egylet osztályjellegéről tanúskodik az alapszabály, amely csaknem kétszáz segéd összetartásának a gyümölcse. Valamennyi segéd felkarolását tűzik ki célul, beleértve a más vidékről idevándoroltakat is. Közös cél vezérli őket, de szellemi és anyagi eszközök hiányában a lelkesültség nem elegendő. Ezért hangsúlyozzák a könyvtárak, a folyóiratok és a felolvasások fontosságát. Tiszteletbeli tagok beválasztásával pedig anyagi támogatásban is részesülhetnek.

Mindent összevetve az első szabadkai munkásszervezet lényege abban kereshető, hogy egy társadalmi osztály ráeszmélt közös sorsára és önállóan, az ipartársulattól függetlenül igyekezett javítani sorsán.

Természetesen más körülmény is közrejátszott.

A hatvanas években a munkásmozgalom Európa-szerte gyorsan terjed. Marx és Engels vezetésével 1864-ben megalakult a Nemzetközi Munkásszövetség, az I. Internacionálé, a proletárok első nemzetközi szervezete. Magyarországon a hatvanas évek végén kezdődik meg a szocialista eszmék térhódítása. Az első magyarországi szocialista szervezet, az Általános Munkásegylet 1868. február 9-én jön létre és meggyorsul a munkásosztály szervezése. Az Általános Munkásegyletnek 1871 tavaszán már 20-nál több vidéki városban — köztük Sopronban, Kaposváron, Nagykanizsán, Pécsen, Pozsonyban, Temesváron, Aradon, Resicán — működnek fiókegyletei. A Testvériség és a német nyelvű Brüderlichkeit lapjain keresztül pedig terjeszti eszméit és a párizsi kommün eseményeit.

1871. június 11-én a párizsi kommün elesett mártírjai emlékére tüntet a pesti munkásság. Június 12-én letartóztatják a fővárosi munkásszervezetek vezetőit, majd pert indítottak ellenük.

Az Általános Munkásegylet lerakta a szocialista munkásmozgalom alapjait Magyarországon. Általa értesülhetett Szabadka is leginkább a nemzetközi munkásmozgalom alakulásáról.

Ilyen körülmények között alakult meg Szabadkán az Iparos- és Kereskedősegédek Önképző és Segélyegylete. Ezért talán a legrosszabbkor történt az egylet alapszabályainak belügyminisztériumi felterjesztése. Hiszen a felterjesztés szövege már március 19-én elkészült, ennek ellenére Antunovits tanácsnok június 1-én vizsgálja át és felterjesztésre javasolja az alapszabályokat. („A bemutatott alapszabályok kifogástalanok lévén, azok felterjesztése véleményeztetik...”) De csak június 13-án küldi fel azokat a tanács jóváhagyás végett. Itt nem Antunovits mulasztásáról van szó, hanem a március 21-én tartott tanácsülés utasításáról. Az utasítás pedig összefüggésben áll a párizsi kommün március 18-i győzelmével és a magyarországi eseményekkel.

Ezek után boncolgassuk részletesebben is a belügyminisztériumi felterjesztést, a szabadkai segédek hivatalos működésére irányuló törekvését.

Mindössze két oldalba és két pontba sűrítik gondolataikat az ideiglenesen működő egylet tagjai. Világosan kimondják, hogy a jövőben nincs szándékukban „henyeségekben és dorbélyozásban” tölteni az időt. Összetartásban óhajtanak működni és művelődni. A maradiság elleni küzdelemmel előbbre vihetik az ipar és kereskedelem fejlődését. A jelenkor ezt el is várja „...s ezáltal ha a külföldet nem is felülmúlni, de azt lehetőleg megközelíteni iparkodjunk...” A fenti elhatározásra néhány „jobb érzésű” segéd serkentőleg hatott és társait buzdítva rövid idő alatt majdnem kétszázra gyarapodott az egylet létszáma. Egyelőre ez lenne a gyümölcse a közös lelkesültségnek — hangsúlyozzák felterjesztésükben. Végül az egylet ideiglenes választmányának nevében Vida Kálmán ideiglenes egyleti elnök és Merl Ferenc ideiglenes egyleti jegyző aláírásával zárul a felterjesztendő okmány.

Csakhamar megérkezik a válasz Szabadkára. A Földművelés, Ipar és Kereskedelmi Minisztérium 1871. július 29-én kelt kimerítő válaszával visszaküldi a belügyminisztériumtól átvett alapszabálytervezetet.¹⁶ Fest Imre államtitkár leiratában hivatkozik az iparrend 113. szakaszára, amelynek értelmében az iparossegédek az illető ipartársulatok szerves részét képezik. Az iparrend 114. szakaszának értelmében pedig a szóban levő egylethez hasonló intézmények létesítésére elsősorban az ipartársulatok hivatottak. Mindenekelőtt utasítja a szabadkai városi tanácsot, hogy tüzetes jelentést terjesszen fel az iránt, hogy milyen intézkedések vannak az itteni ipartársulatok részéről a tanonc- és segédképzés, valamint a segélyezés tekintetében. A továbbiakban az államtitkár kimerítő jelentést kér a szabadkai ipartársulatok számáról, jövedelmi forrásairól, a tagok létszámáról stb.

Az első szabadkai munkásszervezet tehát hivatalosan nem alakulhatott meg. Ennek ellenére azonban — ha rövid ideig is — élt és működött!

Hogyan alakult az egylet néhány tagjának sorsa?

Vida Kálmán elnök a 70-es évek közepén elhunyt. Radics György tanárt 1873-ban Zomborba nevezik ki, Héjja Endrét pedig ugyanebben az évben Székesudvarhelyre.

Az egylettel kapcsolatos kutatás ezzel nem zárulhat le: különösen érdekes lenne alapszabályainak összehasonlítása a szegedi hasonló egylettel, mivel ennek alapján készült.

Végezetül leszögezhetjük, hogy a százhat évvel ezelőtt megalakult első munkásszervezet taglétszáma nem lebecsülendő, hiszen 1874-ben Szabadkán az ipar- és kereskedőtanoncok létszáma összesen 439 fő.¹⁷

I R O D A L O M

1. Petkovics Kálmán: *A kérdőjeles ember (Dokumentumröport a szabadkai munkásmozgalomról. Rigó János)*. (A továbbiakban: Petkovics i. m.). Szabadka, 1975, Életjel Könyvek 9. Veljko Vlahović Munkásegyletem, Szabadka, 24.

2. Iványi István: *Szabadka szabad királyi város története*. II. Szabadka, Bittermann József könyvnyomdája, 1892. 553.

3. Jožef Mirnič: *Radnički pokret u Subotici do stvaranja socijaldemokratske partije Mađarske*. Matica srpska, Zbornik za društvene nauke 20. 1958. 11. (A továbbiakban: Mirnics i. m.)

4. „Šteta što ništa pobliže ne znamo o toj organizaciji. U Subotici je sačuvan samo deo dokumenta...” Mirnics i m. 11.

5. Dr Josip Mirnič: *Radnički pokret u Bačkoj do formiranja socijaldemokratske partije Ugarske*. Istorijski arhiv Pokrajinskog komiteta Saveza komunista Srbije za Vojvodinu, Novi Sad, 1963. (A továbbiakban: Mirnics i. m.)

6. „Nažalost, o ovome Društvu znamo vrlo malo... Činjenica da je Statut ovog društva (koji više ne postoji) podnet na odobrenje Ministarstvu unutrašnjih poslova. (...) U zemaljskom arhivu NR Mađarske pronašli smo samo košuljicu akta u kojoj je nekada ležao ceo predmet. (...) Sve u svemu, izgubljen je svaki trag ovome društvu. (...) Pozitivno se može reći jedino to da pravila ovog društva nikada nisu bila odobrena jer bi se to odrazilo u delovodnicima Magistrata grada Subotice, koji su u potpunosti sačuvani.” Mirnics i. m. 91—92.

7. Dr Danilo Kecić: *Revolucionarni radnički pokret u Subotici — A forradalmi munkásmozgalom Szabadkán 1918*. I. Subotica, 1973. 22.

8. Petkovics i. m. Altalam kiemelve.

9. Szabadkai Történelmi Levéltár. Városi tanács 311/1871. (A továbbiakban: Levéltár)

10. Levéltár. Uo.

11. Levéltár. Városi tanács 1044/1871.

12. Levéltár. Uo.

13. Levéltár. Uo.

14. Levéltár. Városi tanács 1044/1871. sz. iktatókönyv.

15. Levéltár. Városi tanács 5688/1871.

16. Levéltár. Városi tanács 5688/1871, valamint 5688/1871. sz. iktatókönyv.

17. Levéltár. Városi tanács 1317/1876.

MELLÉKLET

A.

A Szabadkai Iparos- és Kereskedősegédek Önképző és Segélyegyletének folyamodványa 1871. február 17-én a gimnázium egyik tantermének átengedése ügyében:

„Tekintetes Polgármester Úr!

A helybeli iparos- és kereskedő-segédek képzése és segélyezése céljából kezdeményezett egylet folyó hó 12-én, ideiglenesen oly föltétel mellett alakult meg s választotta meg tisztviselőit és igazgató választmányát: miszerint időközben az ily célból más városokban már fennálló egyletek szellemében házrend- és alapszabálytervezet készítettén a fennemlítették által, azon tervezet végleges elfogadása céljából jövő márczius hó 5-én közgyűlés tartassék s az abban megállapított szabályok Tekintetes Polgármester úr útján a magas Minisztériumhoz felterjesztessenek.

Nem lévén azokban célszerű a szervezkedés előkészületeit azon időig is felbeszakítani, hogy működésünk törvényellenes ne legyen, van szerencsém eziránti tiszteletteljes jelentésemet imezzennel megtenni.

Együttal a tervben levő egylet számára megkívántató helyiség kérdésének ötletéből, s annak kiemelése mellett, hogy a tagok jöveteli ideje hétköznapokon d.u. 6 órától 9-ig, vasár- és ünnepnapokon reggeli 9 órától d.u. 9 óráig tart, azon kéressel bátorkodom Tekintetes Polgármester úrhoz folyamodni, miszerint mindaddig, míg az egylet anyagilag gyarapodván saját helyiséget bérelhet: a gymnasium valamelyik tantermének használatát — felvilágosítást nyervén eziránt a gymn. igazgatóságától — egyletünknek összejöveteli helyül kegyesen megengedni méltóztassék.

Czélunk lévén az önmívelés, semminevű visszaélés nem fog előfordulni a helyiség használatában; mit alulírotton kívül Tekintetes Antunovics József tanácsnok úr, Merl Ferencz, Radics György, Héjja Endre igazgató s Balás Imre tanár úrnak — mint egyletünk pártoló tagjai s felolvasásokra ajánlkozott tagok is fogják biztosítani; de biztosítja azon nemes lelkesültség is, melylyel ez ügyet az önálló kereskedő, iparos és honoratior polgárok szintűgy mint az előbbieik segédei felkarolni, s belépésük által támogatni siettek és sietnek.

Végül bátorkodom felemlíteni, hogy az ideigl. elfogadott alapszabályokat — ha ez szükséges lenne — még rég a megalakulás előtt is teljes kézséggel előterjesztjük.

A ki midőn magamat továbbra is kegyeibe ajánlani bátorkodom, kitűnő tisztelettel maradok

Tekintetes Polgármester Úrnak.

Szabadkán, 1871. február 17-én

alázatos szolgája

Vida Kálmán mint a fent említett egylet id. elnöke, az id. választmány meghagyásából.”

B.

A SZABADKAI IPAROS- ÉS KERESKEDŐSEGÉDEK ÖNKÉPZŐ EGYLETÉNEK ALAPSZABÁLYAI

I. Az egylet címe

1. §. Sz. kir. Szabadka városában az iparos- és kereskedősegédek egyletet alakítanak, melynek címe: „iparos- és kereskedősegédek önképző és segélyegylete.”

II. Az egylet célja

2. §. Az iparos és kereskedősegédek számára oly gyűlhelyet szervezni, hol azok célszerű eszközök által maguknak bővebb ismereteket

gyűjthetnek: munkaképtelen és saját hibájukon kívül munka nélküli társaiknak a 11. §. alatti határozat szerint segélyt és illetőleg alkalmazást eszközöljenek a házrend szabályai értelmében.

III. Eszközök ezen cél elérésére

3. §. Szellemiek és anyagiak:

a) Szellemi eszközök: könyvtár, folyóiratok, felolvasások és értekezések.

b) Anyagi eszközök a tagok által fizetendő illetmények, adományok és egyéb jövedelmek.

IV. Az egyesület tagjai

4. §. Rendes tagok azok, kik a 6., 7. és 8. § meghatározott föltételeinek megfelelnek.

5. §. Pártolótagok azok, kik az egyesület irányában kilátásba helyezett pártfogás mellett lépnek be az alakuláskor; vagy kik szinte ily föltétel mellett az elnök előterjesztésére a megalakulás után vétetnek föl. A pártolótagok év díjút 2 frtot fizetnek.

Tiszteletbeli tagokul oly egyéneket választhat az egyesület közgyűlése, kik az egyesület körül anyagi és illetőleg szellemi támogatás által tüntették ki magukat.

6. §. Rendes tagokul tekintetnek azon segédek, kik az alakulásig ilyenekül jelenkeznek, alakulás után rendes tagságra leendő felvételhez megkívántatik, hogy az illető feddhetetlen megaviseletű iparos- vagy kereskedőség lévén valamely egyesületi tag által a „felvételi könyvbe” beírassék; minek folytán a legközelebbi választmányi ülésen a felvétel fölött a választmány dönt titkos szavazás útján. Idegen helyről jött oly segédek, kik ott egy ily egyesület tagjai voltak, vagy oly helyről jöttek, hol hasonló egyesület nincs, itt is egyesületi tagokul tekintetnek, úgy azonban, hogy míg előbbieket beíratási díjt nem fizetnek, utóbbiak csak rendes felvétel és beíratási díj mellett léphetnek az egyesületbe. Minden tag kötelezi magát, míg itt helyben marad, tagságát az egész évre fizetni, ha pedig kilépni óhajt, úgy az utolsó vagy is decemberben tartandó közgyűlés előtt egy héttel azt a választmánynak bejelenteni tartozik. Az elmaradt tagdíjakat az egyesület hatósági úton behajthatja.

V. A tagok kötelezettségei

7. §. Minden tag köteles a belépésnél 1 frt. beíratási díjt fizetni, alakuláskor belépők egy hét leforgása alatt, későbbben belépők azonnal.

8. §. Minden rendes tag fizet havonként 20 Kr. és pedig minden hó 1-ső vasárnapján.

A pártoló tagok díjáról az 5. § szól éspedig akként, hogy minden évnegyed elején 50 Krt fizetnek. A pártoló tag is tartozik díját év végéig fizetni, ha ezt elmulasztaná, úgy azt az egyesület hatósági úton behajthatja. Ha azonban az egyesületből kilépni óhajt, úgy tartozik azt a választmánynak egy héttel a decemberi közgyűlés előtt bejelenteni.

VI. A tagok jogai

9. §. A tagok élvezik az egyesület könyvtárát és egyéb eszközeit, úgy szintén a kiállítást díj nélkül látogathatják — a házrend szabályai szerint.

10. §. Választó és választható joggal bírnak.

11. §. Minden munkaképtelen és alkalmazás nélküli, de nem dologkerülő rendes tag a választmány határozata szerint bizonyos összeggel segélyeztetik; úgy szintén az átutazó segédek is az egyesület támogatásában részesülnek, de ezen segélyt három napnál tovább nem élvezhetik, kivéve ha az illető beteg.

12. §. Aki a rendes tagdíjat nem fizeti, úgy egy hó után arra újra felszözlittatik, s ha ezt teljesíteni vonakodik, úgy reá a 6. § fog alkalmaztatni.

13. §. Valamely egyleti tag kizáratása és ismételi felvétele csakis közgyűlésileg történhetik.

VII. Az egylet vezénylete

14. §. Az egylet évenként négyszer közgyűlést tart, rendkívüli esetekben az elnök, ha szükségesnek tartja vagy 15 tag kívánatára rendkívüli közgyűlést hí össze. A tartandó ülést az elnök három nappal előbb meghívói jegy útján tudatja az egyleti tagokkal, valamint a közgyűlés idejét az egylet helyiségében kifüggesztett irattal is közzéteszi.

15. §. Az egyletet igazgató választmány vezérli, mely egy elnök, alelnök, jegyző, pénztárnok, könyvvezető, két könyvtárnok és 20 választmányi tagból áll. Elnök csak pártoló tag lehet s az is csak úgy, ha főnök, s lehetőleg mindenkor az iparos osztályból választassék.

16. §. Az igazgatóság minden év december utolsó vasárnapján újból választatik.

17. §. A 16. § értelmében megválasztott igazgatóság azonnal hatáskörébe lép, az iratokat s a pénztárnok számadásait átveszi.

18. §. Az igazgatóság rendszerint havonként egyszer gyülekezik össze, rendkívüli esetekben többször is. Az igazgatóság minden határozata szótöbbséggel történik, s ez titkos szavazás által eszközöltetik, mihez a tisztviselőkn kívül legalább hat választmányi tag jelenléte szükséges.

19. §. Az elnök, alelnök vagy elnökhelyettes képviseli az egyletet kifelé és a hatóságnál, vezeti a gyűléseket, s döntő szavazattal bír azon esetekben, midőn a szavazatok két egyenlő részre oszlanak, a köz- és választmányi gyűlések határozatait fogamatba veszi; az egylethez címzett irományokat felbontja s az egyletből származó iratokat aláírja. Pénzeket 10 frt. erejéig felelőség mellett utalványol.

20. §. A jegyző az egylet irományi dolgairól gondoskodik és az egyleti gyűlések jegyzőkönyveit vezeti. Tartozik továbbá a jegyzőkönyvek hitelesítéséről is gondoskodik. Ami pedig a jegyzőkönyvek hitelesítését illeti, úgy a közgyűlési jegyzőkönyv az elnök, jegyző és három erre kiküldött tag által, a választmányi jegyzőkönyv pedig az elnök és jegyző által hitelesítettik. Azonkívül gondoskodnia kell a különféle hírlapok rendes előfizetéséről, úgyszintén évenként az egylet vagyonáról leltárt készíti. A jegyző teendői közé tartozik a levelezés vezetése is.

21. §. Az elnök pénztárnok és könyvvezető, kik a rájuk bízott pénzekért felelősek, kötelesek a tagdíjakat saját felelőséggel behajtani, illetőleg a pénztári és főkönyveket rendesen vezetni, s ha a pénztárban 50 frtnál több találna lenni, kötelesek azt a helybeli takarékpénztárba kamatozásra letenni.

A kamatozásra letett, vagy visszavont pénzekről szóló irományok az elnöknel állanak.

22. §. Az igazgató választmánynak jogában, sőt időnként köteleességében áll a pénztár állásáról tudomást szerezni.

23. §. A könyvtárnokok kötelessége a könyvtár rendben tartásáról gondoskodni, a kívánt könyveket kiadni s azok visszahozatalát számon tartani. A kivitt könyveket az illetők 1 frtot biztosítékul tesznek le, mit a városból történő eltávolításukkor visszakapnak.

24. §. A választmány évenként négyszer átvizsgálja a könyv- és pénztárt, s a vizsgálat eredményéről a közgyűlésnek jelentést tesz.

25. §. A bútorok és egyéb javak gondozása is a választmányt illeti, s mindezekről rovatos kimutatást készíteni köteles.

26. §. A választmány, valamint a közgyűlés határozatai az egylet helyiségében kifüggesztendők.

VIII. Iparmű kiállítás és egyéb versenyek

27. §. A választmány az egyleti rendes tagok részére évenként kétszer kiállítást rendez.

28. §. Az ösztöndíjakat erre, a körülményekhez képest szintén a választmány állapítja meg.

29. §. Az egyleti rendes tagok által készítendő s versenyre kiállítandó tárgyakat az elnök veszi át s helyezi el az egylet helyiségében.

30. §. A kiállított tárgyaknak, melyek a szellemi munkálatok, rajzok és iparművekből állhatnak, megbirálására a választmány az egylet kebeléből szakértőket küld ki oly módon, hogy minden szakmából arányos számú tagok legyenek, mely bizottmány a jutalmak odaítélésében általános szavazattal határoz. Nemtagok a kiállítást belépti díj mellett látogatják.

31. §. A jutalmak pénzbeliek és dicsérő okmányok lehetnek, melyeket az elnök, jegyző és egy kiküldött bizottsági tag ír alá.

32. §. A jutalmak kiosztása a kiállítás határidejének lejártára eső napon, a választmány vagy az évégre egybehívandó közgyűlésben ünnepelesen történik.

IX. Az egylet pecsétje

33. §. Az egylet pecsétje cserkoszorúba foglalva tartalmazza az egylet címét: „A szabadkai iparos- és kereskedősegédek önképző és segélyegylete,” mely az elnöknel leendő elhelyezve.

X. Az egylet feloszlása

34. §. Az egylet feloszlása bekövetkezik, ha a tagok száma a választmányi tagok számáig csökken, mifölött a jelenlevők 2/3-da határoz; ekkor az egylet vagyona valamely rokon s jótékony egylet javára háramlik.

XI. A hatóság politicalai képviselote

35. §. Az elnök minden közgyűlés előtt tartozik annak idejét a helybeli politicalai hatóságnak bejelenteni, melyre az egy biztost küld ki.

Kelt Szabadkán 1871-dik évi márt. hó 5-kén tartott közgyűlésből.

Merl Ferenc
egyl. ideigl. jegyző.
Vida Kálmán
ideiglenes elnök

C.

Az Iparos- és Kereskedősegédek Önképző és Segélyegylet alapszabályainak felterjesztése:

„Nagyméltóságú magy. kir. Belügyminisztérium!

Alulírottak alázatosan bátorkodnak a Nagyméltóságú magy. kir. Belügyminisztériumnak a szabadkai iparos- és kereskedősegédek önképző és segélyegyletének, mely f. é. február hó 12-kén alakuló gyűlését tartá és amely f. é. martius 5-kén végleg meg is alakult, ezen egylet alapszabályait bátorkodunk a Nagyméltóságú magy. kir. Belügyminisz-

tériumnak jóváhagyás végett felterjeszteni, s azoknak megerősítéseért a legalázatosabban esedezni, mely alázatos kérésünket a következő indokkal támogatni bátorzkodunk.

1. Rég érzett szükség az, miszerint sz. kir. Szabadka városában egy ily egylet keletkezzék, melybe különösen az iparos- és kereskedősegedeket összehozni lehessen, hol önmunkásság és szellemi képzés által magasabb műveltségi fokra emeltessenek, hol csak szépet, jót és nemeset látnak s komoly tanulmányok által az iparos- és kereskedelem azon magaslatára emelkedhetnek, melyet a jelenkor csakugyan jogosan követelhet, — s ez által ha a külföldet nem is felülmúlni, de azt lehetőleg megközelíteni iparkodjunk, — nem pedig mint eddig henyeségben és dorbélyozásban töltjük az időt. Ezen lépésre néhány jobb érzésű ifjaink léptek, kik buzdítás által társaikra hatván a jó magot elhintették, melynek egyelőre gyümölcse a jelen egylet lett, mely ily rövid idő alatt is a közös lelkesültség következtében majdnem kétszáz tagot számlál.

2. Az egylet alapszabályainak készítése alkalmával leginkább a szegedi hasonnevű egylet alapszabályait vette kiindulási pontul, s azokat csupán a helyi körülményekhez alkalmazta és a helyi körülményekhez módosította. Ezek előre bocsajtása után újólág a legalázatosabban esedezőnk a Nagyméltóságú magy. kir. Belügyminisztériumnak, miszerint alázatos kérésünknek helyt adván alapszabályainkat megerősíteni méltóztatassék, mely reményünkben maradunk a Nagyméltóságú magy. kir. Belügyminisztériumnak

legalázatosabb szolgálói

Kelt Szabadkán 1871-dik évi martius hó 19-kén

A szabadkai iparos- és kereskedősegedek önképző és segélyegyletének ideigl. választmányának nevében

Vida Kálmán
ideigl. egyleti elnök
Merl Ferenc
ideigl. egyleti jegyző"

D.

A Földművelés, Ipar és Kereskedelmi Minisztérium leirata az alapszabályok felterjesztése kapcsán:

7468. szám.

Szabadka sz. kir. város közönségének

Szabadkán

Az ottani iparos és kereskedősegedek által alakítani szándékolt önképző és segélyegylet tárgyában folyó évi 2089/226. szám alatt kelt jelentéssel a m. kir. belügyminisztériumhoz fölterjesztett és onnan hozzáam áttett alapszabálytervezetet idezárva oly felhívással küldöm le visszavárolág a sz. kir. város közönségének, hogy miután a hatályban levő iparrend 113-ik §-a értelmében az iparos segédek az illető iparos társulatok hozzátartozóiul tekintendők, és továbbá miután az iparrend 114-ik §-ának c.) é. d.) pontjai értelmében a szóban levő egylethez hasonló intézmények létesítésére elsősorban az ipartársulatok vannak hivatva; mindenekelőtt tüzetes jelentést terjesszen fel hozzám az iránt, hogy

mily intézkedések vannak az ottani iparos társulatok részéről, úgy a tanonczii oktatás, valamint a segédi képzés és segélyezés tekintetében megtevé és általában mennyiben tesznek az ottani iparos társulatok eleget a hatályban levő iparrend 114-ik §-ában körülírt feladataiknak, azon esetekben pedig, ha hogy az ottani iparos társulatok a tanonczii oktatás, segédi képzés és segélyezésről mindaddig nem gondoskódtak volna, az összes ottani iparos társulatok előjáróit minél előbb közösen tartandó értekezletre hívja össze, amelyen kellőleg megértetvén velük egyfelől az ilyenmű intézkedések jótékony befolyását úgy az általános iparviszonyokra, valamint az egyes iparosok jóllétére, és másfelől felfedvén előttük, hogy épp a munkaadók és segédek közti rendezett viszonyok fenntartása tekintetéből felettebb óhajtott, hogy az érintett intézkedések ne egyoldalulag a segédek által, hanem inkább a segédek megfelelő hozzájárulása mellett az iparos társulatok útján és azok felügyelete mellett jöjjenek létre, és végre kellőleg feltüntetvén előttük azon körülményt is, hogy a szóban levő intézmények létesítése és fenntartása a segédek megfelelő hozzájárulása mellett az iparos társulatok pénztárát aránylag csak igen kevésbé terhelné; iparostársulati határozatok nyomán az iránti nyilatkozásra hívja fel őket, hogy mennyiben volnának hajlandók az iparrend határozmányaihoz képest a tanonczii oktatás, segédi képzés és segélyezésről közösen gondoskodni. Ezen értekezletekről vezetendő jegyzőkönyveket az arra vonatkozó iratokkal együtt az iránt teendő tüzetes jelentés kíséretében, hogy hány iparos társulat áll fenn jelenleg Szabadka sz. kir. városában, hány tagból állnak egyenként és összesen, mennyi és mily czímű tőke vagyonuk van, melyek jövedelmi forrásai, mennyire rüg átlagos évi jövedelmük és mily czélokra fordítatnak ezen jövedelmek egyenkint és összesen-lehető sietséggel hozzám terjessze fel.

Kelt Pesten. 1871. évi július 29-én

A Miniszter helyett az
államtitkár
Fest Imre

E.

Az 1871. augusztus 16-án Lénárd Máté polgármester elnöklete jelenlétében megtartott szabadkai városi tanács ülésén a következő határozat' született a Földművelés, Ipar és Kereskedelmi Minisztérium leirata kapcsán:

„Jelen magas miniszteri rendelet a kiküldött alapszabályokkal együtt Milodánovits István tanácsnokkal azon utasítással közöltetik, hogy Tarnai Károly főjegyző közbejöttével az abban jelzett körülmények iránt az ipartársulatokat meghallgatván ebbéli eljárásuk eredményét a magas rendelet értelmében szerkezendő jegyzőkönyvbe foglaltan mielőbbi felterjeszthetés tekintetéből bemutassák.”

CSANTAVÉR HARCA A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚT MEGELŐZŐ ÉVEKBE

MEGALAKUL A JUGOSZLÁV FÖLDMUNKÁSOK ORSZÁGOS SZÖVETSÉGÉNEK CSANTAVÉRI SZERVEZETE

A falu munkásosztályának osztályharca 1935 végén és 1936 elején új szakszába érkezett.

Az illegálisan működő Jugoszláv Kommunista Párt helyi bizottságának irányításával arra törekedtek, hogy Jugoszlávia Egyesült Munkásszakszervezeti Szövetsége (URSSJ) keretében megalakítsák a Jugoszláv Földmunkások Országos Szövetségének csantavéri szervezetét.

1935 őszén Szabadkán megtartott tartományi szakszervezeti értekezlet döntő hatással volt a további szervezett politikai és szakszervezeti tevékenységre. Blinka Ferenc, a helyi pártbizottság titkára felvette a kapcsolatot Kizur Istvánnal Szabadkán és a környékbeli haladó erőkkel. A kapcsolatok megteremtése után az előkészítő bizottságba Barsi Mihály, Somoskövi Antal, Oravecz Ferenc, Mihály Dezső, Gruács Gyula, Jozskín Illés, Varga Sándor, Blinka Ferenc és Blinka Péter kerültek be. A széleskörű aktivitást a szervezetlen földmunkások körében végül is siker koronázta.¹

1936. január 19-én a Patócs-féle vendéglőben a haladó földmunkás-ság megtartotta alakuló közgyűlését. Đura Hadnađev, a Jugoszláv Földmunkások Országos Szövetségének (Zemaljski savez poljoprivrednih radnika Jugoslavije) titkára magyar és szerbhorvát nyelven felhívta a jelenlevők figyelmét a szervezkedés szükségességére és a falusi proletariátus súlyos életkörülményeire. A zsúfolásig megtelt teremben üdvözltek és támogatták a felszólaló szavait.²

Határozatként hét tagból álló ideiglenes vezetőséget választottak. A vezetőségbe Visnyovszki Kálmán (elnök), Curnovity Antal (alelnök), Kovács János (pénztárnok), Mihály Dezső (titkár), Perc Ferenc és Wiszmegh István (tagok) kerültek be.³

A január 19-i alakuló közgyűlés után a földmunkásszövetség csantavéri szervezete öt éven át tevékenykedett. Első munkásotthona a Topolyai utcában a Szakács-féle házban (temetőcsőszház) volt, és nagy lendülettel megindult a tagság toborzása.

1936. március 8-án tartotta első, de nagy sikerű munkásgyűlését. Ötszáz—hatszáz napszámos és napszámosnő előtt Kovács János nyitotta meg a gyűlést és üdvözölte a megjelenteket. A megnyitó beszéd után Đura Hadnađev és Gubik Nándor szabadkai kiküldött emelkedtek szólásra. A hangulat felemelő volt és mindenki meg volt győződve arról, hogy a végsőig ki fognak tartani az osztályharc kemény küzdelmében.⁴

A felszólalások után beterveztették az új vezetőség összetételének névsorát. Visnyovszki Kálmán (elnök), Wiszmegh István (titkár), Kovács János (pénztárnok), Csényi Ferenc, Mihály Dezső, Vékony Antal és Somoskövi Antal tagok. A megjelentek teljes egészében bizalmat szavaznak az új vezetőségnek.⁵

Délután a szabadkai szakszervezet női szakosztályának küldöttje ismerteti a csantavéri napszámosnőkkel az elkövetkező feladatokat és társadalmi szerepüket. Nem tűrhetik tovább a kettős kizsákmányolást, a megalázást.⁶

A MEMORANDUM

A sikeres munkásgyűlés után a tagság száma állandóan felfelé ívelt és rövidesen 1200—1400-ra növekedett. A szakszervezeti kérdések mellett legtöbbször az éhezõ és nyomorgó földmunkások nehéz helyzete szerepelt napirenden.

Március 17-én már emlékirattal fordultak a községi elöljárósághoz. A memorandumban, amelyet Visnyovszki Kálmán (elnök) és Wiszmegh István (titkár) írtak alá, hangsúlyozzák, hogy nem koldussegélyt kérnek a községtõl, hanem dolgozni szeretnének becsületos munkabérért.

A továbbiakban kérik az elöljáróságot, hogy az 1928-ban és 1931-ben megjelent törvények szellemében alakítsanak új paritásos bizottságot.⁷

Munkalehetõséget követeltek, mert az 50—60 nap nyomorúságos keresete nem biztosíthatta egész évre a létfenntartást. Az éléskamrák már régen üresek és nem mindegy, hogy ismét éheznek és fáznak-e a napszámosok családjai.

A következõ statisztikai kimutatás is bizonyítja az év különbözõ hónapjaiban az elhelyezkedés lehetõségét a faluban:⁸

	Munkáslétszám	Ebbõl foglalkoztatott	Elhelyezésre vár
<i>Január</i>			
férfi	1900	200	1700
nõ	800	100	700
gyermek	350	20	330
Összesen ⁸	3050	320	2730
<i>Április</i>			
férfi	1900	860	1040
nõ	800	460	340
gyermek	350	312	38
Összesen	3050	1632	1418
<i>Június</i>			
férfi	1900	1900	—
nõ	800	800	—
gyermek	350	350	—
Összesen	3050	3050	—
<i>November</i>			
férfi	1900	850	1050
nõ	800	350	450
gyermek	350	150	200
Összesen	3050	1350	1700

A memorandum átadása után két nappal később 11.00 órakor 200 munkanélküli földmunkás tüntetőleg a községháza elé vonult és a legerélyesebben követelte a közmunkák azonnali megindítását a nyomasztó munkanélküliség enyhítésére.

Maksim Vrsajkov községi jegyző azonnal jelentést küld a topolyai járás főszolgabírójához: „A földmunkások szervezetének vezetőségében több gyanús személy van, akik a fő mozgatói az ilyen tüntetéseknek. A tüntetéseket többször is meg fogják ismételni és ezen keresztül olyan létkört akarnak teremteni a szegénység körében, hogy követelésük békés vagy erőszakos úton megiscsak megvalósul.

Szeretném tudni, hogy milyen törvényes lépésekhez folyamodhatok, hogyha a tüntetések megismétlődnek.”

A községi képviselő-testület április 4-én tűzte napirendre a memorandumot. A jegyző beszámol arról, hogy nemrégben megalakult a JFOSZ-nek csantavéri szervezete. A szegény földmunkások legnagyobb része tagja ennek a szervezetnek. Mivel többségük jelen pillanatban munkanélküli és nem rendelkezik anyagiakkal, a községhez fordultak, hogy kereseti lehetőséghez és segélyhez jussanak. Ezáltal a község biztosítaná ideiglenesen a legszükségesebb előfeltételeket a szegénység ételmezésére és ellátására.

Kéri a képviselő-testületet, hogy közmunkát indítson a sürgős probléma orvoslása érdekében. Ezzel a lépésével a községi vezetőség bizonyítaná emberszerető törekvését és enyhíteni szeretne azokon, akik nyomorban élnek, de akarnak dolgozni.

Az akció érdekében egy bizottságot alakítanak és 50 000 dinárt hagynak jóvá a közmunka kivitelezésére.¹⁰

A képviselő-testületi határozat értelmében a közmunka ugyan megkezdődött, de csak április 6-tól 9-ig tartott és naponta 80 napszámos volt abban a szerencsés helyzetben, hogy pár dinárhoz jusson. A község az előirányzott és megszavazott 50 000 dinárból csak 4800 dinárt fizetett ki munkabér fejében. A 2970 nincstelen még ettől az alamizsnától is elesett. A főszolgabíró azonban 3514/1936. számú végzésével gyorsan felfüggesztette a község április 4-i határozatát azzal, hogy joga van fellebbezni. Az előjáróság reagálására azonban hiába vártak a munkanélküliek, ezért saját maguk fellebbezték meg a főszolgabíró döntését. Április 18-án ismét a községháza elé vonultak és a legerélyesebben az előjáróság közbenjárását követelték.¹¹

A KOLLEKTÍV SZERZŐDÉS

A szakszervezet többször is szóbelileg sürgette a paritásos bizottság azonnali kinevezését. Követelik a Népjóléti és Közegészségügyi Minisztérium 21.508/1931 végzésének tiszteletben tartását és nincsenek megelégedve a községi képviselő-testület 128/1933. számú határozatával megválasztott egyeztető bizottság tagjaival és ezért új döntést szorgalmaznak.

Az új paritásos bizottság 1936. május 7-én aláírta a kollektív szerződést a tanácsteremben a főszolgabíró jelenlétében. A gazdák részéről dr. Oszvár Vilmos és Göcző Imre, a szakszervezet részéről viszont Barsi Mihály (elnök) és Mihály Dezső (titkár) írták alá. A bizottság élén Fülöp Péter községi bíró állt.

A megállapodás pontjai

1. A munkaidő: Kukoricakapálás idején reggel 5 órától este 7 óráig. Aratás hajnali 3 órától este 8 óráig. Kukoricaszedés 4 órától este 8 óráig. A cséplés napi 14 óra munkaidőben lett megállapítva.

2. A munkások bérei a következők: A kukoricakapálásnál napi 20 dinár élelemmel. A kukorica teljes feldolgozása, értve alatta az első és második kapálást, szedést, szárvagást, s annak kúpba rakását stb., 25 dinár naponta és élelem, vagy természetben 11% és élelem (értve 100-ból 11 részesedést).

3. Az aratás: A bér csak természetben, és pedig 10%-a a termésnek (értve tizedén) minden körülmények közt biztosítva van. 100 kg holdanként, élelem, azzal a kikötéssel, hogy a termést be kell hordani a gazda által megjelölt helyre.

4. Csépléskor: Természetbeni díjazás azzal a kikötéssel, hogy az nem lehet kevesebb a lefolyó 3,5%-nál.

A munkaerő kérdése szabad belátására van engedve a gazdálkodónak (értve, hogy ő szabadon választja a munkaerőt).

A gazdák kötelezik magukat arra, hogy az összes mezei munkálatoknál egyórai munkaszünetet adnak ebéd alatt a munkásoknak.

A munkásokra eső részt, amit természetben kapnak, ők maguk költségén kötelesek elcsépelni, értve, hogy a munkásnak járó terményekből is kivesszik a géprészt.¹²

A KOMMUNISTÁK NEM HELYEZKEDHETEK EL

A paritásos bizottság megalakulása és a kollektív szerződés megkötése után a községi jegyző politikai helyzetjelentést küld Topolyára. Megállapítja, hogy politikai meggyőződése miatt senki sincs veszélyben személyileg és vagyonilag. Ugyanakkor fojtogatja a községet egy másik probléma: a nagy munkanélküliség.

A munkások egy része elkezdett dolgozni, de igen sokan vannak még olyanok, akik nem helyezkedtek el. Ezek a munkások azonban kommunista beállítottságúak, és az ilyeneket a gazdák nem szívesen fogadják fel napszámba, főleg akkor, hogyha választhatnak jobbakat, öntudatosabbakat és nyugodtabbakat. A fentiek mindannyian tagjai a szakszervezetnek, vezető szerepet töltenek be, és fennáll az a veszély, hogy valamilyen komolytalanságra szánják el magukat. A rendőrség és a csendőrség szigorúan ellenőrzi és figyeli az ilyen személyek mozgását.¹³

A KÖRZETI SZAKSZERVEZETI ÜLÉSEN

A csantavériek szoros kapcsolatot teremtettek a környékbeli haladó földmunkás-szakszervezetekkel. Így például képviseltetik magukat a felső-bácskai földmunkások összejövetelén Topolyán, 1936. április 26-án.

A körzeti megbeszélésen szerepelt a földmunkások gazdasági helyzete, kollektív szerződések és a munkássajtó kérdése. A helybeliek mellett megjelentek a szabadkai, zentai, kanizsai, adai, péterrévei, becsei, moravicai, bajsai és a kishegyési küldöttek is. A csantavérieket Somoskövi Antal és Mihály Dezső képviselték.

Dura Hadnadev, a Földmunkás Szövetség titkára és Marko Potner, a Munkáskamara képviselője azonban tompítani szerették volna a vajdasági mezőgazdasági munkások helyzetével foglalkozó beszámolókat és hozzászólásokat. A jelenlevő küldöttek erre azonban élesen reagáltak, köztük a csantavériek is. Hangsúlyozták, hogy sürgősen juttassák el követeléseiket az illetékes hatóságokhoz, hogy azok tegyenek lépéseket Vajdaság mezőgazdasági munkásai helyzetének javítása érdekében.

Ez a körzeti értekezlet komoly elővetülete volt a későbbi eseményeknek. Mindenki előtt világos volt, hogy az 1936. esztendőben kemény összecsapások lesznek majd a nincstelenek és a gazdagok között.¹⁴

A JUNIUSI ARATOSZTRAJK

A május 7-én aláírt kollektív szerződés pontjainak betartása és tisztelete a gyakorlatban egészen más képet nyújtott. A gazdák nem tartották magukat ahhoz és igyekeztek azt úton útfélen kijátszani és megkerülni. Különösen kifejezésre jutott ez már az első nagy nyári mezőgazdasági munkák kezdetén.

A Gazdakör támogatásával a földmunkásokat arra akarták rákényszeríteni, hogy ne tizedéből, hanem csak tizenkettéből arassanak.

A szakszervezet erre azonnal megmozdult. A munkásotthonban gyűlést hívtak össze, és a vezetőség ismertette az előállt helyzetet.

A végső határozat: sztrájk!

A sztrájkbizottságba Barsi Mihályt, Oravecz Ferencet, Blinka Pétert, Gruács Gyulát, Visnyóvszki Jánost, Vékony Antalt, Kovács Jánost, Csényi Ferencet, Virágh Balázst, Mihály Dezsőt és Somoskői Antalt választották.

Elhatározták, hogy június 19-én este beszüntetik az aratást, és a következő napon reggel gyülekező a munkásotthonban.

Június 20-án az aratás leállt. Az élesre fent kaszák nem vágták a rendet. A határ csendjét egy-két kisparaszt munkája zavarta meg.

A nincstelenek áradata a kommunisták és a szakszervezeti vezetők irányításával reggel megindult a községháza felé. A falu központjában és a piactéren 2500—3000 ember. Barsi Mihályt, Vékony Antalt és Mihály Dezsőt, a szervezett munkások küldöttségét a községi előjáróság nem hajlandó fogadni.

Ez után az események után a falu vezetői telefonon azonnal értesítették a főszolgabíró. Június 21-én éjjel egy század katona érkezett, s azt titokban a központi iskolában helyezték el. Hogyha kell, erőszakhoz folyamodnak.

A következő napon, június 22-én már a főszolgabíró is a helyszínen van és a tanácsteremben tárgyalóasztalhoz ül. Heves vitára kerül sor. Vékony Antal egyik pillanatban az öklével az asztalra csapott és a következőket mondta: „Meg kell adni a munkások követelését, nem valami lehetetlent követelünk!” A községi bíró erre Vékonyhoz fordult a következő szavakkal: „Ne verd, öcsém, az asztalt!”

A községháza folyosóján, az utcán és a piactéren morajlott a tömeg. Többször is benyitottak a tanácsterembe és erősen kérdezték: „Mi van már?” „Lesz már valami?”

Az egyezkedés után a piactéren Vékony Antal a küldöttség nevében ismertette az eredményt. Követelte, hogy mindenkinek kötelessége a megegyezés pontjait betartani a saját maga érdekében. Aki nem tartja be, azt kizárják a szakszervezetből.

Dél felé szétszéledtek a kerges kezű aratómunkások abban a reményben, hogy az idén nagyobb darab kenyérhez jutnak. A sztrájk felemás eredménnyel járt, mert a gazdák és a földmunkások nem tartották magukat az újabb megállapodáshoz és arattak 10-ből, 11-ből és 12-ből is. E miatt több aratómunkás panasszal fordult a községi előjárósághoz és a felsőbb fórumokhoz, de nem orvosolták.

A földmunkásokkal a falverők is szolidaritást vállaltak. Ők is abbahagyták a munkát és magasabb munkabért követeltek.

Az aratósztrájk a csantavéri munkásosztály legnagyobb és legszervezettebb megmozdulása volt 1936-ban. A hozzáállás azonban felszínre hozta a gyengeségeket is. A szervezetlen munkások egy része sztrájktrőrő lett és az éj leple alatt kiszöktek a határba. A sztrájk után egyesek kishitűek, megalkuvók lesznek, vagy kilépnek az osztályharcos szakszervezetből. Ez a negatív folyamat rámutatott arra, hogy a tagság osztályöntudatát tovább kell fokozni.¹⁵

KIJATSZOTTAK AZ EGYESÜLT ELLENZÉKET

Az 1936. december 6-i községi választások előtt és alatt élénk politikai tevékenységre került sor.

Október 25-én Újvidéken a kommunisták, a szocialisták és az Egyesült Ellenzék megegyeztek abban, hogy együttesen lépnek fel a Jugoszláv Radikális Közösség (JRZ) kormánypárti, népellenes, faszizmust tá-

mogató jelöltjeivel szemben. Leszögezték, hogy a munkásosztálynak egy-
ségesen kell fellépnie a demokratikus ellenzéki polgári csoportokkal,
és az Egyesült Ellenzék vajdasági szárnyát kell támogatnia.¹⁶

November 1-én Szabadkán, a Zöldfa vendéglőben 42 helybeli és 19
vidéki (Kanizsa 2, Zenta 1, Ada 1, Péterréve 1, Topolya 1, Bajsa 1, Mo-
ravica 3, Kishegyes 1, Feketics 1, Telescka 1, Csantavér 6) részvéte-
lével munkásgyűlésre került sor. Jakša Damjanov szabadkai ügyvéd, ha-
ladó polgári politikus ismertette az újvidéki megegyezés programját
és a választási hadjárat feladatait. A továbbiakban közölte, hogy ő irá-
nyítja a topolyai és a zentai járásban az akciókat. Csantavérről Mhály
Dezső, Gruács Gyula, Szabó Ferenc, Blinka Péter, Kovács János és
Virágh Balázs jelentek meg.

A városi rendőrség a topolyai járás szolgabíróságához küldött kör-
levelében megjegyzi, hogy ezen az összejövetelel megjelentek Kizur
István, Milorad Nešić, Győri Ferenc és Bognár János ismert szabadkai
kommunisták is, akik beépültek a szakszervezet munkájába és kommu-
nista eszméket terjesztenek. Fennáll az a veszély, hogy a csantavériek
is kommunisták. Damjanov és a megjelentek tevékenységét a rendőrség
külön figyelemmel kíséri és elkövet mindent, hogy megakadályozza az
esetleges illegális akciókat. A helyi elöljáróságtól öt napon belül, 1936.
december elején jelentést kér a főszolgabíró a fenti kommunista ak-
cióval kapcsolatban.¹⁷

Maksim Vrsajkov községi jegyző jelentésében megállapítja, hogy
a megnevezett személyek valóban kommunista beállítottságúak és a
helyi földmunkás-szakszervezet irányítását tartják a kezükben, és a szo-
ciális harc árnyékában forradalmi eszméket terjesztenek.

A községi bíró bizalmas emberein keresztül megtudta, hogy Blinka
Péter bátyja, Blinka Ferenc ismert kommunista irányításával minden
hétfőn Moszkvát hallgatják, az ablak alatti rejtékhelyen viszont marxista
könyvek és folyóiratok vannak. Ezekből a könyvekből a fiatalokat ta-
nítja esténként. Azt ajánlja, hogy rajtaütésszerű házkutatást tartsanak
nála.¹⁸

Októberben a választási előhadjárat fokozódik. Kisebb-nagyobb cso-
portok a vendéglőkben, az utcán és a házakban a jelölolisták össze-
állításáról tárgyalnak. A következő hónapban az összejövetelek sorozá-
tával találkozunk. A helybeli munkásság és a telepesfalvak lakossága
rendkívül nyugtalan.

A szavazók egységes ellenzéki listán való tömörítése dr. Milan
Bikar községi orvos, Vékony Antal, Blinka Ferenc és a nagyfényi Milu-
tin Morača egyetemi hallgató irányításával történik. Az utolsó nagy-
gyűlést november 26-án tartották, s ezen Kizur István és Jakša Damja-
nov is megjelent.

A faluban az utolsó pillanatban három jelölolistát állítottak össze.
A JRZ kormánypárt listáján Fülöp Péter gazdálkodó, községi bíró in-
dult. A politikailag semleges csoport jelöltje Tomik Imre kereskedő
lett. Az Egyesült Ellenzéket Pletikoszity Ferenc kisparszot képviselte.
Az Egyesült Ellenzék jelöltjét a bíróság azonban formai okok miatt
elvetette.¹⁹

Ez után az esemény után a csantavéri földmunkások és a haladó
ifjúság irányításával a telepesek fenyegetőztek. Ezért a jegyző külön
négy csendőrt kért a községi választások idejére²⁰ és attól tartott, hogy
a haladó erők makacsságból Tomik Imrere szavaznak. A kommunisták
irányításával december 6-án bojkottálták a községi választásokat,
ezért azok teljes kudarccal végződtek.²¹

MINDENÁRON AZ OSZTÁLYHARCOS SZAKSZERVEZET ELLEN

A községi választások után a szakszervezet ellen fokozódik a ha-
tósági terror. 1937. március 9-én Maksim Vrsajkov jegyző és Fülöp
Péter bíró aláírásával ismét javasolják a szolgabírósnak, hogy az

osztályharcos szakszervezetet fel kell oszlatni, mert tevékenysége nincs összhangban a törvényekkel és az előírásokkal és rejtett formában kommunista eszmét terjeszt a munkások között.

Állításukat azzal támasztják alá, hogy a munkásotthonban a vezérek éjnek idején tanfolyamokat tartanak a napszámásoknak és a fiataloknak a kommunizmusról. Gyűlöletet szítanak a tőkés társadalmi rendszer és az egyház ellen. Munkásdalárdájuk engedély nélkül kikísérte Kovács János elvtársukat a temetőbe és forradalmi dalokat énekeltek. Ezért a hatóság az esetleges következményekért nem felel.²²

A szolgabíróság március 28-án arra kéri az előljáróságot, hogy konkrét bizonyítékokat sorakoztasson fel, hogy üldözhesse és betiltassa a szakszervezet hivatalos működését.²³

Április 7-én újabb jelentést küldenek Topolyára. Világosan kimondják, hogy nem az egyes szakszervezeti vezetők bírósági üldözésére gondolnak, hanem a szervezet teljes feloszlatására. A becsületes polgárok is azt állítják, hogy nyílt kommunista tevékenységről van szó. Ezt azonban igen nehéz bizonyítani, mert senki sem mer a bíróságon tanúvallomást tenni.²⁴

A szakszervezet 1937. március 21-re tervezett vigalmi estjének műsora azonban világosan bizonyítja azt, hogy milyen irányban haladnak. A szolgabíróság sem engedélyezte a műsoros est megtartását. Hogyha betiltják a szakszervezetet, akkor sokkal könnyebb lesz a gyanús elemekkel elbánni és bíróság elé állítani.²⁵

A KOMMUNISTAK IRÁNYÍTÁSAVAL AZ ÖNTUDATOSABB FÖLDMUNKÁSOK KITARTANAK

Az 1936-os nagy aratásztrájk után és az állandó hatósági üldözés miatt a több mint 1200 tagot számláló osztályharcos szakszervezetben fokozatosan töresre kerül sor.

Ehhez azonban kétségtelenül hozzájárult a Jugoszláv Földmunkások Országos Szövetségében uralkodó helyzet is.²⁶ 1937 novemberében megtartott újjvidéki kongresszusán nyílt szakadás történt.²⁷ A haladó erőket kizárták a vezetőségből. Ettől kezdve a Földmunkások Szövetsége nem jelentett erősebb szakszervezetet, mert a megalkuvó, jobboldali vezetőség kerülte és tompította a földmunkások osztályharcos akcióit.

Rombolólag hatott az egységes csantavéri földmunkásmozgalomra a rendszer által támogatott Jugoszláv Munkásszakszervezet (JUGORAS) megalakulása is.

1938—39-ben Barsi Mihály és Gruács Gyula irányításával óriási küzdelem folyik a paritásos bizottság megalakításáért, munkájának törvényes folytonosságáért és a kollektív szerződés tiszteletben tartásáért. Erre az időszakra jellemző, hogy állandóan vádolják az előljáróságot és a gazdákat a járási szolgabíróságtól Pavle helytartóig. Adáz harcra kerül sor a haladó (ZSPRJ) és a megalkuvó (JUGORAS) két munkásszakszervezet között. A földbirtokosok, a Gazdakör és a hatóság viszont arra törekzenek, hogy teljesen paralizálja a paritásos bizottság munkáját és fokozatosan mellőzze a mindkét munkásszervezetet.

HELYTALLTAK AZ ÖSSZETETT KÜZDELEMBEN

1938. május 19-én Đura Hadnađev, a JFOSZ titkára a Királyi Báni Hivatal VI. ügyosztályához fordult, hogy a topolyai járásban a paritásos bizottságokat aktivizálják. Erre a felterjesztésre azért került sor, mert a csantavérik többször interveniáltak.²⁸

A tanácssteremben június 6-án összeült a paritásos bizottság. Az előljáróság részéről jelen volt Fülöp Péter községi bíró és Maksim Vrsajkov községi jegyző. A gazdákat Kozma Péter és Oszvár István, a munkásokat pedig Hajagos Boldizsár és Tóth Péter képviselték.²⁹

A megjelent földmunkások azonban a JUGORAS szervezetének képviselői voltak. Ez is azt bizonyítja, hogy Csantavéren már ekkor létezett a kormány által támogatott földmunkás-szakszervezet. Összejöveteleiket a Zöldfa kocsmában tartották. A szervezet élén Huszár József állt, míg a titkári teendőket Szalkai Ferenc végezte.³⁰ A JUGORAS megalakításán dr. Szántó Gábor országos kormánypárti képviselő is szorgoskodott.

Jegyzőkönyvileg megállapodtak a minimális munkabéerekről és a munkafeltételekről az 1938. gazdasági évre. Napszám a kukoricakapáláskor 30 dinár élelemmel. Munkaidő 12 óra (5-től 19.00-ig). A cséplési munkálatoknál folyóméterenként 2,75% élelemmel, míg élelem nélkül 3,75%.³¹

A báni paritásos bizottság június 24-én a cséplési munkabéereket 3, élelem nélkül pedig 4%-ra emelte fel.³²

Az osztályharcos szakszervezet azonban nem ismeri el a JUGORAS képviselői által aláírt kollektív szerződést, és ezt a paritásos bizottságot illegálisnak tartja.³³

Barsi Mihály (elnök) és Gruács Gyula (titkár) aláírásával egyenesen a Belgrádban székelő Népjóléti és Közegészségügyi Minisztériumhoz fordulnak, de kérvényünk a Duna bánáság Királyi Báni Hivatalához kerül. Július 8-án Újvidékről értesítik a topolyai járás szolgabíróását, hogy Csantavéren létezik paritásos bizottság és döntése jogerős. Tehát elismerik a JUGORAS-szal kötött megállapodást.³⁴

SZTRÁJKOLNAK A CSÉPLŐMUNKÁSOK

A Napló 1938. július 12-i száma a következőkről számol be: „A cséplőgép-tulajdonosok és a munkások között a munkabér miatt nézeteltérés támadt. Mindkét fél a báni paritásos bizottsághoz fordult.”

A Reggeli Újság július 16-án arról ad hírt, hogy a cséplőgép munkásai több helyen abbahagyták a munkát és a sztrájk komolyabb zavaroakat okozott.

A sztrájk azért tört ki, mert a cséplőgép-tulajdonosok nem akarták megadni a 3%-ot élelemmel és a 4%-ot élelem nélkül egy métermázsza lefolyó után. E megmozdulás mögött Barsiék csoportja állott.

A JUGORAS-BA KENYSZERÍTIK A MUNKASSÁGOT

A gazdák is kijátsszák és megkerülik a kollektív szerződés pontjait. Nem akarnak írásbeli szerződést kötni, és csak alacsonyabb munkabérekért hajlandók felfogadni a napszámosokat. A községi elöljáróság ezzel kapcsolatban nem hajlandó összehívni a paritásos bizottságot, és a kormány támogatását élvező JUGORAS földmunkás-szakszervezetet támogatja, amely alacsonyabb munkabérékért száll síkra. A fenti helyzetről július 23-án értesítik a Duna bánáság Királyi Báni Hivatalát.³⁵

Július 31-én a munkásotthonban Jurisity Antal Újvidékről beszél az osztályharcos földmunkásoknak. Ismerteti a földmunkásság helyzetét és sürgeti a szervezethez fontosságát. Az összejövetelen negyvenen vettek részt.³⁶

A hatóság végül is augusztus 4-én kihallgatja Barsi Mihályt, Bakos Antal albirót, Kozma Péter gazdát és Tóth Pétert a JUGORAS-ból a paritásos bizottság törvénytelen munkájával kapcsolatban.

Barsi Mihály leszögezi, hogy május 16-án megkötötték velük a kollektív szerződést és megállapították a kapálási béreket. Ez a paritásos bizottság azonban csak rövid ideig működhetett, mert június elején törvényellenesen új alakult. A több mint 100 tagból álló szakszervezet, melyet ő képviselt nem ismeri el a JUGORAS-t és nem akar soraiba lépni.

Bakos Antal, Kozma Péter és Tóth Péter beismerik, hogy a JUGORAS képviselőiből kerültek be a földmunkások képviselői, egyezséget kötöttek az aratási és a cséplési munkálatokra és nem hajlandók új paritásos bizottságot alakítani. Lépjenek be a kívülállók a JUGORAS-ba és akkor minden kérdés magától megoldódik.³⁷

NÉGY-ÖTSZAZ MUNKAST EZERÖTSZAZ MÉTERMAZSA BÚZAVAL MEGKAKOSÍTOTTAK

1938. szeptember 7-én a JFOSZ csantavéri szervezete kérvénnyel fordul a Népjelölti-Közegészségügyi Minisztériumhoz, mert a gazdák nem tartják be a kollektív szerződést és igen sok munkást megkárosítottak. A 440—500 munkás követelése 1500 métermázsza búza. A felsőbb fórumok azonban megállapítják, hogy a csantavéri szervezet nem jogosult arra, hogy a munkásság érdekeit képviselje ilyen esetben. Az esetleges követeléseket a munkások saját maguk intézzék el a munkaadóval. A helyi előljáróság is ezen a véleményen van október 18-án.³⁸

Mégis hosszú huzavona után a kihallgatásra beidéztet gazdák beismerik, hogy szabadon egyezkedtek a munkásokkal. Védekezésül azt hozták fel, hogy nem tudták, melyik paritásos bizottság megállapodásához igazodjanak.³⁹

PAVLE HELYTARTÓHOZ FOLYAMODNAK

Az 1939. esztendőben ismét megkezdődik a küzdelem a kollektív szerződés megkötéséért. Az előző évek tapasztalatai alapján egyenesen a Karadorđević család első emberéhez, Pavle helytartóhoz fordulnak március 10-én. Arról értesítik, hogy nem akarják összehívni a paritásos bizottságot a községben, és 1000 métermázsza búzával tartoznak a gazdák. Az eddigi kutatások eredménye azt sejteti, hogy Pavle még válaszra sem tartotta érdemesnek a jogos követelést.⁴⁰

Két nappal később a községi előljáróságához is fordulnak ezzel az ügygel. Visszautasítják április 6-án azzal az indokkal, hogy a szervezetnek nincs alapszabályzata, és a jövőben nem is válaszolnak kérvényeikre.⁴¹

EGYIKKEL SEM TÁRGYALUNK

A községi előljáróság március 16-án a szolgabíróságnak jelenti, hogy Csantavéren két földmunkásszervezet létezik. Mindkettő azt állítja, hogy ő jogosult a földmunkásság érdekeit képviselni. Mivel egyiknek sincs alapszabályzata, felvetődik a kérdés, hogy tárgyaljunk-e velük.⁴²

A fentiekből világosan látszik, hogy a gazdák nem akarják a paritásos bizottság megalakítását, és most már a JUGORAS-szal sem érdekes tárgyalni. Hiába minden szóbeli és írásbeli reklamáció márciusban és áprilisban.⁴³

Végül is május 4-én megalakul az 1939. évre az új paritásos bizottság. Nagy meglepetésre az osztályharcos szakszervezet által javasolt Kiss Csepregi Lajos és Farkas György helyett Kiss Dadara Vilmos és Bakos Antal kerülnek be. A megválasztottak nem voltak tagjai egyik szervezetnek sem és a képviselő-testület jóvoltából kapták azt a megtisztelést, hogy védjék a munkások érdekeit. A gazdák részéről Utasi Pétert és Forgó Kálmánt jelölték.⁴⁴

Erre a határozatra Gruácsék a legélesebben reagálnak és május 6-án a Duna bánóság Királyi Bán Hivatalához fordulnak. Nem ismerik el a kinevezett munkásokat, mert azok nem tagjai az osztályharcos szakszervezetnek.

A báni hivatal helytállónak tartja a sérelmet, s elrendeli a helyi hatóságnak, hogy hívja össze a földmunkásokat, és egy gyűlésen határoz-
zanak arról, hogy ki képviselje majd a munkások érdekeit.⁴⁵

Ennek a felső határozatnak a szellemében a Központi iskolában június 4-re gyűlést hívnak össze. A felhívásra 150 földmunkás jelent meg. Nagy tetszésnyilvánítással Barsi Mihályt és Gruács Gyulát jelölik. He-
lyetteseik Kiss Csepregi Lajos és Cvitkó József.

A jegyzőkönyvet Somoskövi Antal, Blinka Péter, Virágh Balázs, Kelemen János, Balogh Menyhért, Oravecz Ferenc, Szikora János, Torma István, Csetvei Sándor és Dér János írták alá.⁴⁶

A ZOMBORI UTCATÓL AZ ÖREGSZŐLŐSORIG

1938-ban a JFOSZ csantavéri szervezete új otthonba került. A Zom-
bori utcában Tormás Jánostól bérbé kivett egy szobát.

A rendkívül nehéz feltételek mellett működő szakszervezet legtöbbször magára volt hagyatva. Mégis azt állapíthatjuk meg, hogy követke-
zetesen és hatalmas erővel küzd egész Csantavér földmunkásságának jogaiért.

Kapcsolatokat tart fenn a szomszédos városokkal és falvakkal. Tag-
jai rendszeresen olvassák a haladó Népszavát és a Hidat.

Mayer Ottmár, a Híd felelős szerkesztője a folyóirat 1939. január—
február számában *Földmunkások között* címmel riportot közöl a csan-
tavéri napszámosok életéről, helyzetéről és küzdelméről. Kossa János tollából a márciusi számban megrázó cikk jelenik meg *Évi mérleg* cí-
mel; Oravecz Ferenc múlt évi nyomorúságos keresetét ismerteti benne. Lehetséges az, hogy egy földmunkás 365 nap alatt 3114 dinárt keressen? Naponta 8 dinár 53 parából hogyan lehet biztosítani egy öttagú család mindennapi létszükségletét? És mit adtak mindeztért Oravecz és társai: 14—16 órát naponta, verejtéket és reumát. Adták érte izmaikat, idegeiket, gerincüket, szívüket, álmatlan éjszakákat, éhséget; nyomorúságot és fáradtságot:

Ezek az adatok hűen bizonyítják, hogy a csantavéri földmunkások milyen nyomorúságos helyzetben éltek. A munkanélküliség és az alacsony napszám rémisztő feszítő ereje állandóan a fejük felett lebegett. Nem hiába mondták, hogy „Ómoravica, jaj Pacsér, kényeretlen Csantavér”.

A rongyos, éhező, sápadt és beteges Oraveczek azért szervezkedtek, mert mindenáron változtatni akartak sorsukon. Magasabb munkabérrért, rövidebb munkaidőért, földért és igazságosabb társadalmi rendszerért folyt a nagy küzdelem.

A Népszava 1939. október 8-i száma *Demokráciát a Földmunkások Szövetségébe* címmel tudósítást közöl Csantavérről.

Somoskövi Antal és társai követelik a Földmunkás Szövetségtől, hogy teremtsék meg az egységet és vegyék vissza az osztályharcos csoportokat és vezetőket. Ez is bizonyítja, hogy a csantavéri földmunkásság baloldali szárnya kitart az osztályharc mellett, és olyan központi vezetőséget szeretne és akar támogatni, amely a végsőkig kitart a nagy döntő küzdelemben.

1940-ben az utolsó otthona a JFOSZ csantavéri szervezetének Öregszőlősoron volt a Mede János-féle házban. A kis nádfedeles, vert falú, egyablakos, szabadkéményes ház hátsó szobájában azonban még mindig élt a biztató reménysugár.

Igaz, ahogy Somoskövi János, Dér János, Zélicity Lajos és Szalóki József visszaemlékeznek, ebben az időben csak a legbátrabbak maradtak. A vezetőségi ülésre is külön engedélyt kellett kérni. Somoskövi János felesége bátortalanul, de annál nagyobb örömmel egy féltve őrzött tár-
sasképet vesz elő.

A képen mosolygó, derülátó fiatalember és lányok láthatók. Vigadalmi estről készült a szőlősori kocsmában. Igaz, hogy hatósági engedély nélkül, de megérte. A térdelő első csoport előtt egy kis tábla látható. A szöveg mellett egy dátum: 1940. Ez az évszám történelmi jelentőségű, mert azt bizonyítja, hogy az 1936 elején megalakult osztályharcos földmunkás-szakszervezet ebben az évben is fennállt és működött.

A csantavéri haladó földmunkásság szakszervezeti mozgalma kiállta a történelem viharát és megteremtette az előfeltételeket a szebb jövő eljövételére. A felvételen mosolygó fiatalok lesznek azok, akik — apáik és anyáik nyomdokain haladva — megvalósítják a régi álmokat és törekvéseket.

A NEMZETEK ÉS NEMZETISÉGEK HALADÓ ERŐINEK ÖSSZEFOGÁSA

Csantavér község területén a húszas évek elején két önkéntes település alakult ki. Novi Žednik (Novi Srb, General Hadžičevo)⁴⁷ nyolc, míg Višnjevac (Dobrovoljačko Selo,⁴⁸ Radivojevićevo)⁴⁹ három és fél kilométerre terül el.

Zentához tartozott a falu közvetlen közelében a harmadik dobrovoljac település, Bačko Dušanovo (Dušanovac).⁵⁰

A csantavéri kommunisták és haladó szellemű fiatalok, 1934—35-től kezdve teremtik meg a szorosabb kapcsolatot a szomszédos településekkel. A környékbeli kis falvak diákjai, egyetemi hallgatói, munkás- és parasztfiai ebben az időben megismerkednek és elkötelezik magukat a haladó mozgalommal. Így az olyan erőt fog képviselni, amely képes lesz arra, hogy teljesen átvegye a fiatal nemzedék és a települések politikai, kulturális és sporttevékenységének irányítását. Az ifjúság mozgolódására a hatóság is felfigyel 1935-től.⁵¹

1936. november 6-án megalakul Novi Žednikben a JKP helyi szervezete, míg General Radivojevićevón 1938 őszén.⁵²

A haladó szellemű csantavéri és a telepesifjúság első nagysikerű és tömeges találkozására 1935 nyarán került sor General Radivojevićevón. A rendszeres kapcsolatok felvételének szükségességét Ilija Lubarda, Stevan Banjanin, Blinky Péter és Virágh Balázs szorgalmazták.

Ilija Lubarda egyetemi hallgató üdvözlő beszédében hangsúlyozta, hogy Vajdaságban a fiatalság — nemzetiségre való tekintet nélkül — nehéz helyzetben van, ezért megjelölt utunk csakis közös lehet.⁵³

Ez a kezdeti együttműködés tovább bővül Novi Žednik és Dušanovac irányába is és 1941 áprilisáig tart. A megtett út rendkívül szerteágazó.

Ilija Lubarda, Lavo Vujić, Stevan Banjanin, Dimitrije Bajalica, Mila Bajalica (General Radivojevićevo), Milutin Morača, Đoko Jovanić, Radovan Pualić (Novi Žednik), Dušan Milić Milan Basta, Dušan Bjelogrić (Dušanovac) és a többiek voltak azok, akik állandóan arra törekedtek, hogy a telepesfalvak és Csantavér politikai, kulturális és sporttevékenysége a testvériség-egység szellemében állandóan terebélyesedjen, izmosodjon a Jugoszláv Kommunista Párt irányvonalával összhangban.⁵⁴

Csantavérről az összekötők Dušanovac irányába Oravec Ferenc, Novi Žednik féle Szabó Ferenc (Szódás), míg General Radivojevićevóval Somoskői Jánoson keresztül tartották fenn a kapcsolatot.⁵⁵

Szabadka felé is sikerült erős földalatti folyosót kiépíteni. A szálak Varga Sándortól, Ilija Lubardan, Palkovity Ferencen, Loko Crnkovićen keresztül vezetett a városba.⁵⁶

A környékbeli községek közül különösen Topolyával és Adával volt élénk a kapcsolat Gombos Bélán, Sinkovity Józsefen és Bakos Kálmánon keresztül.⁵⁷

Ami az együttműködés fénypontját illeti, külön ki kell emelni az 1938-as képviselőházi választásokat és az 1939. október 15-én Novi Žednikben megalakult Preporodnak Vajdasági Telepesek Művelődési Szövetkezetének szerteágazó és sikeres tevékenységét.

A Preporod élén dr. Milan Bikar csantavéri községi orvos állott. Nem volt kommunista, de kiemelkedő harcos volt a demokratikus-forradalmi törekvéseknek. A vezetőségben ott látjuk Milutin Moračát (titkár) és Stevan Banjanint is.⁵⁸

A szövetkezet célja az volt, hogy felölelje, szervezze és irányítsa a telepés- és a környékbeli falvak haladó szellemű fiataljainak megmozdulásait. A párttagok irányításával ezt a feladatot sikeresen meg is oldotta. A különböző kulturális és sporttevékenységben ott találjuk a csantavérieket is. Így kovácsolódott és erősödött tovább az az egységfront, amelyet a JKP jelölt meg.⁵⁹

A DOLGOZÓ NÉP PARTJANAK JELÖLTJE 600 SZAVAZATOT KAPOTT

1938. december 11-én megtartott országos képviselőházi választások előtt intenzív politikai élet folyt országszerte. Ebben a politikai pezsgésbe a topolyai járás pártjai és választópolgárai is bekapcsolódtak. Különösen novemberben és december elején egymást érték az összejövetelek.

A kormánypárti JRZ járási szervezete dr. Szántó Gábor orvos, nemzetgyűlési képviselő helyett Fodor Gellértet, a horgosi község bíráját jelölte.⁶⁰

Az ellenzék képviselőjelöltjei Jakša Damjanov, dr. Pummer Sándor, Luka Knežević és Nikola Šipovac voltak.⁶¹

Csantavéren és a szomszédos községekben a kommunisták teljes erővel agitáltak Jakša Damjanov szabadkai ügyvéd érdekében. „Aki Damjanovra szavaz, az a dolgozó nép jövőjére szavaz, mert ő a Dolgozó Nép Pártjának jelöltje.”⁶²

A Patócs-vendéglőben, amikor kortesbeszédét tartotta, állandóan zaklatták a JRZ hívei. Beszéde után a karhatalom megvásalva a község házára vitte. Maksim Vrsajkov községi jegyző gúnyosan megkérdezte tőle: „Melegen vagy hidegen akasszunk-e fel?” Erre Damjanov a következőket válaszolta: „Könyörögni fogtok ti még énnekem!” Rövid idő után autóval a topolyai úti téglagyárig vitték, majd elengedték.⁶³

Dr. Pummer Sándor topolyai ügyvéd a Nagykokcsma előtt tartotta beszédét. Ő a Magyar Párt jobbszárnyát képviselte.

Gruács Gyula, a JKP helyi szervezetének titkára megzavarta a felszólalót. „Nekünk munka kell, nem pedig a magyarság!” Topolyáról Sinkovity József és Gombos Béla kommunisták is jelen voltak. Hangsúlyozták, hogy a jövőben gondoskodnak arról, hogy a képviselőjelölt részéről ilyen hangnemeű agitációra ne kerüljön sor.⁶⁴

A telepésfalvakban Milutin Moračával és Ilija Lubardával az élen folyt a választási hadjárat a Dolgozó Nép Pártja jelöltjének győzelme érdekében.

A választás napján rendkívül feszült volt a helyzet. Milutin Morača visszaemlékezése alapján a szavazásokat vezető bizottságok legtöbb helyen csalásokhoz folyamodtak. Több esetben a kommunisták erélyes fellépésére volt szükség. Gruács Gyula az óvodai szavazóhelyen szabályosan kidobta az akadályoskodó rendőrt. Csak egy helyen nem volt visszaélés: ahol dr. Milan Bikar volt a bizottság vezetője.⁶⁵

A Napló 1938. december 13-i számában közli a választási eredményeket a topolyai járásban.

Kormánypárt: Fodor Gellért 11 895 és Nikola Čekić 204 szavazat.

Ellenzék: Jakša Damjanov 853, dr. Pummer Sándor 306, Luka Knežević 3 és Nikola Šipovac 55 szavazat.

A Dolgozó Nép Pártjának jelöltje, Jakša Damjanov Csantavéren 600 szavazatot kapott. Ez az eredmény is azt bizonyítja, hogy Csantavéren, Novi Žednikén és General Radivojevićevón a JKP helyi szervezetei erősek voltak és a különböző politikai akciók során egységesen és sikeresen léptek fel.

ELISMERÉS A JUGOSZLAV KOMMUNISTA PART ÖTÖDIK ORSZÁGOS ÉRTEKEZLETÉN

1936 novemberétől 1937 elejéig Vajdaság területén a kommunisták sorozatos letartóztatására kerül sor.⁶⁶ A nagyarányú lebukás végigsöpör Szabadkán is. Ekkor kerül pl. vizsgálati fogságba Kizur István, akit később háromévi fegyházra ítélnék.⁶⁷

Az állandó zaklatások, házkutatások egész Vajdaságban szédületes méreteket öltöttek. Az előállt helyzet kihatással volt a JKP helyi szervezetére is. Blinka Ferenc, aki hosszú évekig állt a helyi pártbizottság élén, 1937 elején a hatósági üldözés miatt elköltözik Csantavérről és a becsei határba megy.⁶⁸

Ekkor kerül a párt élére Gruács Gyula. Ezt a tisztséget 1941. szeptember 4-ig töltötte be.

A pártbizottság tagjai Blinka Péter, Barsi Mihály, Szabó Ferenc (Szódás), Oravecz Ferenc, Vékony Antal és Virágh Balázs.⁶⁹

A fenti vezetőség névsorából megállapíthatjuk, hogy az osztályharcos földmunkás-szakszervezet élén álló Barsi Mihály a JKP helyi szervezetének vezetőségi tagja is volt, míg Gruács Gyula egyben betöltötte a pártban és a szakszervezetben is a titkári tisztséget.

Az 1936–37-es nagy letartóztatások kihatással voltak az erősebb vidéki kapcsolatok állandó fenntartására. Sok esetben külső segítség nélkül kellett a különböző feladatokat megoldani. A tömegekre gyakorolt hatást és az állandó küzdelmet a földmunkásság szociális kérdéseinek megoldására való törekvése bizonyítja.

Komoly figyelmet fordítottak a párttagság sorainak bővítésére is. Fel kellett készíteni a szinpatizánsokat eszméileg is politikailag a feléltre. Ebben az időben vették fel Somoskői Jánost, Mélykúti Mátyást, Zélicity Lajost, Januskó Ferencet, Rapcsány Antalt, Muci Andrást és Dér Jánost a JKP helyi szervezetébe.⁷⁰

Vajdaság erőteljesebb kommunista szervezettségére és akciókész-ségére nagy hatással volt a JKP 1940 szeptemberében Sremska Kamenicán megtartott hatodik tartományi értekezlete.⁷¹

A betérjesztett jelentés leszögezi, hogy a falun a párt pozíciói megerősödtek. Pozitív példaként említi, hogy az 1938. évi decemberi képviselőházi választásokon Csantavéren a Dolgozó Nép Pártjának jelölje (Jakša Damjanov) 600 szavazatot kapott. Ezzel az eredménnyel az összes jelöltek közül megszerezte az abszolút többséget a faluban.⁷²

A JKP 1940. október 19. és 23. között Zágrábban megtartott, nagy jelentőségű ötödik országos értekezletén — Josip Broz Tito főtitkár beszámolója után — Žarko Zrenjanin, a tartományi pártvezetőség titkára felszólalásában szervezeti kérdésekkel foglalkozott. Többek között rámutatott az 1938-as képviselőházi választásokra is. Megemlítette, hogy a topolyai járás egyik községében a kommunisták által irányított Dolgozó Nép Pártjának jelöltje 600 szavazatot kapott.

Hogyha konkrétan nem is említi Csantavért, világosan látszik, hogy erről a községről van szó. A kongresszusnak beillő értekezleten Žarko Zrenjanin hozzászólása híven igazolja azt, hogy a község kommunistaíának eredménye figyelemre méltó és ez egyben a legmagasabb szintű elismerést is jelentette.⁷³

Észak-Bácskában 1940-ben egymás után újraszervezik a helyi szervezeteket. Tavasszal például Szabadkán,⁷⁴ nyáron Topolyán,⁷⁵ Csantavéren pedig októberben alakul meg az új helyi pártbizottság.⁷⁶

A körzeti pártbizottság tagjai: Lazar Nešić, Mayer Ottmár és Matko Vuković (Szabadka), Milutin Morača (Novi Žednik) és Bakos Kálmán (Ada) nagy lendülettel szervezik és irányítják a pártmunkát.⁷⁷

Ősszel Mayer Ottmár, Bakos Kálmán, valamint Topolyáról Sinkovics Péter többször is jártak Csantavéren.⁷⁸

Mayer Ottmár jelenlétében Vékony Antal házában megalakult a JKP új helyi pártbizottsága. Ezen az ülésen elemezték az eddigi helyi pártbizottság tagjainak munkáját. Itt felvetődött a kérdés, hogy Blinka Péternek kellene átvenni a szervezet irányítását, de végül is Gruács Gyula kapott bizalmat.⁷⁹

A helyi pártbizottság összetétele: Gruács Gyula (titkár), Szabó Ferenc (Szódás), Blinka Péter, Vékony Antal, Oravecz Ferenc, Virágh Balázs és Kelemen Ferenc.⁸⁰

AZ IFJÚKOMMUNISTÁK HELYI SZERVEZETE

A harmincas évek második felében a kommunisták, a szakszervezet és a haladó szellemű telepesifjúság megmozdulásai komolyan hatottak és befolyásolták a helybeli földmunkásifjúság, szegény mesterlegények és a diákifjúság eszmei-politikai állásfoglalását.

A JKP helyi bizottságának tagjai kezdetben mint sejtvezetők maguk köré gyűjtötték és nevelték az ifjúkommunistákat, majd később Virágh Balázs veszi át a vezető irányítást a szervezetben.⁸¹

A Jugoszláv Kommunista Ifjúsági Szövetség (JKISZ) szervezettségére és széleskörű akcióképességére nagy hatással volt a Nikola Kmezić Novi Žednik-i lakásán 1940 nyarán megtartott első, valamint a december 8-án megtartott második körzeti értekezlet. Az ifjúkommunisták körzeti bizottságában egy csantavéri sem kapott helyet.⁸²

A JKISZ tagjai 1940 őszén a következők voltak Virágh Balázs titkár irányításával: Oravecz Lajos, Löwy Ferenc, Igumánovity Károly, Szabó Sándor, Oravecz Imre, Dér Péter, Csontos Boldizsár, Csontos Péter, Oravecz Péter, Liliom János és Németh Kálmán. A szinpatizánsok száma igen magas.⁸³

BETILTJAK A JUGOSZLAV FÖLDMUNKÁSOK ORSZAGOS SZÖVETSEGENEK CSANTAVÉRI SZERVEZETÉT ÉS A MÁRCIUS 27-I KIALLÁS

A kommunista, ifjúkommunista és a szakszervezeti mozgalom egyre növekvő szervezett illegális és legális akciói miatt a hazai burzsoázia frontális ellentámadásba lendült. A kormány 1940. december 30-án betiltotta a JKP befolyása alatt álló Jugoszláv Egyesült Munkásszakszervezeti Szövetséget, melynek keretében működött a Jugoszláv Földmunkások Országos Szövetségének csantavéri szervezete is 1936 januárjától.

Az URSS betiltása után a JKP Központi Vezetősége és Tartományi Vezetősége kiáltványt adott ki. A JKP KV által kiadott kiáltványt Vajdaságban lefordították magyar nyelvre is és terjesztették. Felhívással fordulnak Jugoszlávia munkásosztályához, hogy szervezzenek tiltakozó sztrájkokat, nagygyűléseket és követeljék a szakszervezeteket betiltó népellenes rendelet megsemmisítését.⁸⁴

A JKP és a JKISZ körzeti vezetősége Szabadkán 1941. január 3-án részletesen kidolgozta a tiltakozó nagygyűlés és az utcai tüntetések programját. A nagy ellentámadást január 5-re tervezték. Január 4-én és a rákövetkező napokban azonban a JKP és JKISZ körzeti vezetőségének a legnagyobb része lebukott és egészen április 5-ig börtönben volt.⁸⁵

A JKP KV kiáltványa Csantavérré is eljutott. Kisebb-nagyobb csoportok tiltakoztak Cvetković és Maček népellenes döntése ellen.⁸⁶

A hatóság és a karhatalom terrorja fokozódik. A helyi rendőrség őrmesterével 1941. január 12-én közlik a főszolgabíró legújabb körlevelét, amelyben a legerélyesebben követeli az illegális szervezkedés mindenfajta gyors felszámolását és a röpíratok terjesztésének megakadályozását.⁸⁷

Március 25-én Bécsben az áruló kormány aláírta a hármas egyezményt. Ezzel nyíltan a fasizmus szolgálatába akarta állítani az országot.

A JKP irányításával azonban március 27-én Belgrádban és az egész ország területén hatalmas tüntetésekre került sor. „Inkább a háborút, mint az egyezményt! Inkább a sirt, mint a rabságot!” jelmondatoktól visszhangzó és tiltakozó fővárosi tömegben ott volt Oravec Lajos⁸⁸ és Milutin Morača is.⁸⁹ A kommunistáknak és a haladó erőknek ez volt az utolsó nagy seregszemléjük az áprilisi fasiszta támadás előtt.

FORRASMŰVEK, OKMANYOK ÉS VISSZAEMLEKEZÉSEK

1. Blinka Ferenc, Blinka Péter és Curnovity Antal visszaemlékezése.
2. Népszava, 1936. január 26.
3. Csantavér község előljárósága, 1936. január 29., III/275.
4. Népszava, 1936. március 15.
5. Népszava, 1936. március 15.; Jugoszláv Földmunkások Országos Szövetségének csantavéri szervezete, 1936. március 17.; Blinka Ferenc és Visnyóvszki János visszaemlékezése.
6. Népszava, 1936. március 15.
7. Jugoszláv Földmunkások Országos Szövetségének csantavéri szervezete, 1936. március 17.
8. Csantavér község előljárósága, 1936. január.
9. Uo. 1936. április 2.
10. Csantavér község képviselő-testülete, 1936. április 4., XI. főkönyv, 197—198 oldal.
11. Népszava, 1936. május 3.
12. Csantavér község előljárósága, 1936. május 7.; Népszava, 1936. május 24.
13. Csantavér község előljárósága, bizalmas, 296/1936. május 18.
14. Népszava, 1936. április 19., május 1.
15. Híd, 1939. január—február; Blinka Ferenc, Blinka Péter, Kiss Csepegi Lajos, Zélti Lajos, Palkovity Ferenc és Kecsenovity Péter visszaemlékezése.
16. *Komunistička partija i revolucionarni radnički pokret u Vojvodini 1919—1941*. II. Novi Sad, Sremski Karlovci, 1971, 208—211.
17. Topolyai járás főszolgabírórsága, bizalmas, 1773/1936. december 3.
18. Csantavér község előljárósága, bizalmas, 1094/1936. december 15.
19. Uo. 1026/1936. november 30.
20. Uo. 994/1936. november 27.
21. Blinka Ferenc visszaemlékezése.
22. Csantavér község előljárósága, bizalmas 235/1937. március 9.
23. Topolyai járás szolgabírórsága, bizalmas 305/1937. március 28.
24. Csantavér község előljárósága, bizalmas 235/1937. április 7.
25. Uo.
26. Danilo Kecić: *Osztályharcok Vajdaságban 1918—1941*. Forum, Újvidék, 1970.
27. *A forradalmi munkásmozgalom Szabadkán, 1918—1941*. Szabadka, 1975. IV. 35.
28. Vajdasági Levéltár, Karlóca, Duna bántáság Báni Hivatala, VI. osztály, 21261/1938.
29. Csantavér község előljárósága, 1938. június 6.
30. Jugoszláv Munkásszakszervezet (JUGORAS) csantavéri szervezetének beadványa Csantavér község előljáróságához, 1938. május.
31. Csantavér község előljárósága, 1938. június 6., 2582/1938.
32. Vajdasági Levéltár, Karlóca, Duna bántáság Királyi Báni Hivatala, VI. osztály, 23774/1938.
33. Uo. VI. osztály, 31252/1938.
34. Uo.
35. Uo. 32790/1938.
36. Csantavér község előljárósága, I/5727, 1938. augusztus 1.
37. Vajdasági Levéltár, Karlóca, Duna bántáság Királyi Báni Hivatala, VI. osztály, 32790/1938.
38. Uo. VI. osztály, 50426/1938; A Szocialista Forradalom Vajdasági Múzeuma, Újvidék; levéltári és dokumentációs osztály, 20551.
39. Csantavér község előljárósága, 8524/1938. november 5.
40. Vajdasági Levéltár, Karlóca, Duna bántáság Királyi Báni Hivatala, VI. osztály, 15285/1939.
41. A Szocialista Forradalom Vajdasági Múzeuma, Újvidék; levéltári és dokumentációs osztály, 20551.
42. Uo. 20551, 223. felvétel.
43. Uo. 20551, 228. felvétel.
16961/1939, 19514/1939.
44. Csantavér község képviselő-testülete, 1939. május 4., XII. főkönyv, 109.
45. Vajdasági Levéltár, Karlóca, Duna bántáság Királyi Báni Hivatala, VI. osztály, 21625/1939.

46. Csantavér község előljárósága, 3480/1939. június 4.
47. Csantavér község képviselő-testülete, 8638/1930. március 8., IX. főkönyv, 366—367.
48. Csantavér község képviselő-testülete, 155/1923. október 27., VIII. főkönyv 57—58.
49. Csantavér község képviselő-testülete, 8104/1930. november 15., IX. főkönyv, 419.
50. Csantavér község képviselő-testülete, 577/1931. február 17., IX. könyv, 456.
51. Csantavér község előljárósága, 122/1937. február 12.
52. Radovan Pualić: *Svetlost na pustari*. Subotica, 1962, 58—59.
53. Blinka Ferenc és Blińka Péter visszaemlékezése.
54. Pero Damjanović: *Politički aktivnost i uticaj kulturne zadruga vojvodanskih naseljenika „Preporod”*. Zadrugni arhiv, 4. sz., Novi Sad, 1956, 121—127; Radovan Pualić: I. m. 89.
55. Blinka Péter, Blińka Ferenc, Somoskővi János és Szabó Ferenc visszaemlékezése.
56. Somoskővi János és Palkovity Ferenc visszaemlékezése.
57. Blińka Péter, Gruács Gyuláné és Oravecz Ferencné visszaemlékezése.
58. Vajdasági Levéltár, Karióca; A Földművevesszövetkezet Szövetsége, Žednik, 1939.
59. Dr. Milan Bikar: *A nagy humanista életútja*. Topolya, 1972, 25.
60. Napló, 1938. november 3.
61. Uo.
62. Brindza Károly: *Mondd el helyettem, elvtárs . . .* Újvidék, 1971, 47.
63. Zéltly Lajos visszaemlékezése.
64. Somoskővi János visszaemlékezése.
65. Radovan Pualić: I. m. 94—96. ;
66. A Szocialista Forradalom Vajdasági Múzeuma, Újvidék; dokumentációs osztály, 6749, 7060, 15172, 20045.
67. Kolozsi Tibor: *Erzsébetlaktól a Maglajig*. Életjel Miniatűrök 23. Szabadka, 1972, 241.
68. Blińka Ferenc visszaemlékezése.
69. Blińka Ferenc és Blińka Péter visszaemlékezése.
70. Somoskővi János, Dér János, Zéltly Lajos és Blińka Péter visszaemlékezése.
71. A Szocialista Forradalom Vajdasági Múzeuma, Újvidék; dokumentációs osztály, 12362.
72. Dr. Danilo Kecić: *A forradalmi munkásmozgalom Szabadkán*. Szabadka, 1975. IV. 354.
73. Uo. 384.
74. Milan Dubajić: *Organizacija KPJ i SKOJ-a u Subotici 1941*. Separat iz Zbornika Vojvodine 1941. Novi Sad, 1967, 312.
75. Brindza Károly: I. m. 64.
76. M. kir. szegedi V. csendőrkerület — csantavéri gy. örs. 123. bűn. 1941. szeptember 18.
77. Milan Dubajić: I. m. 312.
78. Urbán János: *Haláltépett élet*. Életjel Miniatűrök 25. Szabadka, 1973, 71.; Gruács Gyuláné, Oravecz Ferencné és Blińka Péter visszaemlékezése.
79. Gruács Gyuláné és Blińka Péter visszaemlékezése.
80. Blińka Péter és Szabó Ferenc visszaemlékezése.
81. Blińka Ferenc, Blińka Péter, Löwy Ferenc, Oravecz Lajos és Igumánovity Károly visszaemlékezése.
82. Radovan Pualić: I. m. 153—154.
83. Löwy Ferenc, Oravecz Lajos, Igumánovity Károly, Szabó Sándor és Liliom János visszaemlékezése.
84. A Szocialista Forradalom Vajdasági Múzeuma, Újvidék; dokumentációs osztály, 18695.
85. Milan Dubajić: *Organizacija KPJ i SKOJ-a u Subotici 1941*. Separat iz Zbornika Vojvodine 1941. Novi Sad, 1967, 312—313.
86. Urbán János: I. m. 74.; Somoskővi János és Dér János visszaemlékezése.
87. Csantavér község előljárósága, bizalmas 13/1941. január 13.
88. Oravecz Lajos visszaemlékezése.
89. Radovan Pualić: I. m. 163.

ÖRÖKSÉG

UTASI MÁRIA

AKIT SZERETNEK ÉS SZOLGÁLNAK,
ANNAK MEG KELL HALNIA
IN MEMORIAM DÉRY TIBOR (1894—1977)

Az igazi költészet világokat és egek feletti egeket mozgat meg, ezért is tud örök érvényű szépséget, fényt (...) árasztani. Mekkora ez a mélység? Felmérhető-e igazán? Az angyalok az égből zuhantak, asztrális ködökből, fényévek ezredéből hull a csillag, facsúcs-magasból, ághegy-Himalájáról hull a levél, a könny szemnyi magasból esik, asztral-magasból hull a morzsa, az ember álló helyzetből bukik, mégis magasabbról tud zuhanni, mint a csillag, s mélyebbre, mint az angyalok! Ezt nemcsak érezni, de érzékeltetni, kimondani is a költő feladata. Valami megrendítő van itt jelen. Valami nagy-nagy misztérium!

(Pusztai Sándor)

A XX. század társadalmi válságának és erkölcsi világának kozmikus váltólázában élt és alkotott Déry Tibor. Kiegyeztetett teherrel egyszerre volt európai és meghajlott bölcsességgel magyar.

A húszas évek Magyarországának megrázkódtatásait átélte értelmiség köréből az expresszionista, dadaista lázadás átívelő hídján indult és jutott el a forradalmi tudat és sorsközösség felismeréséig.

Vonzódás és taszítás ellentmondásaiban élte meg korának nagy harcát. A világháború és a forradalmak megrendítették a régi uralmát, a tegnapi erkölcs, tisztesség és becsület egyszerre avitt ódonnágnak tűnt, s a távlatok után kutató szomjas tekintet mindenütt bizonytalanságba és homályba ütközött.

A „gazdátlan világ”, az elszabadult pokol látomását leghívebben az expresszionizmus mintegy önönön káoszának elvonatkoztatásával tükrözte, a forma felbontásával vetítette vissza a formátlanságot, a zűrzavart.

Az induló Déry magatartása is az expresszionista, kapcsolat nélküli „átutazó jellem” lázadása; hőisével együtt hirdeti majd: „Lázadjunk fel a valóság ellen, mely gonoszabb és bizonytalanabb, mint az istenek pokla.”

Felfűtött szimbólumaiban óriások és mesebéli szörnyek, víziós lídércálmok adják a keretet.

A káoszról kivezető utat értelmiségünk legjobbjai becsülettel keresték és meg is találták: mély és átütő erőt merítettek a forradalmi harcból!

Déry Tibor hitele és szavának erkölcsi ereje éppen abban van, hogy a divatos szocialista regényírás idején mert és akart a mozgalom hibáira, feszültségeire és disszonanciáira is figyelni. Vívódásaiban jellegzetesen a kiábrándult polgár faggatózik, s válaszait az újdonsült forradalmár fogalmazza meg, akinek az a meggyőződése, hogy a forradalmi harc belső természete ellentmondásos, földadatlan és alkotó eleme a tragikum.

Magyarország 1920-tól szinte napjainkig tartó átalakulásának szintetikus, heroikus ábrázolására vállalkozott Déry, s a nagy korszakváltás eposzát örökítette meg életművében; a számkivetettek és az „örök” magányosok csillagával a homlokán...

A történelem mélyületeit és rúnait mindig a személyiség, a sehová sem tartozó individuum vergődésében látatja. A kiszakadás nagy témája, a szükségszerűség-szabadság és a rend, hit és kétely, ösztön és tudat és az anarchista lázadás Déry pályájának gyötrő és visszatérő motívuma maradt. Nagy regényeiben az egész magyar társadalom keresztmetszetét adta, s legfőbb írói erénye, hogy nemcsak a két pólust: a polgárságot és a proletariátust ütköztette meg átfogó epikai szerkezetben, hanem a társadalom rétegeinek a mozgását is érzékeltette.

Korunk és irodalmunk, a magyar irodalom grandiózus szellemisége ő, akit választékos, kifinomult ízlése kiválasztottá és „kiközösítetté” avatott; de akit az „amor dei intellektus” vonzalma a munkásosztályhoz és a proletárvilág kopár örömeiktől izzó, sötét víziójáig is elvezetett.

E kettősség eleve megövtá attól, hogy a magyar próza hagyományos útját kövesse. Nála az elbeszélés és a meseszöveg parabolába ágyazott és mindig közelebb van a példázathoz, mint a hagyományos anekdotához. Stílusában a meghatott és elboruló lírát az objektív írónia ellenpontozza.

Összefogó prózája, a teljesség igényével, nemcsak a korhadt, szétzüllött magyar kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet eszmei megjelenítésének a tablója, de művészi síkon a polgári művészetekből az új, európai minták és formatórekvésekhez való tájékozódás és fölzárkózás szép példája is.

A halál elnémitotta az élet, de a halott majd perbe száll jussáért, s a történelem tovább írja Déry Tibor Befejezetlen mondatát.

A méltó perc hallgatást sugall, s az „egyik hallgatás — mint maga írja egy helyütt — füstszínű és csupa kérdés, a másik aranyszínű és merő bizalom...” A jövő irodalomtörténetírás nemes és ragyogó feladata, hogy csendben és alázattal jelölje ki a nagy író megilletet helyet.

Déry Tibor igazi alkotó volt. A teremtés előttiből hozta ajándékát és revelációit, amely a Tűz megkísértésével és ellopásával azonos.

Egyszerre jelent ez úton levést, vándorlást és megtérést az emberiség közös, nagy emlékezetébe.

ALKOTÓMŰHELY

LÉVAY ENDRE

KÉPZŐMŰVÉSZETI NAPLÓ

SZALLASOK NAPFÉNYBEN

Jegyzetek Milan Konjović szabadkai kiállításáról

Ha az ember szereti a földjét, azt a sík mezőt, amely itt körülveszi őt a Vajdaságban, nem állhatja meg, hogy ne mondja el valakinek: ne mondja el mindenkinek. Ez a szeretet és mély ragaszkodás Antheusz-ként erőt ad. Megérinti a földet, s annyi energia gyűlik fel benne, hogy határtalan nagy szeretetéből meg tudja formálni, művészi feleletbe tudja foglalni, mit jelent számára egyik legnagyobb élménye: a rög és az élet, mely belőle kihajtott.

Milan Konjović festészete jelentős mértékben ebből az élményből táplálkozik. Nem tud és nem is akar a maga világának hátat fordítani, hogy művészi vízióiban máshonnan felidézett motívumokkal, látomásokkal, vagy akár közvetlenül megragadott életdarabokkal tágítsa témavilágát. Mindez az alkotóművész egy előbbi karszaka volt. El is mondta már azt az Adriától Prágáig, Párizsig, a hegyektől a völgyekig, a világvárosi forgatagoktól a kisvárosi vasárnap délutánokig, a szerszámgyári munkásoktól a hídépítőkhig; bejárta az alkotó küzdelmes útját az első lejtőtől s emelkedőtől kezdve az utolsóig, s eljutott egy tisztásra, amely élete szép őszi korában pihenőt nyújt. Szelíden, nyugalmasan vagy viharosan? Akit olyan fából faragtak, mint Milan Konjović, az sohasem a szelíd, nyugalmas szögleteket kereste, keresi, hanem éppen azokat, amelyekben hevesen zajlik az élet, akár a pusztában, akár a kocsmában, akár a verejtékesen dolgozók, akár a duhajul mulatozó lakodalmasok között...

Minden festménye egy darab élet, kitépve a földből és festékekkel újra meggyökereztetve a vásznon. Konjović markáns ecsetvonásai — néha úgy tetszik, spachtlival hordja fel a festéket —, a képek színfoltjai úgy csillognak, vibrálnak a fényben, mint a mesteri domborművek a sziklafalon. Olykor úgy tetszik: kár volt ezeket a képeket rámába szorítani, mert nem tűrik a rámát; a szántók, a dűlőutak, a búzamezők, a kukoricatáblák, a napraforgók tovább hullámszanak. Kilepnek a rámból és elindulnak. Talán vissza akarnak térni oda, a zombori, a kupuszinaí, a bácstopolyai határba, ahonnan a művész elhozta őket ide.

Mi az tehát, ami sokáig melengetett s el nem feledett emlékeinket idézi fel ezeken a képeken? Mi az, amit Milan Konjović szíve minden rezdülésével nekünk adott, s életművével hirt adott rólunk a világnak?...

A nézőben mint igazi befogadóban kelt élmény adhatna őszinte választ ezekre a kérdésekre. Ez, egy nézőtől, ha belefeledkezett a képbe, nagy teljes énjével belépett a képbe, így hangozhatna el:

„A napraforgók sárga, zöld, rozsdavörös tányérrózsájában magamat látom. Sokasodó évekkkel, a mindig napba nézés után lehajtom a fejem, várok, majd követem utamat, amerre visz. Lelkem teljes nyugalmával teszem ezt, mert tudom, hogy utánam jönnek új napraforgók és benépesítik a földeket megint sárga, zöld, rozsdavörös színekkel.”

„A tulipánok és mind a virágok megszínesítik az életemet. Illatukkal és színükkel betöltik, szirmaikkal beszórják az utamat erre is, arra is. Ha ezek elhervadnak, majd kihajtanak új virágok, és Milan újra megfesti őket, hogy ne feledjük el színüket, illatukat, és szirmuk csodálatos fodrait, melyek a széltépett és viharvert lepkékhez hasonlítanak.”

„Járom a dűlőutakat a szállások felé, amelyek a fák között lapulnak és onnan nézik a naplementét. Onnan szemlélik vasok falaikkal. Ezek a falak beszédesekek, mert mögöttük emberek élnek. És gyermekek, akik csodálkozó szemekkel néznek a világra, s ezek a picik a dűlőutak mentén még nem is sejtik, hogy ők megérik a XXI. századot, melynek eljövételét én már csak a bárányfelhőről láthatom.”

„Milan nagyon sokat mesélt már nekünk a búzamezőkről. És sokan meséltek már róla, de vásznon ilyen erővel, mely szorongat is, még nem láttatta itt senki... Pedig a búza nem szikla, nem gránit, de számunkra itt ez a szikla, ez a gránit: földünk embere, életet adó asszonya ebből építette fel a mi holnapunkat. A festő ecsetvonása ezt az örök erőt úgy kelti életre a vásznon, mint letörhetetlent. És ez az erő a színek kavargásában mindig jelen van, s ha naplementekor elhal, virradatkor újra felragyog és új életet szül. Ezt a kavargást soha többé nem lehet megállítani.”

„A mi világunkban temérdek a szállás. Van köztük még kétszáz éves is. De ezek mind napfényben élnek, s ezeken túl a délibáb sejtet egy olyan hatalmas kompozícióban megalkotott képet, amelyben már nem élnek többé elhagyott szigetéletet, hanem egy nagy szállásvilágban egyesülnek.”

Milan Konjović festészete költészet a vásznon. Az ő legfőbb anyaga a szín. A színeken át jeleníti meg vízióit; ezek hívják életre mindazt, amit mélyen átélt, s amit elmondani akar valakinek. Lelke tele van színekben élő mondanivalókkal, melyeket több mint fél évszázad óta magában hordoz. De az alkotás hevében ezekkel a színekkel a benne rejlő emberi tartalmakat fogalmazza meg. Amikor ecsetet fog a kezébe, karja bátran lendül, és semmiféle lefékezett formai kötöttség nem állíthatja meg, mert mindenek helyett a mély színek tobzódásának összessége közvetíti a befogadó számára azt, amit a festő közölni akar. És mond nemcsak nekünk, hanem a tágra nyílt szemű parányi gyermekeknek is, akiket ott látunk szaladgálni a régi dűlőutak mentén, akik szép, érett fejjel megérik majd a XXI. századot, s akikben tovább élnek a halhatatlan konjović képek.

A JUGOSZLAV KERAMIKA 3. TRIENNÁLÉJA

Rendhagyó látvánnyal gazdagodtunk most.

A Szabadkai Képzőművészeti Találkozó kiállítási csarnokaiban a jugoszláv keramika harmadik triennáléjának káprázatos gyűjteménye fogad bennünket. A két triennále között eltelt időszak termése a lendületes fejlődésnek rendkívül értékes jegyeit mutatja fel nem kevesebb, mint százhusz keramikus mintegy kétszáz alkotásában. Ehhez hasonlítható változatos és sokféle törekvést kifejező tárlattal a nagy kibontakozásnak csak olyan ihlető korszakában találkozhat az ember, mint amilyen a miénk.

... Ez a szemle az egész országot átöleli: Jugoszlávia valamennyi köztársaságának és tartományainak keramikusai jelen vannak itt, a nemzetek és nemzetiségek fiai az adottságoktól függő legjobb válogatásban, és a külföldi művészek: Finnország, Nyugat-Németország, Magyarország keramikusai.

Minden esztendőben szélesebb lesz az a terület, amelyen a keramika művelői tevékenykednek. Itt is hatékonyan jelen vannak a művésztelepek, az egymást kölcsönösen termékenyítő kisebb-nagyobb műhelyek, mert mindig eljön az az idő, amikor a művész kilép műtermi magányából s útra kel, mert ott akar a nyersanyagból újat formálni, ahol egy nagy műhelyben másmilyen lelkialkatokkal találkozhat: több alkotóval együtt dolgozhat. E gyűjtőhelyek közül Európa-szerte fémjelzett már az arandelovaci nemzetközi keramikai fesztivál, mely a *Kerámia világa* nevet viseli, s joggal, mert a szép fehér márványunk lelőhelyén földrészünk neves keramikusai adnak egymásnak találkozt, és termékenyítik egymást a sok vonatkozásban hasznos szimpozionokon. Ilyen munkát fejt ki vajdasági vonatkozásban a Dévics Imre Művésztelep Kishegyesen és Reseni művésztelep Ohrid közelében, Macedóniában, ahol a nagyapától, dédapától öröklött koronggal dolgoznak a gölönccserek. Ősi műemlékek közelében nagy mesterek hagyatékából meríthetnek maguknak ihletet korunk keramikusai. Itt a történelmi korforduló izgalmas változásai állandóan transzban tartják a művészt, mert a gyorsuló mozgásban a világkép arca új vonásokkal gazdagodik, s ami eddig elképzelhetetlen volt, az ipar vonalán is megteremt a rokonszakkakkal való együttműködést. Így, ezen a szemlén jelen van már a díszítő kerámiák és kerámiacsempék gyára is, a bratunaci Kaolin és a kikindai Toza Marković gyár, amely művészi kidolgozású építőanyagot állít elő, s ezzel a puszta falakra belép az ornamentika a családi házba. Ezért a gyűjtemény mai összetételében a belefeledkezés egy-egy pillanatában úgy hat, mintha egy iparművészeti múzeumban járnánk. A kiállítási termekben felsorakoztatott darabok alaposabb áttanulmányozása órákat követel a nézőtől, s egy-egy mű még a távozás perceiben is újra meg újra visszahívja, mert temérdek benne a mondanivaló s a részletek csak a másodszeri vagy a harmadszeri megtekintés után bukkannak elő a megmunkált anyag: a majolika, a porcelán, a fajansz, a terrakotta, a kőagyag gyűrődései mögül.

Bármelyik darabot nézzük is ezen a tárlaton, az itt létrejött forró hangulatban úgy érezzük, mintha az alkotó minden kiállított munkáján át újra azt ismételné: „A művészet feladata az életigenlés”, s nem a halál rokonainak a nevében szól. A szellem, amely a formát betölti, s az anyag helyett beszél, a kis szobrokban a legbeszédesebb. De mégsem mondhatjuk, hogy a figurális művek mindent árnyékba borítva az absztrakt formák fölé emelkednének. Igaz, az előbbieket, mert könnyebben befogadhatóak, gyorsabban megragadják a nézőt; mint például a hulló *Ikarosz* halálra vált arca, mint a *Fürdőző nők* küzdelme a hullámokkal, az *Európa* című megrázó kompozíció, vagy a *Pásztorlány* a háttérben a naiv paysage-zsal (a keramika és a piktúra egyik legszerencsésebb és művészi élményt nyújtó párosítása ez), vagy a *Család* a csöndes, megadó elmélésében. De azután, ha a három dimenziós keramoplasztikákat nézzük, a tündöklő *Falikepet*, vagy a szemünket fogva tartó *Visszfényt*, vagy a *Nap lángoló keresztmetszetét*, ezek a művek olyan gondolatot ébresztenek, amelyek zárt, nagyon ritkán közölt érzelmekről beszélnek, s ezeket az érzelmeket majd hogy nem megszólaltatják bennünk. A *Főlöleges tárgyak* között azt keressük, amit valahol elveszítettünk, a *Kővirágban* talán az ősi mesét, az *Arabeszk*ekben a vonalak és görbék különös játékát, a megkopott utcai *Kövezeten* a rég elhangzott lépteiket, a *Tányérokon* pedig az ismert népi motívumokat, vagy a még soha nem látott alakzatokat véljük felfedezni. De a vázák, a kancsók, a tálak, a tégelyek, a kanták éles vonalaikkal és elmosódott színükkel olykor úgy hatnak, mint valahonnan a múltból, a régészek ásásai során felszínre hozott edények, melyeket az ember a maga jókedvében díszítő elemekkel ékesített, vagy több helyen megtört amorf testükkel úgy hatnak, mintha valamelyik

bolygóról zuhantak volna ide. És ezek üzenetek is akarnak lenni egy letűnt vagy el nem következett világból, mint az a bizarr gondolatokat keltő terrakotta és majolika tányér, amelyről azt mondja az alkotója: olyan, mint amikor valahol *A kőszikla kivirágzik*... Az ilyen élményekből született munkák mint absztrakt művek végül is beleolvadnak a természetbe: egyesülnek azzal az ősi anyaghalmazzal, amelyből vétettek.

A természetélmények közé tartozik a fauna is, amely ezen a tárlaton valósággal betölti azokat a képzeletbeli tereket, amelyeket a kétszáz kiállított mű tágitott ki olyan szélesre, hogy a baglyok huhogásánál és a sirályok szárnycsapásainál végtelennek is tűnhet az egész. A baglyok, ezek az üregesen villogó szemű, többdimenziós „ex librisek” majd minden keramikai tárlaton jelen vannak. Kevés keramikus van, akit még nem ejtett meg Svend Fleuron nagy madara: az erdő réme. Nem véletlen a bagoly és a könyv között a kapcsolat, melynek ereje az ábrázoló művészetbe is átütött. Itt a szellem éle a bagoly szemének a villogása. Ezek a mély szemek a tárlat nem egy „formáján” jelen vannak, éppúgy, mint egy másik, egy harmadik fehér talapzaton a szemétdombok dolyfős királya, a *Kakas*, és a gulya leszegezett fejű bősza ura, a vad erő szimbóluma: a *Bika*. De menjünk tovább: itt van a *Ló és a lovas*, a határtalan mérgüktől felfúvódott *Pulykák*, a *Madár és a napraforgó*, aztán megint, de most már *Vasbika*, és mintha csak viszolyogna a kotlástól, a krityogó *Tyúk*. Egy köagygából gyúrt tátogó *Hal* zárja be a kerámia-állatok színes világát, amely étellel duzzadó összetevője annak a körképnek, amely a harmadik triennálén hét termen vezeti át az embert.

Ezen a kiállításon nincs jelen a mozdulatlanság. Minden mozgásban van, minden darabon, az absztrakt kompozíciók mértani vonalai, kockái, körei között is, mögött is munkál az élet. Új élet ez. Szerte a földgolyón új világ épül a régi helyén, s ennek jegyeit az alkotó művész is fölrajza az Idő falára. Agyagba gyúrja azt, amit érez, anyagszerűen érdesnek, nyersnek hagyja, hogy belénk vessen, karmolja azt, amit mondani akar, vagy lágy színekkel tompított glazúrral vonja be, hogy még jobban kihangsúlyozza, amit már réges-régen magában hordoz. Igen. Mindig van, aki arra vár, hogy majd valaki megáll a műve előtt és meditatálás közben itt az anyag lágy vonalaiban, kecses domborulataiban, amott drámai töréseiben, figyelmeztető hasadásaiban megleli azt, ami sok művész szavának elhangzása után — sokáig vibrálva a légtérben — visszhangra vár.

És nem hiábavaló már ez a várakozás, mert olyan kort élünk, amikor régi helyükről elmozdulnak a hegyek és a kőszikla is kivirágzik.

OLVASÓNAPLÓ

AZ ÖSSZEKÖTŐ KULTÚRA

Dr. ANDRAŠ DAVID: *Mostovi uzajamnosti*. Poglavlja o jugoslovensko-mađarskim kulturnim i književnim vezama.

Radivoj Ćirpanov Munkásegyetem, Novi Sad, 1977.

Dr. Dávid András olyan témát dolgozott fel ebben a könyvében, amely valóban belevág mindennapjainkba, annál inkább, mert egy kicsit összefonódik benne a történelmi múlt és a jelen valósága. Ilyen művek esetében kézenfekvő, hogy jelen van bennük valami kettősség: egyrészt a már szélesebb körben ismert régmúltra vonatkozó ismeretek összefogása, másrészt a legújabb kor adatainak összegyűjtésére irányuló önálló kutatás. Ebben a könyvben is megtalálhatók a magyar és délszláv kulturális, illetve irodalmi kapcsolatokra vonatkozó adatok a IX. századtól, azaz a magyar honfoglalástól kezdve a mai napig, s nyilvánvaló, hogy ezer esztendő egymásra ható művelődéstörténetét nemigen lehet a teljesség igényével összefogni egy 350 oldalas könyv kereteibe. Dávid András is elsősorban a régebbi korok kölcsönös kapcsolatait idézi, viszont az újabb korról, ahol pedig fokozottabban kifejezésre jutnak az egyéni kutatás eredményei, felületesebb képet nyújt, meg is jegyezve, hogy mindez csupán a kiindulópont, mert hát a bőséges anyagot lehetetlen egy kötetben összefogni, s a lefektetett alapnak a kiegészítése, bővítése további kutatásra, feldolgozásra vár.

Ennek előzetes leszögezése után is meg kell állapítani, hogy a könyv e viszonylagos szűkre szabottsága ellenére is rendkívül hasznos szolgálatot tesz a két szomszéd nép egybeolvadó sorsának kidomborítása és érzékeltetése tekintetében. Valamiképpen önkéntelenül is Ady magyar, oláh, szláv közös „bánat”-ának a közös sorsra rámutató ereje szikrázik e kötet soraiból, ami különösen világosan kirajzolódik a legrégibb kapcsolatok kialakulása, az egymástól való szóátvételek terén. Egy-egy nép szókincse fokozatosan alakul ki, életkörülményeinek, életmódjának megfelelően. Természetes hát, hogy a vándoréletmód után letelepedett magyar népnek is új szavakra, új kifejezésekre volt szüksége, hogy kifejezhesse az új életmód körülményeit, alakuló valóságát. És mi sem természetesebb, hogy ezek az új szavak a szomszéd népektől, a délszláv népektől való átvétel útján honosodtak meg részben az új körülmények közé lépő nép nyelvében. És természetes az is, hogy azután, idők folyamán ez a szóátvétel — az új követelményeknek megfelelően — kölcsönössé vált.

A szóátvételek mellett a közös történelmi alakok megjelenése is erőteljes kifejezője az összefonódó sorsnak. Ezek a közös alakok természetesen nem csupán a történelmi és társadalmi események kivételében válnak közösek, hanem az irodalomban való jelentkezésükben is. Éppen ezeket a közös irodalmi vonatkozásokat tükrözik vissza a dr. Dávid András által is ismertetett legrégebbi kapcsolatok.

Az újabb korokban vannak aztán határozottabb, tudatosabb nyoma is a kapcsolatok keresésének és építésének. És itt nem csupán

az 1826-ban Budapesten megalakult Matica srpskára és annak folyóiratára, a Serbske letopisira, a mai Letopisra gondolok, hanem például a délszláv népek és a magyar nép monarchiabeli együttélésére is, amelyek megannyi negatív jelensége mellett voltak olyan pozitív megnyilatkozásai is, mint például az a harc, amelyet Mocsáry Lajos folytatott Magyarországon az elnyomott délszláv kisebbség jogaiért.

Kulturális téren azonban természetesen elsősorban az irodalmi ismerkedés jelei mutatják az egymáshoz való közeledés vágyát. Ebben a tekintetben pedig igen sok példa jelentkezik ebben a kötetben is, kezdve Zmaj Jovan Jovanović fordítói missziójától egészen Csuka Zoltánnak a szerbhorvát irodalom jelenségei iránt tanúsított érdeklődéséig. És ebbe a keretbe az írók, fordítók egész sora tartozik bele, a magyarországiak közül például a már említett Csuka Zoltánon kívül Kis Károly, Nagy László, Rab Zsuzsa, vagy a jugoszláviai magyar irodalomból Acs Károly, Fehér Ferenc, Gál László, Herceg János stb. Ugyanakkor pedig délszláv, illetve jugoszláv vonalon olyan neveket, irodalmi népszerűsítőket találunk, mint Mladen Leskovac, Dobrica Cesarić, Gustav Krklec, Bogdan Čiplic, Aleksandar Tišma, Danilo Kiš, Sava Babić és sokan mások.

A kapcsolatkeresés persze nem csupán egyéni fordítói munkában vagy ismertetésekben tükröződik. Már a múlt században is jelentek meg szerbhorvát irodalmi antológiák Zomborban, sőt Budapesten is, a későbbiekben pedig a folyóiratok egész sora állt e cél szolgálatába. Csuka Zoltánnak a két háború között Újvidéken kiadott *Ut* című irodalmi lapjában közreműködtek a belgrádi írók is. Aztán a későbbiekben a szintén Csuka Zoltán kiadásában Budapesten megjelent *Lát-határ* című folyóirat egyik céljával tűzte ki a délszláv irodalom ismeretetését és népszerűsítését a magyar nagyközönség körében. Szenteleky Kornél és Debreczeni József *Bazsalikom* címen antológiát adott ki a szerb és horvát költők verseiből. A felszabadulás után pedig a Testvériség—Egység és a Forum kiadványai különösen nagy figyelmet fordítottak, illetve fordít a Forum ma is arra, hogy a legjobb jugoszláv irodalmi művek kiadásával minél közelebb hozza a testvérnépek irodalmát nemcsak az itt élő magyar nemzetiséghez, hanem a határon túli magyar olvasóközönséghez is. A második világháború után megint csak Csuka Zoltán Budapesten megjelenő *Déli Csillag* című folyóiratában egymás mellett szerepeltek Szabó Pál, Sinkó Ervin, Majtényi Mihály, Herceg János, Veljko Petrović, Miroslav Krleža, Ivo Andrić, Branko Čopić stb.

Es hogy a kölcsönösséget is érzékeltessük valamivel, már 1906-ban megjelent a horvát és szerb egyetemisták és képviselők szociálpolitikai, gazdasági és irodalmi közlönye, a Croatia, mely a magyar—horvát—szerb progresszív koalíciót kívánta szolgálni Bécs abszolutisztikus uralmával szemben. Es a fordítások tekintetében is egyre kiterelvényesebb munka folyik, hiszen immár nemcsak a legjobb magyarországi írók művei jelennek meg Jugoszláviában avatott fordításban, hanem utat találtak a jugoszláviai magyar írók művei is a szerbhorvát olvasóközönség felé.

Es a közeledés, az ismerkedés és barátkozás terén még a második világháború éveit sem szabad kihagyni a leltárból — még akkor sem, ha a két mai ország népei a hatalmon levők fasiszta mesterkedései folytán hatalmas nyomásnak voltak kitéve. Ez a nyomás azonban nem lehetett olyan erős, hogy egymás ellen fordíthatta volna magukat a szenvedő népeket. Hiszen ebben a fasiszma elleni harcban született meg például a Petőfi-zászlóalj, majd később a Petőfi-brigád is, s a magyar partizánzászló is ott lengett a felszabadító erők délszláv népeinek zászlói mellett, s ott leng még ma is a magyarlakta helységekben minden ünnepen, hirdelve az összefogás erejét.

Ebből a véres időszakból virágoztak ki a bori gyűjtőtáborban sínylő és tragikus halált halt Radnóti Miklósnak a haláltáborban és zaklatott, hajszolt halálútja során írt *Razglednici* és más lélekbe markoló költeményei, amelyek a sírból keltek új életre valóságos főnix-

madárként, tekintve hogy az elföldelt költő tetemének exhumálásakor kerültek elő ruhája zsebéből.

A közös sorsot hirdetik ezek a versek is, és csakúgy a közös sorsot hirdeti Csuka Zoltán jugoszláv irodalomtörténete is, amellyel szinte a jugoszláv irodalomtörténeszeket is megelőzve nyújtott átfogó képet a magyar olvasóknak a jugoszláv irodalomról és a jugoszláv alkotókról.

Mindez persze csupán rövid jelzése mindannak, amit részletesen bemutat dr. Dávid András szerbhorvát nyelven kiadott kötete is, felidézve a kulturális és irodalmi közeledés közvetítőinek hosszú névsorát, s még arra is talált helyet, hogy mondjuk Veljko Petrović *Miška eregbiroš* című művének, vagy Thurzó Lajos megkapó erejű versének közreadásával is szemléltesse a két nép sorsának összefonódását.

Nyugodtan elmondhatjuk tehát, hogy dr. Dávid András valóban alapos, lelkiismeretes munkával nyílt vállalt feladatának megvalósításához, és elvitathatatlanul jelentős munkát végzett a két nép összefonódó kulturális és irodalmi múltjának és jelenének ismertetésével. Eppen ezért fenntartás nélküli örömmel üdvözljük a kötet megjelenését. És ebből az örömből mit sem von le, hogy a 350 oldalas könyv végére jutva, bizonyos hiányérzetünk támad. Ezt a hiányérzetet pedig az kelti, hogy kezdettől fogva még valami pluszt is vártunk ettől a kötetből — mégpedig elsősorban a legújabb kort illetően. A könyv alcímében ugyanis azt olvassuk, hogy a *Mostovi uzajamnosti (Kölcsönös-ség hidjai)* című kötet a jugoszláv—magyar kulturális és irodalmi kapcsolatokról nyújt képet. Nos, ezt figyelembe véve, úgy érzem, hogy a kötet egy kissé egyoldalúvá vált, túlságosan irodalomközpontú lett. Pedig éppen a kapcsolatok második világháború utáni alakulása terén, de már előbb is, vannak más kulturális vonatkozások is, mégpedig igen nevezetesekek, amelyek valóban elősegítették és elősegítik a két ország népeinek közeledését — egészen konkrét formában, egészen konkrét feladattal.

Dr. Dávid András például megemlékezik a két ország színházi kapcsolatairól is, még szervezeti tekintetben, azaz a kölcsönös vendéjátékok felőlelésével is, de még ezen a téren is túlsúlyba jut a kizárólagos irodalmi vonatkozás, az írók műveinek ismertetése, a színpadi művek fordítása, és jobban háttérbe szorul a kölcsönös vendéjátékok ügye, jelentősége, a rendezői vendégszereplések stb. Erről azonban — mint mondtam — még történik említés a kötetben. Vannak azonban a kulturális kapcsolatoknak olyan vonatkozásai, amelyek teljesen kimaradtak, pedig jelentőségüket tekintve nagyon is beletartoznak a kulturális kapcsolatok szilárdításának körébe.

A szóátvételekkel például a helyhez viszonyítva meglehetősen részletesen foglalkozik a szerző, viszont hiányzik a szövegből a más nyelvet beszélő népek érintkezését megkönnyítő szótárak kérdése. Pedig jelent meg néhány szerbhorvát—magyar szótár a múlt század óta, kezdve Đisalović szótárától, Blagoje Brančić és dr. Derra György szótárán át a legújabb szótárakig, mondjuk Herceg János, Kovács Kálmán, Hadrovics László szótáráig, hogy a legújabb, háromkötetes, Újvidéken készült szerbhorvát—magyar szótárt, amely valóban hézagpótló és felmérhetetlen gyakorlati értékű munka volt, ne is említsem. És ez semmiképpen sem feledékenységre, hanem koncepció kérdése.

További ilyen kulturális vonatkozás az iskolák (és más, egymás területén működő kulturális intézmények) tevékenységének kérdése, az iskolák esetében még azzal is nyomósítva, hogy a két szomszédos ország között tudomásom szerint együttműködés mutatkozott és mutatkozik minden bizonnyal a nemzetiségi tankönyvek tekintetében is, ami még bizonyos tankönyvcseré formájában is kifejezésre jutott. Ez pedig megint csak beleillene a kulturális kapcsolatokat felőlelő műbe, annál is inkább, mert jól tudjuk, hogy a határ mindkét oldalán működnek nemzetiségi iskolák — ha nem is egyforma szinten, ami a nemzetiség számarányából is következik.

Mindez persze egyáltalán nem ünneprontás, csupán az irodalomköz-pontúság folytán előállott hiányok érzése. Hiszen szóba ejti ugyan a szerző a tankönyvek kérdését, de ezek közül csupán egy-két, megint csak irodalmi vonatkozású tankönyvet említ, nem pedig a kisiskolások mindennapi tankönyveit. De hát bizonyára nem is lehet mindent egy kötetbe összefogni, különösen ha ilyen messzire kiterjedő és egyre gyarapodó kapcsolatanyagról van szó, ami még nincs is kellőképpen át-tanulmányozva. Éppen ezért érték teljesen egyet a szerzővel, amikor leszögezi, hogy a bőséges anyagot lehetetlen egy kötetben átfogni, s ezekben a szavakban bizonyos ígéretet is érzek — a jövőendő kötetekre, az újabb szempontok felölelésére nézve.

KOLOZSI TIBOR

CSÁTH GÉZA ÉLETMŰVE

CSÁTH GÉZA: *Ismeretlen házbán.*

Összegyűjtötte és az utószót írta Dér Zoltán.

1. köt. Novellák, drámák, jelenetek. 2. köt. Kritikák, tanulmányok, cikkek. (Hagyományaink 9—10.)

Forum, Újvidék, 1977.

Tanulságos Csáth Géza irodalomtörténeti sorsa. Mintegy négy év kellett neki ahhoz, hogy irodalmunk elismert elbeszélőjévé érjen (1904—1908), azután újabb négy-öt év (1908—1913), hogy az élvonalban maradjon. Tragikus halála, 1919 után szinte elfelejtették. 1913 és 1964 között jelen sem volt az irodalmi hagyományban: egyetlen kötete sem jelent meg! Érdekes lenne latolgatni, mik voltak ennek a kirekesztődésnek okai; sommásan fogalmazva sem tévedhetek sokat, ha főként a Horthy-rendszer és a Rákosi-korszak általános viszonyait okolom. Az árnyaltabb elemzés persze magában a Csáth-életműben is megelmezhető majd a népszerűsítés gátló tényezőit.

A Csáth-életmű az utóbbi évtizedben szemünk előtt lejátszódó újjá-zületését és visszhangját az irodalmi-művészeti ízlés átalakulásával kölcsönhatásban két írástudónak köszönheti: Illés Endrének és Dér Zoltánnak. Igaz, elszórtan írtak előttük és velük párhuzamosan mások is Csáthról; élesztgették emlékét, ébresztgették alakját. Bóka László például 1937-ben Csáth novelláiról doktori értekezését. Am mi sem jellemzőbb, hogy a mai Csáth-irodalom alig tud méríteni belőle; ennek nemcsak könnyvitkaság volta, szinte hozzáférhetetlensége, hanem szempontjainak elavulása is oka lehet. Jelképes, hogy a most ismertetett munka végén levő névmutatóban sem szerepel Bóka neve; az utószóban a Csáth egész életművét szinte kis monográfiaként áttekintő Dér Zoltánnak sem volt szüksége, hogy hivatkozzék egyébként úttörő értékű, érdemes dolgozatára.

Csáth életében öt novellás kötete jelent meg, sűrűségükkel is híven tükrözve az író termékenységét, alkotó erejét. *A varázsló kertje* (1908), *Az albíróék és egyéb elbeszélések* (1909), *Délutáni álom* (1911), *Schmith mézeskalácsos* (1912) és a *Muzsikások* (1913) című elbeszélésgyűjteményei mellett ugyanezekben az években adott izelítőt zenei írásaiból a különnyomatként megjelent *Puccini* című füzet (1908), majd ennek német fordítása (1912), valamint a *Zeneszerző portrék* (1911) című könyvecskéje; drámaírói munkásságából *A Janika* (1911) önálló kiadványa, végül pedig elmeorvosi szakirodalmi tevékenységéből *Az elmebetegségek pszichikus mechanizmusa* (1912) című nagyobb tanulmánya.

Több mint fél évszázadnak kellett eltelnie, míg a magyar olvasó számára ismét hozzáférhetővé vált Csáth életművének legalább legértékesebb része, válogatott novelláinak foglalata Illés Endre gondozásában 1964-ben *A varázsló halála* címmel. Illés nemcsak a korábbi kötetekből válogatott, hanem megővítette néhány eladdig csak folyóiratban olvasható írással is. Erdemét növelte kitűnő, a mű világát pompásan átérző és megéreztető bevezető tanulmánya. Nem véletlen, hogy Illés Endre, a novellának szintén kiváló művésze, maga is orvosként kezdte pályáját, s így a Csáth-életmű orvosi-élektani ihletéseit tévedhetetlenül ki tudta tapintani. Ennek a kettős — elbeszélői és orvosi — rokonszenvnek sokat köszönhet a Csáth-életmű mostani népszerűsége. Ugyancsak Illés Endre állította össze azt a szűkebb válogatást, amely *Apa és fiú* címmel (1973) a vezetése alatt álló Szépirodalmi Könyvkiadó Kiskönyvtár sorozatában nagy példányszámban tette közkincssé Csáth legszebb novelláit. Ő adta ki Dér Zoltán szerkesztésében Csáthnak addig — *A Janika* kivételével — kötetben meg nem jelent színműveit (*Hamvazószerda*, 1974). Közben, 1971-ben a Zeneműkiadónál Demény János gondozásában jelent meg Csáth zenei írásainak gazdag válogatása *Ejszakai esztétizálás* címmel.

Pár éve Kiss Ferenc vitatta a jugoszláviai magyar művelődési hagyományok ápolásának módját, a túlértékelés gyanúját keltve föl azok ellen, akik eléggé nem dicsérhető fáradozással szálszálanként gyűjtik össze, és csokrokba kötve mutatják föl, ismertetik meg a helyi művészeti és irodalmi örökség apróbb-nagyobb kincseit, a néphagyomány értékeit. Károsnak tartottam s tartom ezt a gyanúeltést, mert ha netán egy-egy esetben a tárgy iránti elfogultság túlzásokat teremthet is, nagyobb veszélyt, ha az ilyen szemlélettől meggyáulva értékeink napfényre hozását elmulasztjuk, hagyjuk őket kiveszni a köztudatból, nyomaikat eltűnni, hogy mire az utókor észbe kapna, már belepné őket a feledés nyoma, forrásaink elpusztulnának.

Dér Zoltán hagyománymentő tevékenysége eleven cáfolata Kiss Ferenc aggályainak, s követendő példa nemcsak Vajdaságban, de mindenütt, ahol magyar irodalmi hagyományokat búvárolnak. Ő Kosztolányi és Csáth életművének egyszerre filológusa és esztétája; szövegfőltáró és közkinccsé tevő munkáját arányosan párosítja mérlegre tevő, értékelő szempontjaival, és tanulságaikat egy marokba fogva, mintaszzerűen tárgyas, szabatos fogalmazással teszi az irodalomtörténeti kutatás és a széles olvasóközönség számára egyaránt hasznosan hozzáférhetővé. Ugyanakkor a kétségtelenül nagyokon kívül van érzéke az „aprószentek” — mint pl. a *Három tudós tanár* — életművének mai tanulságai levonásához is. A fenyőfák mellett a fűszálakat is számba veszi, anélkül, hogy az utóbbit az előbbivel egy rangra akarná emelni: megmondja, melyik a fenyő, melyik a fűszál.

Csáthról is adott egy megbízható, jó életrajzot sok eladdig ismeretlen adattal, levéllel, naplórészlettel (*Az árny zarándoka*, 1969), majd — a már említett drámagyűjtemény után — egy kötetet a publicista és kritikus terméséből (*Írások az élet jó és rossz dolgairól*, 1975). Most pedig a Forum dicséretes vállalkozása keretében, a *Hagyományok* sorozat két új kötetében (9—10. sz.) a Csáth-életmű eddig leggazdagabb gyűjteményét teszi a magyar irodalom és közművelődés asztalára.

Az első kötet az elbeszélések és színpadi művek válogatása. Mindjárt föltűnik, hogy jóval vékonyabb a másodiknál, a kritikák, tanulmányok és cikkek gyűjteményénél. Majdnem kétszáz lappal. Nem tudhatom, vajon elvi, szerkesztési vagy csupán kényszerűségi, azaz anyagi, kiadói oka volt-e ennek. Nem tudhatom, de mindenképpen sajnálom. Egyrészt mert Csáth életművének mégiscsak a novella a legértékesebb része, s ennek az életmű kiadásában az arányokban is tükröződnie illenék. Másrészt, mert bár így is az író elbeszéléseinek ez az eddig legterjedelmesebb válogatása, néhány novella hiányát fájlam. Kötetben mindaddig nem szerepelt, tehát csak most válik az irodalom számára hozzáférhető 13 írás (*Szeptember*, *A fekete kutya*, *Mese a kávéházból*, *Részletek Mariska naplójából*, *A magány történetei*, *Tavaszkok*, *Bácska*, *Palincsay*, *Bauer házassága* c. novella; *A gyermek* c. jelenet; *Petőfi* — *Van der Hoschke*, *Buda-*

pesti levél, *Jekelfalussy ügye* c. cikk; ugyanakkor azonban hiányzik 13 olyan elbeszélés, amely pl. az Illés Endre válogatta 1964. évi gyűjteményben szerepel (*A kályha, Eroica, Jolán, Hétfő, Jutalom, Péter levele, Józsi-ka, A doktorné, Pista, Erna, Souvenir, Kisfiúk, Vasút*). Néhányat közülük különösen hiányolhatunk. *A kályha* az első novelláknak tán a legsikerültebbje; Dér Zoltán közli éppen utószavában róla (621.), hogy Bródy Sándor, amint megkapta, válaszolt az ifjú diákirónak, és dicsérte is az elbeszélést. Bródyval ellentétben mi nem tartjuk „szegényesnek” a tárgyat; ellenkezőleg, a magam részéről föltűnően gazdag lelki tartalommal és érett írásművészettel megírtnak ítélem. A *Vasút* címűt Illés Endre még a szűkebb, 1973. évi válogatásában is bennhagyta. A *Jolán*, az *Eroica*, a *Hétfő* vagy a *Józsi-ka* azért is érdemelt volna helyet a mostani gyűjteményben, mert Bori Imrének a Csáth világát átjáró Röntgene (az *Üzenet* Csáth-számában, az 1977. évi 2–3. számban megjelent tanulmányában) meglepő összefüggéseiket mutatta föl az elbeszélői életmű más részeivel. A *Jolán A torral*, a *Hétfő a Pál és Virginiával*, a *Józsi-ka az Egy vidéki gimnazista naplójából* cíművel kapcsolódik motívumaival egybe, vagy éppen ellentétesen korrelatív egyik a másikkal, mint a *Hétfő a Pál és Virginiával*. Az *Eroica*, a „szép halál” Csáthra, korára annyira jellemző rajza egy Krúdy-hősre emlékeztető főszereplő ragyogó ábrázolása. Mondom, sajnálom ezeknek az elbeszéléseknek bármilyen megokoltságú mellőzését.

Nem itt a helye, hogy Csáth novelláinak ihlető forrásait, tartalmi és szerkezeti megoldásait, a magyar elbeszélő irodalomban betöltött helyüket méltassam, elemezzem. Mértéktartó tárgyilagossággal megtette ezt Dér Zoltán maga az utószóban, s az *Üzenet* idézett Csáth-számának számos tanulmánya a legkülönbözőbb nézőpontból vette vizsgálóra az írói életmű e legmaradandóbb tartományát. S ezt tették más hozzáértők a mostani gyűjtemény második kötetét megtöltő, ugyancsak minden eddiginél bővebb válogatást nyújtó kritikák, tanulmányok, cikkek kapcsán. Ma már közismert Csáth zenekritikusi tevékenysége, kellően méltányoljuk Bartók és Kodály zsenijének korai fölismeréséért; elismerjük igazát Puccini-vonzalmáért, sőt történeti szemmel még a Fráter Lorándról és társairól írottakért sem rójuk meg, hiszen mérlegén a kritikai ítélet sem hiányzott. Egyáltalán: amit a zenei ismeretterjesztésben végzett, ha egy-egy megállapításán túlhaladt is az idő, nemcsak a maga idejében, de még napjainkban is értékes és maradandó.

Ugyanez mondható el a második kötet második felét kitevő egyéb írásairól, amelyeket Dér Zoltán az 1975. évi gyűjteményében bevált csoportosításában, két nagy tematikus egységben ad közre. *Irodalom, művészet, tudomány* az egyik, *Társadalom, művelődés, élet* a másik. Bámulatra méltó, hogy rövid élete során — hiszen gondoljuk csak meg, mindössze 32 éves volt, akár József Attila, mikor meghalt! — mennyi tudást szívott magába orvostudományból, irodalomból, zenéből, képzőművészetből, s ez mind szervesen beépült nemcsak publicisztikájába, kritikai munkásságába, hanem elbeszélő művészetébe is.

Krónikása volt a század első évtizedében a magyar főváros kulturális életének. Számomra pl. különlegesen érdekes, amit 1907. május 17-én Richard Strauss *Salomé*jának bemutatója kapcsán vetett papírra. „Tagadhatatlan — írja —, hogy ebben az esztendőben érdekes dolgok estek Magyarországon, olyanok tudniillik, amelyeket a kultúrtörténet lapjaira szokás írni.” Azután felsorol néhányat: „Láttunk Meunier-szobrokat, Berdley-rajzokat, Gauguin-kepeket, Wedekind-darabokat, Hauptmann, D'Annunzio, Wilde, Ibsen, Maeterlinck fokozott erővel vonultak föl a színpadokra. Hallottunk Debussy-muzsikát, D'Indy szimfóniát, Puccini operái jobban hódítottak, mint valaha” (68.). Ugyanezekben a napokban, 1907. május 11-én tette le a tanári szakvizsgát Budapesten a máramarosszigeti piarista gimnázium gyakorló tanára, Juhász Gyula. S különös: ugyanennek a néhány májusi élménynek a nyoma ott tükröződik az ő életművében is. Meunier-ről frissen ír verset; Gauguin képe is lírai alkotásra ihleti, de a tárlat azért is marad emlékezetes számára, mert itt találkozott és ismerkedett meg Gulácsy Lajossal, ahogy erről évtized múltán, 1922-ben *Gulácsy Lajosnak* című költeményében visszaemlékezik. A Vígszínházban olyan mély emléket hagy benne Wedekind darabja, a *Tavaszi ébredése*,

hogy 1919-ben külön cikkben idézi föl, azon kívül, hogy a Máramaros 23-i számában frissen is beszámolt róla. Nagyon valószínű, hogy a *Salomé*t is látta, hallotta, mert a bibliából ismert motívum több versét is áthatotta: ezekben a napokban született a *Salomé* c. költeménye, egy év múltán pedig a *Maillard kisasszony*, amely ugyanerre épül föl.

Íme, egyetlen idézet Csáth egnapi krónikájából, milyen távlatokat képes fölillantani. Hadd idézem az idei centenárium időszerűsége okán Csáthnak azt az őszinte vallomását, amelyet 1906-ban rótt papírra Adyról. *Friss könyvek* a címe: „Az első esemény volt Ady Endre verskötete: az *Új versek*. Valóban újak. Sokan gyűlölik ezt a fiatal költőt. Magam is fél évig nevettem a rigmusait, de mióta benéztem a fiókjába, nagyon szeretem. Igazi egyéniség. Eredeti tudniillik. És a világon senkit se utánoz.” (376.). Egyébként a névmutató bizonyítja, Ady nevét még hányszor írta le, jelezve, hogy jelentőségét, nagyságát félreérthetetlenül fölismerte és hirdette.

Lukács Györgyről éppen csak érintőlegesen, *A lélek és a formák* című kötete pár soros ismertetésében szellemesen állapítja meg: „Lukács az esztétika okkultistája.” Azután: „Magának ír, nem nagyon törődik a világossággal” (427.). De érdekes, amit Mikszáthról vagy kivált Jókairól ír, annál inkább, mert — megváltoztatva a megváltoztatandókat — ezekben a saját írói eszményeiről is vall. „Az irodalomnak jobban és jobban közelítenie kell az élethez, és közelíteni is fog... Az elbeszélés legrégebbi fajtája éppen a riport” (411.). „És hogy a szerelem a legfőbb, az egyetlen téma, ezt nem kell sem magyarázni, sem menteni” (417.). „Mikszáth művészetében a legnagyobb, legjelentősebb érték a nyelve” (422.).

Orvosi dolgozatairól és tudománypszerszerűítő cikkeiről is elmondták már hozzáértők, mennyire tartstuk őket. Az orvoslélektani tanulmányát nem kisebb szakember méltatta annak idején, mint a pszichoanalízis magyar meghonosítója, Ferenczi Sándor. S ha ő, kissé dogmatikus ragaszkodással az eredeti Freud-féle tanokhoz, bírálta is önálló elképzeléseit néhány részletben, mi éppen ezt méltányoljuk ma: az eredetiséget, a mélylélektani indítás egyéni továbbgondolását. Mit sem von le értékeléséből, ha fél évszázadnál több idő után némely részlete nem bizonyult maradandónak.

Külön érdeme Dér Zoltán szerkesztői munkájának az új, eddigiénél pontosabb időrend. Minden írás alatt ott találjuk a megjelenés évét. Kár, hogy a lelőhelyét, a közlő folyóirat címét nem. Nem csupán a kutatót, hanem olykor az átlagos olvasót is érdekelné, milyen fórumon szól Csáth egy-egy tárgyról: csak szabadkaiak számára volt hozzáférhető, vagy országos közönség elé jutott nézete? Néhol kifejezetten igényelnénk a választ: ki volt az a szerkesztő, akihez írott levél formájában adott szemlét Csáth a magyar muzsika akkori állapotáról (268.). Melyik lap olvasóinak mutatta be a friss könyvtermést? (374.). Melyik lapban írta „konferanszait”, sorozatcikkeit a szerelmi élet, a vallások és mítoszok lélektana, a műélvezet tárgyköréből (436, 443.); melyik az a szépirodalmi lap, amelyben a hittantanítás ellen kétszer is szót emelt? (544.) Mindezekre a szövegben határozott utalás van, tehát az olvasó magyarázatot vár. Mint arra is, ki az „a nagy tudományú Alfa”, „a legszellemebb magyar esztétikusok és lélektudósok egyike”, „a Budapesti Napló fényes pennájú kritikusa”, akivel színügyi vitába keveredik (555.) Mint másutt, lapalji jegyzetben itt is fölvilágosíthattuk volna az olvasót, hogy Csáth ezúttal Alexander Bernáttal vitakozik.

Viszont fordítva: a novellák címe alatti ajánlásokat onnan elhagytam volna, s csak jegyzetben közölném. Ezeknek csak távoli vonatkozásuk van magukkal a novellákkal, az átlagos olvasó előtt → külön magyarázat híján — egyébként sem érthető, tehát inkább zavar. Különösen az ilyen: *Régi levél* — *Vészi Margit asszonynak*. Még úgy érthetné a jámbor olvasó, hogy valóban Vészi Margitnak szól az apokrif levél, s igen csudálkoznék, hogy a megszólítás miért „kedves bátyám uram”?

A szöveggondozás Dér Zoltán filológusi pontosságát dicséri. Egy-két sajtóhibáról nyilván nem ő tehet. Értelemzavarót csak kettőt találtam: a *Palincsay* című novellában *erdő* helyett *redő* van (295.), a *Bauer házassága* címűben pedig *eszméje* helyén *esszéje* (323.).

A magam részéről a második kötetben szereplő *Hosszú baráti levél* című írást elbeszélésnek fogom föl, s az első kötetbe osztanám a megfelelő időrendi helyre.

Végezetül hadd szögezzem le: Csáth Géza életművének ezzel a minden eddiginél gazdagabb, összegező betakarításával a jugoszláviai magyar könyvkiadás, személyesen pedig Dér Zoltán nagy szolgálatot tett a magyar irodalomnak, irodalomtörténetnek, Csáth Géza igazi kultuszának. Nem ismerem az Illés Endre vezetésével működő *Magyar Remekírók* című sorozat szerkesztő bizottságának terveit, nem tudom, Csáth Géza írásait mikor kívánják a magyar klasszikusok e legszínvonalasabb sorozatába illeszteni. De most már ez következik: egyetlen, bibliapapirosú kötetbe fogni az életmű legjavát. Ez a mostani kétkötetes gyűjtemény kiváló alapja lesz a majdaninak. Addig is nélkülözhetetlen kézikönyve a kutatóknak, sok szellemi élményt és lelki megrendülést adó olvasmánya az irodalom kedvelőinek. Ennek a sorozatnak most jelent meg három kötete 20. századi magyar elbeszélők műveivel, ugyancsak Illés Endre válogatásában. Csáth Géza arányosan illő terjedelemben, három írásával (*A vörös Eszti*, *Anyagyilkosság*, *A kis Emma*) szerepel bennük. Az utószóban írja Illés Endre: „Válogatásommal bizonyításra törekedtem: újabb kori irodalmunkban a líra mellett a novella mondta ki létünkről a legfontosabb és legforróbb szavakat.”

Csáth Géza életműve a legmeggyőzőbb bizonyság.

PÉTER LASZLÓ

ÉLETÚT ÉS SZEREP TALÁLKOZÁSA

SINKÓ ERVIN: *Szemben a bíróval*. Gondolat, Budapest, 1977.

Nem maradhat visszhangtalan annak az írónak az életműve, akinek a halála után eltelt tíz esztendő alatt három-négy könyv idézi fel alakját olyan erővel, mintha ma is élne. Sinkó Ervin negyedik könyve az idén jelent meg, s nem egy olyan tanulmányhoz juttatja el az olvasót, amely eddig könyv formájában soha nem látott napvilágot. Egyik írása izgalmasabb, mint a másik: nem egy közülök olyan erővel hat az olvasóra, hogy nem tudja letenni a könyvet. E tanulmányok, naplójegyzetek olykor szinte meghökentető mondatai ámulatba ejtik az embert, mert olyan félreértett vagy egyenesen félremagyarázott igazságokat derít fel a múlt mélyrétegei között, amelyek nélkül újraértékelt képet nem alkothatunk magunknak a XVIII., a XIX. század nagy elméiről, reformereiről, és akiknek igazi arcát a romantika vagy a ci-

zellált klasszicista értékelés, az „öt megillető helyretevés” takarja el a szemünk elől.

Sinkó Ervin *Szemben a bíróval* című tanulmánykötete az ilyen és hasonló gondolatok egész halmazát ébreszti fel a befogadóban. A kötet címét viselő naplójegyzete önéletrajzi adalék, mely az *Optimisták* megírása idején vagy valamivel utána született. Ez is, a *Don Quijote útjai* is, a *Sorsdöntő levelek* is úgy hatnak, mintha valami dantei szólítás csengene ki a sorok mögül s hívnak a követésre egy meghatározott, az első pillanatban úgy véljük: jól megjelölt cél felé. De amint elindulunk vele, lépteink többé már nem lehetnek határozottak, kimértek, mert az eredeti ösvényről hirtelen átszap egy másikra, aztán egy harmadikra, negyedikre, minthogyha ebben a kacskaringózásban kifogyhatatlan lenne, és csodálatos: a

hosszas, az egymástól eltérőnek vélt kerülők után bölcsen, biztosan és hihetetlennek tetsző leleményességgel visszaszökken az eredeti ösvényre. Olykor egy-egy gondolatcsoport bravúros kibontása a nagy rétorok zseniális mondathullámzásaira, hatást fokozó refranjellára, a szavak vitustáncaira emlékeztet bennünket. Ott jelentkezik a megtorpanás, ahol az író egy hangváltásnyi időre megáll, hogy újabb, erősebb lélegzetvétellel indítsa el felénk szavainak líraian suhanó vagy drámaian dörgő lavináját.

Nem egyszer hallottam Sinkó Ervint előadni. Mindig úgy éreztem, hogy erősebb benne a rétor, mint a literátor, s az a sejtelem fogott el, hogy tanulmányai, vallomásai, elbeszélései előbb élő szóban születnek meg, az előadás hevében buggyannak ki belőle, s csak jóval később — ugyancsak a rétorok stílusában — kerülnek papírra. Igen. 1919-ben is ellenállhatatlan erővel ragadta magával a szónoki hév, s a legnehezebb napokban, a Tanácsköztársaság legválságosabb óráiban indult is „...Tolsztoj- és Dosztojevskij-szemináriumokat tartani” a Ludovika Akadémia ellenforradalmi szellemmel átítatott ifjú növendékeinek, hogy szép szóval „megtérít” őket.

Az a krisztianizmus, amely több mint egy évtizedig lobogott Sinkó Ervin lelkében, az a megdönthetetlennek tartott hit, hogy pusztán az igehirdetéssel meg lehet téríteni az „elkárhozott” embert, és a messianizmussal jobb útra lehet téríteni a világot, nemcsak a húszas években, hanem későbbi írásaiban is földreng olyan szövegekben, amelyek sorai mögül — még ha közvetlenül nem is idézi — kicseng János evangéliumának, Pál leveleinek hangja. Amikor Tolsztojról, Dosztojevskijről tartott előadásokat, ez a trauma tartotta fogva. „A Dosztojevskij kereszténysége — írja a *Jegyzetek Dosztojevskij megértéséhez* című tanulmányában — nem az ember Krisztushoz való útja, hanem a magányos ember — Krisztuson mint egyetlen úton keresztül — útja a másik magányos emberhez. És a szépség, a benső szépség a hívó szó, amely a magányosokat egymáshoz hívja.” És benne vibrál Dante nagy hite is, mint a Divina Commedia záró strofájában:

„Csüggedtem volna, lankadt képzelettel,
de folyton gyors kerékként forogtatt
vagyat és vélt bennem a Szeretet, mely
mozgat napot és minden csillagot.”

(Babits Mihály fordítása)

Sinkó Ervin útja — amint e tanulmánykötete is láttatja — éppoly kanyargós volt az első világháború befejezése és a Magyar Tanácsköztársaság leverése után, mint annyi sok értelmiségié, aki benne élt, s majdnem elégett a forradalomban. Sinkót mély hite, emberfeletti kitartása és szerepvállalása tette elég erőssé ahhoz, hogy átkeljen a purgatórium tisztítóüzein, és újra elérkezzen a proletárforradalomig vállalva benne a forradalmi író szolgálatát. Már világosan megfogalmazza a célt: „Mi a forradalom célját akarjuk, s ezért akarjuk mielőbb s minden konzekvenciájában a forradalmi erőszakot.” ... Ezzel az 1935-ben írt vallomásával kitörölte magából azt a messianista kozmopolitát, akit a szívében sokáig melengtetett; aki nem akart vért látni, és aki — akkor még — nemcsak hitte, hanem hirdette is, hogy az embereket neveléssel, szeretettel kell elvezetni a forradalomig.

De már 1935-ben felismerte az innen kivezető utat. Erről így váltott a *Szemben a bíróval* című naplójegyzetében:

„Írni csak a szolgálatnak egy módja. Ilyen értelemben hiszem, hogy ma nincs politikamentes irodalom, és ez az oka, hogy egy a világban ma hazátlan nyelven, író maradtam. Irni, mert van egy végtelen adósságom, melyet, tudom, sose fogok leróni — de egy ilyen adósságnak jegyében élni és dolgozni erkölcsi igazolást adhat egy gyenge ember életének is.”

E sorok után egy évtizeddel és valamivel később valóban megszülettek azok a tanulmányok, regények, drámák, széljegyzetek, amelyekben Sinkó Ervin kiépítette magának azt az utat, amely a szocializmus győzelméért folytatott harcban teljes emberként való részvételét jelentette. Benne élt, s betöltötte az életét a legkülönbözőbb írói és társadalmi feladatok vállalásakor. Tanított, írt, előadásokat tartott mindenütt, amerre járt, itthon és külföldön; ennek az új életszakaszának legértékesebb és marandó bizonyosságai azok a tanulmá-

nyok, kritikák, esztétikai elemzések, amelyek nagyjából az ötvenes és a hatvanas években születtek.

De térjünk vissza kötetünkhöz, amely több vonatkozásban is értékes munkákat tartalmaz: a húsz-harmincas évekből származó írások után éppen ezekre a dolgozatokra kell felhívni a figyelmet. Ezek közül elsőként kell kiemelniünk *Miroslav Krleža műve* című tanulmányvázlatát, amely a magyar olvasóközönség számára ad nagyszerűen megvilágított portré az élő horvát irodalom legnagyobb alkotójáról, és értékelést életművéről. Ennyire emberközélbe előtte még nem hozta senki Krležát, aki korának egyik legkiemelkedőbb drámaírója. Bécs a Herder-díjjal csak nemrég fedezte fel az európai örökt, Sinkó több mint huszonöt évvel ezelőtt írta meg ezt a „vázlatnak” nevezett tanulmányt, amelyben méltatta Krleža géniusának páratlan értékeit.

A tanulmánykötet szerkesztője így jelöli meg a válogatás közbe kezebe került legragyogóbb darabot: A rendhagyó irodalomtörténész működésének legszebb, maradandó terméke alighanem a hatalmas Kazinczy-esszé. Találóa minősítette ezt a remekművet a Sinkó-esszék koronájának. A *Kazinczy Ferenc* tanulmány — kiérződik belőle, ez is rétori mű — a XVIII. század mélyen a múltba ívelő távolságából olyan mesterien „exhumált” alakokat hoz elő, hogy rég elfeledett törékeny alakjuk, alabástrom színű arcuk életet sugárzik. Szavuk, cselekedeteik nyomán feltámad a feudalizmus falait rengető emberöltő, amely a Martinovics-pert megelőzte, nagy művekkel, munkákkal követte ki a „régí harc új útját”, s ez út végső szakaszán az aradi vértanúk halálba menetelése lett a tör-

ténelemkönyvet vérvörösré festő fináléjuk... Kazinczy, Csokonai, Berzsenyi, Kölcsey útja, hitvallása, az Arkádia-pör, az Újító — olyan esszé ez, amely tisztán, maradéktalanul befogadható képpel mutatja be a XVIII. század második felét s az azt követő századfordulót. Nemcsak ez a tanulmány, hanem ezeknek az írásoknak egysége, mint mű, értékes színnel tölti be azt a fehér foltot, amely Sinkó Ervin halála után tíz évvel még mindig kitöltetlenül, de most már nem érintetlenül áll irodalomtörténetünk lapjain.

Sükösd Mihály ennek a kötetnek az összeállításakor arra a mesterien merész feladatra vállalkozott, amelyre előtte Magyarországon nem vállalkozott senki. Megismertetni Sinkó Ervint, a jugoszláviai magyar író a magyarországi olvasóközönséggel, és megvilágítani életművét azon a több mint fél évszázadon — két világháborún és két forradalmon — átvélő úton, amelyet Apatinból, Szabadkáról indulva Budapesten, Kecskeméten, Bécsen, Párizson, Moszkván át szülőföldjére visszatérve Újvidékig, Zágrábba megtett. Nagyon küzdelmes út volt ez; minden harcot, meghasonlást, összeomlást, s végül lelket fölemelő győzelmet megőrkítő: olyan keserves verejtékkel teli út volt, amelyet, mert intelem is, nem szabad elfelejteni, s nem szabad elfelejteni hagyni.

A kötet szerkesztője ismeri ezt az életutat. És hogy alaposan ismeri, ami egy ilyen írásműnél elsőrendű követelmény, az Bosnyák István jugoszláviai magyar írónak, a Sinkó-hagyaték lelkiismeretes gondozójának köszönhető, akinek támogatása nélkül nem készülhetett volna el ez a könyv, s aki mindannyiunk számára összeállította a Sinkó Ervin életművéről szóló válogatott bibliográfiát.

LÉVAY ENDRE

SZIRMAI KÁROLY EMLÉKEZETE

Szirmai Károly művei a kritika tükrében.

A Szirmai Társaság és Archívumok kiadása, St. Gallen—Stuttgart—New York, 1977.

Éppen most októberben van öt esztendeje, hogy Szirmai Károly, az író és egykori irodalmi vezér távozott az élők sorából, reánk hagyva egy életművet, mely nem is annyira mennyiségi kiterjedésében, hanem sokkal inkább minőségi térfogatával ágyazódott bele irodalmi életünkbe. S ha minőségről beszélünk, nem is csupán írásainak szintjét értem ezen, hanem még sokkal inkább azt az írói és emberi magartást, amely egész lényét és egykori szerkesztői álláspontját jellemezte.

Ezúttal azonban nem céлом írói és szerkesztői kvalitásait méltatni, megtették ezt már előttem nálam sokkal hivatottabbak. Halálának ötödik évfordulójával kapcsolatban egy könyv megjelenése idézte fel előttem jól ismert alakját, magyarázó kezét és csillogó szemüvegén is átszűrő szemét. Egy könyv, mely nem is itt jelent meg nálunk, hanem elsősorban fia kegyeletes ragaszkodásának köszönhető életre kelését, hiszen éppen ez a kegyeletes ragaszkodás hozta létre már magát a kiadó társaságot is. Az apja irodalmi emlékét híven ápoló fiúnak aztán segítségére volt az anyag összegyűjtésében és gondozásában Benkő Akos, egy magyarországi tanárember is, aki nem is csupán Szirmai Károly irodalmi műve iránt tanúsít érdeklődést, hanem érdeklődési köre kiterjed az egész jugoszláviai magyar irodalomra.

A kegyelet szülte mű voltaképpen nem is sorolható be a megszokott könyvek valamelyik kategóriájába. Már a címe sem fejezi ki valóságos tartalmát. Az összegyűjtött írásokból ugyanis nem csupán a Szirmai Károly irodalmi műveire vonatkozó méltatás vagy kritika lobbog felénk, hanem a felsorakoztatott írások között a legkülönbözőbb műfajok sorakoznak fel, kezdve a tanulmánytól, a műbírálaton, irodalmi levélen, riporton s az íróval készített interjún át egészen a nek-

rológig. Megtalálhatjuk például a könyv anyagában Juhász Gyula első reagálását a Szirmai-versekre. Ott van az összegyűjtött írások között Tormay Cécile Szirmaihoz írt levele, jelezve, hogy az író nem csupán szűkebb hazájának határai között vonta magára az érdeklődést. És — bár lehetetlen felsorolni mindazoknak a névsorát, akik valamilyen formában foglalkoztak Szirmai Károly irodalmi munkásságával, és írásuk helyet kapott ebben az emlékidéző könyvben — hadd soroljak fel legalább néhány nevet azok közül, akik a két háború között vagy újabban kilombosodott irodalmi életünkben valamilyen formában véleményként mondtak az íróról és műveiről. A régiek közül például Ambrus Balázs, Kázmér Ernő, Kende Ferenc, Szegedi Emil, s az ide is, oda is sorolható Herceg János írt műveiről részben műbírálattal, az ezüstkoszorú odaitélése alkalmából megjelent méltatás, vagy a kötetéhez írt elő- vagy utószó formájában az olvasók elé kívánczók értekelést. Az újabb méltatók között pedig többek között ott találjuk Szelei Istvánt, Bori Imrét, Juhász Gézát, Bányai Jánost és másokat a hivatásos irodalomtörténészek és műkritikusok közül, valamint megannyi más jugoszláviai író, újságíró is, aki ilyen vagy olyan formában egyszer vagy többször szükségesnek tartotta, hogy mondanivalójával hozzájáruljon Szirmai Károly, az író és folyóiratszerkesztő minél teljesebb irodalmi arculatának körvonalazásához. És persze nem maradhatott ki a kötetből a Magyarországon élő Csuka Zoltán egykori, a jugoszláviai magyar irodalomra vonatkozó tanulmányának Szirmai Károlyra vonatkozó részlete, no meg a Kortársban írt műbírálata sem. És talán úgy is mondhatnánk, hogy mindezt bizonyos keretbe foglalja az a beszéd, amelyet Fehér Ferenc tartott akkor, amikor Szirmai Károlynak átadták a kiérdemelt Hid-díjat.

Mindebből az anyagból, melynek jó része az elmúlt években és évtizedekben napvilágot látott már a sajtó és a folyóiratok oldalain is, így összegyűjtve, egybeolvasztva, érzékelhetően árad az az írói erő, mely annyira jellemezte Szirmai Károly munkásságát. E könyvet kezünkbe véve, úgy emlékezünk rá, mintha nem is fél vétéd választana el már tőle végleges távozása nyomán. Felelevenedik emlékeztünkben a Kalangya egykori szerkesztőjének szigorú alakja, beszélgetünk vele, mint egykor a szabadkai állomáson, a verbászi vonat beérkezése után, olvassuk *A csend vi-*

ziói címmel összefoglalható irodalmi látomásait, melyekben talán a legdöbbenetesebben fogalmazta meg írói mondanivalóját, de elkísérjük útján a már öregedő ember megcsitulásáig, lehiggadásáig és csöndes távozásáig is.

Nem valami díszes kiállítású könyv ez az emlékkötet, de a maga szerénységében mégis arra figyelmeztet bennünket, hogy meg kell becsülnünk múltunk értékeit. És ezek között az értékek között mindenképpen becses helyet foglal el Szirmai Károly irodalmi alakja. Éppen ez adja meg a most megjelent könyv jelentőségét is.

KOLOZSI TIBOR

ÉRTÉKES BALLADAKINCIS

PENAVIN OLGA: *Kórógyi (szlavóniai) népballadák, balladás történetek, balladás dalok.*

Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete, Újvidék, 1976.

A jugoszláviai magyarság körében végzett folklórgyűjtések az utóbbi időben örvendetesen fellendültek, mintha a több évtizedes késést, illetve kiesést igyekeznének lázas sietséggel pótolni. E jelenkori folklór-reneszánsznak most már megvannak a személyi és tárgyi feltételei, az idő pedig valóban sürget.

Az érdeklődés homlokterében kétségkívül a népballada áll, nem véletlenül: talán éppen ez a leggyorsabban feledésre kárhozott népköltészeti műfaj. Kriza János, Greguss Ágost és mások múlt századi munkálkodása, különösen pedig Kálmány Lajos gyűjtései óta oly nagyra értékeljük ezeket, hogy aligha kerül feljegyzésre olyan jugoszláviai magyar népballada, amely előbb-utóbb ne jelenjék meg valahol nyomtatásban. 1975-ben hagyta el a sajtót Tóth Ferenc *Kálmány Lajos nyomában* és Kovács Ilona—Matijevics Lajos *Gombosi népballadák* c. gyűjteménye, máris itt a kezünkben Penavin Olga könyve és mire ezt ismertet-

jük, Burány Béla *Hallották-e híréi?* c. vaskos népballada-, népdalantológiája is elhagyta a sajtót. Mi pedig Lábadi Károllyal a drávaszögi népballadákat igyekszünk sajtó alá rendezni.

Az egymással szinte versengő jugoszláviai magyar folkloristák közül kétségkívül Penavin Olga egyetemi tanár az egyik legszorgalmasabb; sokirányú munkálkodásából különösen kiemelkedik szlavóniai kutatása, ahonnan két kötetnyi tájshót (a harmadik hamarosan szintén megjelenik), számos tanulmányt s élvezetes stílusban megírt történeti adattárat tett már közzé, most pedig e gyűjteményben népballadákat is. Ő ugyanis nem tekinti magát folkloristának, de a magyar és a finnugor nyelvészetben régi jó hagyomány, hogy a legtöbb nyelvészünk egyben kitűnő folklorista is; itt elegendő Reguly, Munkácsi, Kálmán Béla, vagy akár a nem éppen népszerű Horger Antal nevére hivatkoznunk és a Nyelvört átlapoznunk.

A szlavóniai magyar falvak között azok közé a kevés jugoszláviai magyar helységek közé tartoznak, melyek a török hódoltság súlyos esztendeit átvészelték, s így a folyamatos helyben maradás révén tudományos szempontból különleges értéket jelent egész népi kultúrájuk. Általában régességükről ismerjük őket, Penavin Olga azonban könyve előszavában rámutat, hogy a régi Szlavónia nincs többé: a házak átépültek, az emberek tudatvilága megváltozott, a nyelvjárás kopik, a népköltészet szegényedik, s a modern élet, főként a televízió hatása szinte felmérhetetlen.

Így a balladagyűjtéssel kissé már megkéstünk, mert a Kiss Lajos által gyűjtött népdalokhoz és egyházi népénekekhez képest e szlavóniai balladahagyomány nem feltűnően gazdag és nem is nagyon régies. E könyvecskében pl. 21 balladatípusnak mindössze 41 változata foglal helyet, holott mi Lábadi Károllyal a Drávaszögben 45 balladának több mint 100 változatát rögzítettük, de hasonlóan gazdagabb a Tóth Ferenczel betakarított bánáti balladatermés is. E szlavóniai gyűjtés azonban aligha van befejezve, hiszen mindjárt itt van pl. a kezembem Lábadi Károly 1972-es szentlászlói gyűjtése: a hat balladából Penavin Olgánál három (*Bolgár Imre, Csali Pista, Két gyilkos nő*) egyáltalán nem szerepel. De hasonló a helyzet az előbb említett egyéb jugoszláviai gyűjteményekkel is, így pl. Tóth Ferencnél megtaláljuk *A szeretet próbáját* (Sárig hasú kígyó), *A három árvát* (Buránynál pedig *A házasodó királyfit, A megölt legényt* és a *Rossz feleséget*; mindezeket Szlavóniában látszólag nem is ismerik, de valójában még nem lehet kimondani az utolsó szót. Ha pedig Berze Nagy János *Baranyai magyar néphagyományok* c. nagy antológiáját vesszük kézbe, még fájóbb hiányokat tapasztalunk (Szlavóniában nincs az *Észak-Baranyában ismert Kétféle menyasszony, Gyáva szerető, Sücs Marcsa és a több más*). Sem Garay Akos, akinek balladagyűjtését most Penavin Olga nagyobb részben közli, sem maga Penavin Olga nem találta meg Bogár Imre közismert balladáját, holott mi ezt Lábadi Károllyal több változatban is felje-

gyeztük a Drávaszögben, a Penavin Olga által e címen közölt változat (45—46.) voltaképpen a *Nem messze van ide Kismargita* egyik részlete. E hiánylistát még lehetne folytatni, de az éremnek van egy másik, örvendetes oldala is: Szlavóniában még sikerült rögzíteni Sobri balladáit, a Drávaszögben viszont végleg elfeledték, s míg Kőrögyről szép Fehér László-szöveget kapunk, a Drávától északra e klasszikus balladánkat máig nem leltük meg. A gyűjtések azonban sem itt, sem ott nem fejeződtek be.

Penavin Olga e kis könyve többétű: az alap saját gyűjtése, mégpedig tudatos balladakutatást is végzett: „a népszerű gyűjtések mellett kimondottan népballada gyűjtésének szándékával is jártunk” Szlavóniában, írja könyve 3. oldalán. Ugyanakkor felhasználta Garay Akos 1910 körüli szövegeinek egy részét is, korántsem mindet. Csak sajnálhatjuk pl., hogy Angyal Bandit, Mező Jóskát (Csali Pistát) mellőzte, de kihagyta Garay három szép rabénekét is, holott Vargyas Lajos ezeket is bevette nagy monográfiájába. Bár Penavin Olga nagyolt fonetikát alkalmaz, a Garay által gyűjtött Fehér László-szöveget a lejegyző pontosabb hangjelöléseivel közli. (Mivel a Sobri-balladát Penavin szóról szóra újra felgyűjtötte, csak a saját változatát közli, Garay pontosabb hangjelölését itt már mellőzi.)

Garay kéziratának felhasználásával azonban némi zavar van, a Sobri-ballada két versszakkal hasszabb, mint Penavin Olga könyvében: igaz, ez a kiegészítés nem ugyanazon a kéziratot lapon szerepel, hanem a 28. sz. hengerről utólag írta le Garay is. Az Egyed Jánosról szóló ballada szövegét Penavin Olga Garay után is közli, de valahogyan lemaradt mellőle, hogy ezt Harasztiban énekelte Balázs István. Ugyane balladának több változata adatolásában is némi zavar is van, ti. Garay nemcsak egy Vacsora nevű énekestől, hanem Borka Páltól is feljegyezte, ez utóbbinak a nevét azonban — a ballada szövege mellett — Penavin Olgánál nem találjuk. Mindez bizonyára a fénymásolatból adódó hiba, melyen csak az eredeti kézirat megtekintése segíthet.

A balladák szövegét Matijevics Lajos, a dallamokat Horvát Valéria segítette lejegyezni, a tipológizálás pedig Vargyas Lajos alapján történt, így szerzőnk és munkatársai jövőtábol ezúttal az egyik legkorszerűbb balladagyűjteményt tartjuk kezünkben, melynek inkább csak a teljességét, mint szakszerűségét hiányoljuk. (Itt említem, hogy Garay mellett Bóna Júlia szlavóniai ballaszövegeit is felhasználta, de már Bartha Katalinét nem, és míg Matijevicsék az eddigi változatokat is összegezik jegyzetükben, Penavin Olga ezeket mellőzi.)

Faragó József és Ráduly János eredményei alapján a szlavóniai balladák életéről, az énekesekről és egyéb körülményekről Penavin Olga jövőtábol szintén átfogó képet kapunk, ehhez hasonló elemzés eddig szinte teljesen hiányzott a magyar kutatásból, annyira magukra a szép szövegekre összpontosult a szinte kizárólagos figyelem. Penavin Olga megállapításai nagyon tanulságosak, észreveszi például, hogy míg Garaynál egyetlen női énekes akad, manapság a két nem nagyjából azonos számmal szerepel, ő is kiemeli az énekesek előregedését és más, általános vonásait a nagy változásnak. E kopás ellenére is elmondhatjuk, hogy a balladaéneklés Szlavóniában még régies: a közönség szinte megrendeli a balladát, mely általában szólóban hangzik el: az előadó ünnepélyes külsőségekkel szólal meg, magas fejhangon, me-rev testtartással énekel, a hallgatóság pedig nem egyszer megilletődik stb. Szinte a délszláv hősenek és a Takács Lajos által jellemzett históriások jutnak ezekről eszünkbe.

Penavin Olga gonddal kutatta ki a tanulási, előadási és egyéb alkalmakat is és jól tipizálja a balladaénekesek vonásait, meleg han-

gon szól a legkiemelkedőbb előadóról. Azt a kérdést is meg tudta válaszolni, mellyel eddig nem sikerült megbirkóznunk: az emberek miért is kedvelik a balladát? Ez az egész balladakincs be van ágyazva a szlavóniai falvak történetébe és társadalmába, csak így vált lehetőséggé annak felismerése, hogy ide máshonnan kerültek be a balladák, de az elzártság miatt nem folyamatosan, nem is minden típus, s innen adódik az az ellentmondás is, hogy a régiesebb Szlavónia kevesebb balladát ismer, mint a fejlettebb Drávaszög. (Hasonló a helyzet a moldvai csángók és a széke-lyek esetében is.)

Penavin Olga a szövegek elemzésekor a legmodernebb elveket alkalmazza, mégpedig elsők között, ha nem éppen elsőnek; ezek segítségével világosabban szétválnak a szerkezeti tömbök, valóságban összevethetők az egyes változatok és végül jól megfogalmazható a ballada minden lényeges vonása is. Talán csak a formai kérdések bemutatása vázlatos, de e tekintetben az egész magyar folklórisztika marasztalható el.

A kötetkét kitűnő képek kísérik és általában minden szükséges mutatóval, jegyzékkel stb. is fel van szerelve, hogy még használhatóbb legyen.

Penavin Olga érzékenyen vette egy magyarországi „szakember” el-sietett megjegyzését, aki szerint a jugoszláviai népballadák a többi magyar balladának „értéktelen utánpótlásai” csupán; ezzel az oda-vetett megjegyzéssel többször is foglalkozik és sikerrel bizonyítja az ellenkezőjét. Nekem is hasonló a véleményem: értékes balladakin-cset kaptunk kézbe, mellyel az eddig sem szegényes kincstárunk jelentősen gyarapodott.

KATONA IMRE

EGY NAGYSZABÁSÚ VÁLLALKOZÁS FOLYTATÁSA

PENAVIN OLGA—MATIJEVICS LAJOS: *Szabadka és környéke földrajzi neveinek adattára*.

Hungarológiai Intézet, Ujvidék, 1976.

Alig egy éve indult meg a Hungarológiai Intézet gondozásában a *Vajdaság helységeinek földrajzi nevei* című sorozat, s immár a második kötetét vehetjük kézbe, nem is szólva arról, hogy terjedelemben és a feldolgozott anyag mennyiségében jóval nagyobb, mint az előző. Nem szándékozom foglalkozni a sorozat születésének és indulásának körülményeivel, ezt megtette már Virág Gábor az első kötetéről szóló ismertetőjében az Úzenet múlt évi decemberi számában.

Örvendetes tény, hogy rövid idő alatt ez már a második munka, amely Szabadka helyneveivel foglalkozik. Szekeres László *Szabadkai helynevek* című könyvére gondolok, amely 1975-ben jelent meg az Életjel könyvek sorozatában, s nagy visszhangot keltett. A két könyv kitűnően kiegészíti egymást, s épp ebből erednek hiányosságaik is, de ez ugyanakkor előnyük is, hiszen két különböző szempontból világítják meg a problémát.

Amíg a *Bácsopolya és környéke földrajzi neveinek adattára* 2450 helynevet említ, addig a második kötetben már kb. 3000 földrajzi név található Szabadka és 13 környező település területéről. A kötet több mint 150 ember munkája, ha figyelembe vesszük az adatközlőket, gyűjtőket, ellenőrzőket is. Ilyen nagyszabású vállalkozás mindenféleképp figyelmet és elismerést érdemel.

Mint az első kötetben, ebben is megtalálható a Pesty Frigyes gyűjtéséből származó anyag, amely így, az új adatokkal együtt, hozzáférhetővé vált.

Negatívumként róható fel, hogy az adattár kissé szűkszavú. A kötet szerkezetének felépítése megegyezik az első kötetével, azonban mindkettőnél hiányolható a helységek történetének részletesebb leírása. Aránytalan például, hogy Szabadka története és ismertetése mintegy másfél oldal, ugyanakkor a szabadkai helynevek a mű egyharmadát

teszik ki. Ugyancsak a rövid történeti bevezetőkről jegyezhető meg, hogy nem egységesek. Nagyon sok lexikális és statisztikai adatot közölnek, viszont semmi utalás nem történik arra nézve, hogy esetleg régebbi korokban itt élt népektől eredhet egy-egy elnevezés. Ez pedig elkerülhetetlen, ha egy-egy földrajzi név életét akarjuk kutatni. Nem is beszélve arról, hogy például a Szabadka név eredete körüli vitákról, amelyek idestova száz éve folynak, egy szó sem esik.

Mindezeketől a hiányosságoktól azonban eltekinthetünk, ha figyelembe vesszük az anyag mennyiségét, viszont gondolni kellett volna arra, hogy a kevés és nehezen hozzáférhető, ilyen és ehhez hasonló kézikönyvekkel szélesebb bázisra helyezhető a helytörténeti és történeti földrajzi kutatás.

A szerzők teljességre törekedtek ugyan, de felmerülhet a kérdés, hogy ha 150 adatközlő ennyit tudott, akkor a kommuna többi 146 000 lakosa által közölt adat mennyi lehet. Ezt a munkát nem tekinthetjük befejezettnek és lezártnak, hiszen a földrajzi neveknek is életük van. Habár a további terveket nem ismerjük, a sorozat valószínűleg folytatódni fog, s így feltehetjük a kérdést: vajon elegendő-e a mennyiségi feldolgozás, vagy tovább kellene lépni, s elvégezni a minőségi rendszerezést is?

A sorozat legnagyobb hiányossága az, hogy nincs térképmelléklettel ellátva. Erthetetlen számomra, hogy a szerzők utalnak ugyan ebbéli nehézségeikre, az elmaradás okára, ugyanakkor az első kötet 10. oldalán említik, hogy készült térkép. Minden egyes helységnél szükség lett volna egy részletes térképre, amelyen minden egyes elnevezés szerepelne, ha másképp nem, számmal jelölve. Nagyban emelte volna az adattár értékét és használhatóságát, mivel van olyan földrajz-

zi név, ahol a meghatározás csak egy szó s így, hacsak nem helybeli az olvasó, nagyon nehéz elhelyezni a térképen az objektumot. S ha már itt tartunk, egy megjegyzés erejéig hadd említsük meg, hogy nagy hiányát látjuk egy olyan kiadványnak, amelyben szerepelnének a mai Vajdaság területét ábrázoló, eddig még nem kiadott, de nem kapható térképek.

A nyomdatechnikáról annyi talán megjegyezhető, hogy a kéthasábos megoldás sokkal áttekinthetőbb lett volna, nem beszélve arról, hogy ez anyagmegtakarítással is jár.

A kötetet a kétnyelvű értelmező kishoztár, az adatközlők, gyűjtők és ellenőrzők névsora és végül az irodalomjegyzék zárja le. Az utóbbival kapcsolatban még annyit, hogy ajánlatos lett volna az egyes földrajzi neveket az irodalom alapján jegyzetekkel ellátni, hogy a kutatások folyamán legalább egy utalás alapján tovább lehessen indulni. Ez a további munkát nagyban megkönnyítette volna.

Érdeklődéssel várjuk a sorozat következő köteteit, amelyek — nem kétséges — egy-egy újabb kockát jelentenek majd Vajdaság művelődéstörténetének mozaikjában.

VÉKONY LÁSZLÓ

GYERMEKEKRŐL — NEMCSAK GYERMEKEKNEK

GION NÁNDOR: *A kárókatona még nem jöttek vissza.*
Forum, Újvidék, 1977.

Általánosan ismert és elég gyakorta hangoztatott irodalomtörténeti tény, hogy az úgynevezett ifjúsági és gyermekirodalom legjobb és legmaradandóbb darabjai voltaképpen nem a gyermekek és az ifjúság számára íródtak eredetileg, hanem az idők folyamán váltak a mindenkori ifjabb korosztályok kedvenc olvasmányává. Ez a tény alighanem azt az igazságot is magában foglalja, hogy az igazán jelentős ifjúsági olvasmány mindig tartalmaz valami többletet is azonfelül, hogy cselekményben, fordulatokban, nem utolsósorban kalandos és veszélyes vállalkozásokban gazdag, izgalmas történetet mond el, amely a gyermekolvasó figyelmét képes tartósan lekötni. Gion Nándor legújabb, sorrendben immár harmadik ifjúsági regényét is ez a többlet avatja kitűnő ifjúsági olvasmánnyá, azok a gondolatok, írói üzenetek, amelyek általában az olvasóhoz, de korántsem csupán a gyermekekhez szólnak.

Az első ilyen üzenetet mindjárt a bevezetőben (*Bevezető helyett*) olvashatjuk. „Kicsit későn jöttél”,

fogadja az egykori pajtás a regény felnőttként visszatérő és első személyben mesélő hőst, aki megvallja, hogy visszavágyott a gyermekkor kedves színtereire, a „régii helyekre”. Az előbbi szemrehányás, amit a hős akár önmagának is tehet, megismétlődik: „Elég sokáig kibírtad a régi helyek nélkül”, s ekkor Gion a rá jellemző tömörséggel és keménységgel egyszerre megtöri a feltámadó nosztalgia ellágyulással fenyegető hangulatát: „Most eljöttem — mondom.” Kiderül azonban, hogy valóban későn jött. Alig talál valamit a régi Vágóhídból, gyermekkor egyik legkedvesebb színteréből, csupán egy súlyos betonkockát, „rajta egy kárókatona feje és nyaka”. Mintha az első ifjúsági regénye, az *Engem nem úgy hívnak* kapcsán megfogalmazott gondolatai visszhangoznának itt: „Mert a gyerekek, akármilyen szomorúan hangzik is ez, felnőttekké válnak: a szemük megromlik, és többé már nem vesznek észre bizonyos egészen fontos dolgokat. Legfeljebb időnként hiányolják őket” — s ilyenkor, tehetnének hozzá e mostani regény

egyik gondolatát, elindulnak felkeresni a régi helyeket, ám rendszerint már későn, s ezért alig találhatnak valamit a kedves emlékből. Vagy csak a szemük romlott meg? De hát ez lényegében ugyanazt jelenti.

Hasonlóképpen a felnőttekhez is szól a láthatatlan út és a száraz domb példázata. Az *Éhes ingovány* című filmen fellelkesülve keresi a regény egyik hőse is az ingoványon keresztül vezető láthatatlan utat, mert: „Minden ingoványban van egy láthatatlan út — mondta majdnem álmodozva Burai J. — Ez az út általában egy száraz dombra vezet, láthatatók. Ezt az utat kell megtalálni, akkor az ember biztonságosan eljut arra a száraz dombra; elmegy oda, amikor akar, és addig marad, ameddig akar. Senki sem férközhet a közelébe, senki sem háborgathatja. Képzéjétek el!” S hogy ez mire jó? „Jó, ha az embernek van egy biztonságos helye — magyarázta Burai J. — Féltudható, végiggondolja, hogy mi mindent csinált, és hogy miket kellene csinálnia. Ilyen helyen mindenféle szép dolog eszébe jut az embernek.” Igaz, ennek a láthatatlan útnak és a biztonságos helynek a történet során nagyon hétköznapi, gyakorlati szerepe és jelentősége is lesz, ez azonban csak alátámasztja és érthetőbbé teszi az egész példázatot.

Amennyire mélységes és ösztön-szerű hite az embernek, hogy minden ingoványból vezet egy láthatatlan út egy száraz dombra, s amennyire szükséges az ember számára egy olyan biztonságos hely, ahol senki sem férközhet a közelébe, ahol végiggondolhatja a tetteit és teendőit, ahol mindenféle szép dolog jut az eszébe, annyira eredendő és ösztönös az a vágya, hogy a felhők fölé emelkedjen és nagyon messze ellásson. A regény egyik felnőtt hőse, a vadór Gergian mondja, hogy nemcsak az orvvadászokat akarja megfigyelni a felépítendő kilátótoronyból: „Sokkal magasabbra akarok menni, ahonnan sokkal messzebbre látok. Nagyon magasra fogom építeni a tornyot, amelyen magasra a darvak szállnak. Vagy még magasabba.”

Mindezek a gondolatok, mint látható, mélyen a cselekménybe ágyazva, a regény szövetébe beleszőve

hangzanak el, hisz mi sem áll távolabb Giontól, mint a száraz bölcselkedés. Egy kitűnően szerkesztett, erős sodrású cselekménysorból álló regényben eleveníti meg gyermekkorának egy részletét: egy gyermekcsapat olykor látszólag céltalan, máskor nagyon is céltudatos játékeit, tetteit.

Mint Gion hősei általában, ezek a gyerekek is szilajak, szertelenek: gyűlölni, szeretni és lelkesedni is határtalanul tudnak. Egyik kedvenc „játékuk” például a pocsek Ságik csikainak meghajszolása. E rideg, kegyetlen, orvvadászattal is foglalkozó gazdák kiképzik a gyerekeknek a szíjostorokat a csikók mellé, s ők kedvüket lelik benne, a Ságik meg megengedik nekik, hogy meghajszolják őket; sőt egyenesen jó néven veszik.

Másik kedves „játékuk”, hogy az elhagyott Vágóhid falait telerajzolják „otlábú bikákkal és csődörökkel”, pompás apaállatokkal. Nagyon gyűlölték a mindig részeg Kocsmárost, aki mindig leparancsolta őket a gerendáról, sőt a szegény rokon Bognár Arankát, egyetlen lánypajtasukat arra kényszerítette, hogy lemossa a rajzaikat a falakról. Talán hogy örökre megjelöljék az elhagyott épület eredeti rendeltetését, ahol valamikor százával mészárolták le az állatokat, végül belevésik a falakba a rajzokat, hogy soha többé ne lehessen lemosni. És várják, hogy majd csak megüti egyszer a guta a részeg Kocsmárost.

A kis csapat életében, játékaiban és szemléletében valóságos fordulatot hoz megismerkedésük Burai J.-vel. Láthatóan a legtöbb gondnal, szeretettel és tegyük hozzá, a legnagyobb sikerrel rajzolja meg ennek a fiúnak alakját Gion, s bár az első személyben mesélő hős amolyan vezérféle a társaságban, attól a pillanattól fogva, hogy Burai J.-t maguk közé fogadják, ő veszi át az irányítást. Már az első kép mélyen emlékeztetünkbe vésődik, amikor a gyereksapat arra lesz figyelmes, hogy hárman nyomorgatják Burai J.-t, de ő inkább dühösnek, mint ijedtnak látszik. Kiderül, hogy ellenfeleit sorba megverte már egyenként, s „csak olyankor hengegnek, ha sokan vannak”. Ő ébreszti rá a csapatot, hogy valójában kínozzák a csikókat, mert ha szabadon engednék őket gazdáik, akkor futná-

nak azok maguktól is. Nem is vesz részt a csikók hajszolásában, sőt el is lopja a melléljük kikészített szíjostorokat, úgyhogy ezután fűz-favesszével kell hajszolniuk őket. Burai J. fedezi fel a kárókatónák rendkívüli szépségét, sőt azt is, hogy a Ságik négy kárókatónát fogságban tartanak, s éjszaka azokkal halásznak. Ő fogja fel elsőként a kilátótorony építésének jelentőségét is, és Gergian leghűségesebb segítőtársa lesz az építkezésben. Lényegében ő szervezi meg a csapat legfontosabb és legizgalmasabb, egyúttal legnemesebb vállalkozását is: a kárókatónák kiszabadítását a Ságik fogságából. S ebben a vállalkozásban jut aztán fontos szerephez az ingoványon át vezető láthatatlan út és a száraz domb, ahová ez az út vezet. Noha előre mindent pontosan kiterveztek, Aranka a Ságik kutyáját is magához szelídítette, végül mégis zajt ütöttek, s felébresztették a félelmetes gazdákat, pedig már a fogoly kárókatónák a birtokukban voltak, s éppen elhagyni készültek az udvart. A Ságik üldözőbe is vették őket, ám, a láthatatlan utat nem ismerték, majdnem az ingoványba veszték, s kénytelenek voltak visszafordulni. A száraz dombon aztán biztonságban voltak a madarak, s addig tartották itt őket, míg erőre nem kaptak, be nem fogadták őket szabad társaik, s miután a tollazatuk is visszanyerte eredeti fényét, szabadon engedték őket, mert biztosak voltak benne, hogy most már nem térnek vissza a rabságba.

Keszler doktor gyönyörű zongorajátékára is Burai J. hívja fel a gyereksapat figyelmét, s ezért ígéri meg nekik Gergian, hogy ha felépül a torony és eljutnak a felhők fölé, zongorázní fog nekik.

Ha a gyermekek közül a benne összpontosuló pozitív vonások folytán messze kimagaslí Burai J., akkor a felnött szereplők közül Gergian alakja emelkedik ki ugyanígy. A Ságikkal és a Kocsmárossal szemben ő testesíti meg a gyermekeket megértő és tisztelő (mindig magázta őket) felnöttet. Ő irányítja rá figyelmüket a madarak, különösen a vízimadarak szépségére, s magával tudja őket ragadni magasba törő vágyával is. Nem véletlen, hogy az epilógus (*Utószó helyett*) szerint épp Burai J. kíván a helyére kerülni

a vadórnek, megvette a Gergian tanyát is, tovább akarja építeni a tornyot, s tőle várják, hogy visszahívja az azóta elrepült kárókatónákat. A gyermekek vállalkozása ugyanis nem jár teljes sikerrel, vagy ahogy az már lenni szokott az életben, örömük a siker felett nem lehet teljes. Igaz, kiszabadítják a fogoly kárókatónákat, s miután szabad társaik feltáplálták és maguk közé fogadták őket, Gergian teljesen szabadon engedi őket, hogy csatlakozhasson szabad társaikhoz, a Vágóhíd falába is belevesték az ötlábú pompás apaállatok és a kárókatónák rajzát, sőt egy ködös napon az immár 19 méternyi magas kilátótoronyban fölé kerülnek a felhőknek is, és Gergian — ígéretéhez híven — zongorázní is nekik, ám ugyanezen az éjjelen még agyon is lövik. A gyermekek természetesen a Ságikra gyanakszanak, hisz természetes, hogy a vadorzók a vadórt tekintik legfőbb ellenségüknek, őt gyanúsítják már a szíjostorok lopásával is, később pedig a kárókatónák kiszabadításával. Amint kiderül, a Ságik azon az éjjelen ki sem mozdultak a tanyájukról, viszont a Kocsmáros, aki Ausztráliába készült, sosem utazott el, sohasem jelentkezett Ausztráliából, tehát bizonyosan ő volt a gyilkos, aztán pedig elnyelte az éhes ingovány, amelyben csak Burai J. tudta a láthatatlan utat. De Gergian nemcsak a felnötték jó tulajdonságait egyesíti magában, hanem a megalkuvásra való hajlamukat is. Amikor ugyanis a gyermekek megtudják, hogy négy kárókatóna a Ságik fogságában van, mindjárt ki akarják őket szabadítani: vissza kell venni tőlük, el kell lopni tőlük, fel kell jelenteni őket! — követelik. Gergian azonban — számukra érthetetlen módon — magát vádolja: „Nem vigyáztam eléggé — mondta kétségbeesetten Gergian. — Most már nem tehetek semmit.” Majd: „Azok a madarak a Ságiké”, és magatartásának így adja magyarázatát: „Hallgassanak ide — kértelt bennünket Gergian. — Nagyon kérem, hallgassanak ide... A Ságik tényleg komisz gazemberek. Néhanyszor már rájuk lőttem, ők is visszalöttek rám. De mindig letérdelünk, amikor egymásra lövöldözünk. Csak egymás lábába löjük a söréteket. Nem tudom, értik?”

Az író e vázlatosan ismertett történetet egy *Bevezető helyett* és egy *Utószó helyett* című fejezet keretébe foglalja, amelyekben a felnőtt író beszél. Érdekes azonban, hogy a régi helyekre visszatérő, az emlékeket kutató felnőtt nosztalgiaja az elveszett paradicsom után a bevezető részből hangzik ki, míg az epilógus az álmok továbbélését és valóra válását, a gyermekkori kezdemény kibontakozását igéri, s így egyértelműen optimista képpel zárul a regény. Az e keretbe foglalt történetet azonban a csapat amolyan vezérfele tagja mondja el első személyben, anélkül, hogy egyetlen pillanatra is átadná a szót a felnőtt írónak. Ebben ismét azt az erényét láthatjuk Gionnak, hogy tökéletesen, maradéktalanul képes valamely szerepbe beleilleszkedni, valakinek a képét magára öltetni, életét élni, gondolatait gondolni, s így teljesen autentikussá varázsolni a helyzeteket és történéseket, egyszersmind rendkívül elevenné tenni az előadásmódot. Ezt az elevenséget fokozzák a drámai feszültségtől izzó jelenetek, melyekben Gion atmoszférateremtő ereje, stílusának keménysége, szűkszavúsága és tömörsége érvényesül. Hadd említsük még egyszer Burai J. bemutatását. Miközben a csoportban hengegő három fiú nyomorgatja, egyszer csak kiragadja egyiknek kezéből a vesszőt, és a térdén kettétöri. Lélegzetvisszafojtva várjuk a verekedés kirobbanását. Amikor pedig már-már teljes sikerrel végrehajtották legfőbb vállalkozásukat, magukhoz szorítva a kárókatonaikat, éppen ki akarnak jutni a Sági udvarából, akkor Aran-ka kárókatonája kiszabadítja egyik szárnyát és csapkodni kezd... egy szóval lármát ütnek, mire felébred az öreg Sági, ébreszti a fiait, fegyvert ragadnak, s üldözőbe veszik a gyerekeket. Hasonlóan izgalmas és vészjósló az a jelenet, amikor a gyerekek, mit sem sejtve, a Sá-

gik udvarába mennek, hogy meghajszolják a csikókat. Az öreg Sági pedig össze akarja törni a csontjukat, mert azt hiszi, ők lopták el a csikók mellé kikészített ostorokat. Ilyen jelenetekre kerül sor több ízben a Vágóhídon is, amikor a részeg Kocsmáros megjelenik. Ugyancsak mélyen az emlékezetébe vésődik az olvasónak az olyan rendkívül érzékletes képek egész sora, mint amilyet a napnyugtakor lángba boruló Vágóhídról rajzol. Itt, ahol valamikor „százzámra ölték meg az állatokat és vér fröcskölte be a falakat”, napnyugtakor üvöltöni szoktak a gyerekek: „Megragadtuk a rozsdás vaskampókat, és felkapaszzkodtunk a vastag gerendákra, a nyugati oldalra, az üvegcserepek alá. A napkorong ekkor már vörösödött ott lent nyugaton. A Vágóhid falai izzani kezdtek. Aztán egyszerre mintha lángot vetettek volna. Lángba borult a régi Vágóhid, lángoltak a vörös falak, parázslottak a vastag gerendák, parázslott, lángolt kezünk, lábunk, az arcunk, a meztelen felsőtetünk. Gyönyörűséges és félelmetes volt ilyenkor a régi Vágóhid. Üvöltöni kellett.”

Az elmondottak után talán nem is hangzik nagyon meglepően a kérdés: mennyiben ifjúsági olvasmány *A kárókatona még nem tértek vissza?* Ha abból indulunk ki, hogy az esztétikai hatás, a művészi élmény teljességét csak a mű minden rétegének, minden dimenziójának, minden üzenetének a befogadása biztosítja, akkor nyilvánvaló, hogy gyermekekről, gyermekorról, de nem csupán gyermekeknek szóló regénnyel állunk szemben, hanem Gion opusának egy újabb jelentős darabjával, amelyben élet-szemléletének, életérzésének, s mondjuk ki, életbölcességének némi elemeit fejti ki a gyermekek számára is élvezhető, izgalmas regénykompozícióban.

JUHASZ GÉZA

JÁTÉKOS KEDVŰ VALLOMÁS

DOMONKOS ISTVAN: *Tessék engem megdicsérni.*
Forum, Újvidék, 1977.

Az olvasóközönség számára éppúgy, mint a jugoszláviai magyar szépirodalom, illetve az itteni irodalomkritika számára, sohasem lehet csupán másodlagos jelentőségű, ha a könyvkiadónkat egy olyan mű hagyja el, amely a szépirodalomnak és az irodalomnak általában egy sajátos, kevésbé látogatott területén kísérletezik. De ezt a körülményt feltétlenül még inkább méltányolni kell abban az esetben, ha a kiadvány nemcsak egyszerűen megismétli a korábbi, hasonló próbálkozások alkotói igényeit, hanem pozitív irányba korrigálja, egynémely vonatkozásban gazdagítja is azokat. Ilyen értelemben mindeképpen előrelépésnek kell tekintenünk Domonkos István legutóbbi kötetét, a *Tessék engem megdicsérni* címűt, amely a nálunk egyébként oly kevesek által művelt gyermekverseknek elsősorban a tartalmi gazdagodásához segítette közelebb irodalmunkat.

Mit akarunk ezzel mondani? Más jugoszláviai magyar szerzők gyermekvers-kísérleteinek ismeretében mindenekelőtt azt, hogy Domonkosnak — noha ez az első ilyen jellegű nagyobb vállalkozása — sikerült elkerülnie s nem is kis eredménnyel azokat a gügyögéseket, amelyek egyeseknél — nemcsak egy alkotói tévhit alapján, de ugyanakkor még a kellő ízlést is nélkülözve — eszközül szolgáltak és szolgálnak még mindig a gyermekek világának megközelítésében, tetszésüknek, rokonszenvüknek pedig a tartósabb megnyerésében. Értékelnünk kell tehát azt, hogy a *Tessék engem megdicsérni* című kötet szerzője, mellözve a könnyebb, de lényegesen gyengébb minőségű gyermekversírás ilyen és ehhez hasonló módszereit, az igényesebb líra elemei mellett döntött. És ami úgyszintén lényeges mind az itteni szépirodalom, mind pedig az olvasóközönség szempontjából, az az, hogy a *Tessék engem megdicsérni*, ellentétben irodalmunk korábbi

gyermekverseinek témaigényével, csupa olyan élmények rögzítését vállalta, amelyek elsősorban a városi gyerek, a városban élő kamasz mindennapjait töltik ki. Ha tehát a domonkosi gyermekversekhez ebből a szémszögből közelítünk, akkor azokban feltétlenül a brasnyói gyermekversek ellenpontját kell felfednünk. Mert amíg Brasnyó István saját gyermekkorának világát idézve minden egyes alkalommal a falut jelöli meg gyermekversei színhelyeül, és a falu, a tanya kicsinyeinek élményeiből fakasztja valamennyi versét, addig Domonkos a *Tessék engem megdicsérni* című versgyűjteményében a városhoz, mindenekelőtt pedig Újvidékhez kötődik. És ha még maradunk egy kicsit az összehasonlításnál, akkor az egyes versek hangvételét, hangulatát, „kedélyállapotát” illetően is hasonló ellenpontot ismerhetünk fel a domonkosi és a brasnyói gyermekversek között. Brasnyó bágyadt, ősi melegségű hangon, nosztalgiaival szól verseiben, Domonkos viszont ebben a legfrissebb kötetében az jellemzi leginkább, hogy alaphangulatul a vidám, játékos kedvű vallomást választotta, igen gyakori kifejezőeszközül pedig a groteszk képalkotást, ami nagymértékben a segítségére volt abban, hogy verseiben körvonalazva a gyerekek egy kevésbé megszokott világlátását azok érdeklődési köréhez is közelebb kerüljön. Gondolunk itt mindenekelőtt a kötet *Újvidék*, a *Mendegélt két legényke*, a *Nekem azért fáj a hasam* című versére.

Nem kétséges, hogy ennek a pajkosságnak, ennek a vidám, groteszk hangulatnak az érzékeltetését szolgálják Dormán László fényképei, ötletes fényképillusztációi is, amelyek a szerző által felsorakoztatott versek oldalán, a kis kamasz ügyes pózaival kitűnően beillenek a *Tessék engem megdicsérni* hangulatos világába, kevésbé megszokott látásmódjába.

FEKETE ELVIRA

EGY KIS KÖZÖSSÉG HELYTÖRTÉNETI MÚLTJA

Moravica monográfiája — Közlöny 2.

A mindössze 120 oldalas könyvecske egy kis közösség történeti múltja folytatásokban. A minden évben megjelenő kötetekből 1986-ra összeáll Moravica monográfiája. A legszebb tanúbizonyság arról, hogy lelkes és közös munkával hogyan lehet a múltban található értékeket megmenteni a jelen és a jövő számára.

Beszéljen a könyvről néhány kiragadott részlet, megjegyzés az érdeklődőnek.

Pénovázt Antal *A gabonanyomtatás vidékünkön* című írásában nagy gonddal vezeti végig az olvasót a ma már hihetetlennek tűnő, bonyolult, nehéz mezőgazdasági munkák sorain. „Akik most léteznek fijatalemberek, azok már ijesmit nem látnak” — vallanak ezek a sorok. Pénovázt Antal izigvériig értője, művelője a nyelvnek. Több írásával is találkozhatunk a kötetben.

„A múlt egy bizonyos távlatból szemlélve megszépült” — írja Kiss Antal a kötet 21. oldalán. Tanulságos, a ma emberét is érintő társadalmi problémákról: családi perpatvarokról, házasságokról, válásokról beszélnek a régi megsárgult jegyzőkönyvek. Megkülönböztetett érdeklődésre tarthat számot ez az írás.

„A betegséget megelőzni még ma is fontosabb, hasznosabb, mint betegeket gyógyítani” — mondja Dévay Lajos az *Egészségvédelem 1786—1830* című írásában. Különféle járványokról, védőoltásokról, betegségekről kapunk képet belőle.

Muhi Veronka megismertet bennünket a moravicai iskola történetével a településtől 1920-ig. A régi oktatásnak a példája nem lehet közömbös pedagógusaink, nevelőink, szakembereink, de még a szülők számára sem. *Az iskola belső élete* című fejezetben megismerkedhetünk a haladó gondolkodású tanítókkal, többek között id. Kovács Gyulával, akinek nevét viseli a moravicai általános iskola.

Szemesi József Modrcsin Ivánról, Moravica „patikus bácsijáról” bensőséges lírával ír, részletesen ecseteli egy nem mindennapi ember hosszú pályafutásának hétköznapjait. Azt is megtudhatjuk, mennyire fontos szerepet töltött be a gyógyszerész egy falu életében.

Szívesen kalandoznék tovább az írások között, de helyszüke miatt csupán megemlítem Csubela Ferenc, Gulyás László, Méhes Béla, Tóth László, Baranyi Anna és Szeres László kiváló munkáit.

Az ízléses kötésű füzet már a címlapjával magára vonja az érdeklődő figyelmét. A fedőlapon levő — Vankó Basa Lenke népművész búvós ujjai nyomán született — tiszta, ősi motívumok távoli üzeneteket rejtenek magukban.

A fotóanyag változatos. Régi órák, különböző korokat és stílusokat idéző házak, bútorok, szerszámok, arcképek illusztrálják a gazdag anyagot.

A Közlönyben felhasznált forrásmunkák nyelvezete néhol derűre fakasztó, de komoly érték.

BARANOVSKY EDIT

MEGJELENT AZ ÉLETJEL KÖNYVEK 13. KÖTETE

Nappalok horgonyja

(Válogatás a Rukovet munkatársainak 1972 és 1976 között
megjelent írásaiból)

Az írók kölcsönös megismertetését, az egymás mellett élés törekvésének megvalósítását kívánja az Életjel ezzel a könyvvel szolgálni.

A Rukovet című irodalmi és társadalmi folyóiratnak és kiadói osztályának, az Osvitnak a gondozásában már több jugoszláviai magyar szerző alkotása megjelent. A szerbhorvát nyelven alkotó szabadkai írók munkásságáról azonban ezúttal kap először átfogó áttekintést a magyar olvasó, mert munkáikkal eddig csupán lapjaink hasábjain találkozhatott.

A Rukovet és az Osvit szerkesztőségével folytatott megbeszélés eredményeként közülük ebben a kötetben csak azok szerepelnek, akik az 1972 és 1976 közti időszakban, tehát az utóbbi öt évben a folyóiratban vagy annak kiadványaiban verset vagy novellát jelentettek meg. Mivel a szerkesztő más irodalmi műfajhoz tartozó írásokat nem vett fel, e gyűjtemény nem nyújthat teljes képet a Szabadkán élő szerb és horvát írók munkásságáról. Így is azonban jól érzékelteti vers- és prózaviláguk sokszínűségét, mert a kiadó arra törekedett, hogy legjellemzőbb témakörükben és alkotói módszerükben mutassa be őket.

A válogatás közös munka, de az anyag végleges összeállítását Urbán János végezte.

A szerzők — korukra való tekintet nélkül — betűrendben szerepelnek, műveiket pedig szabadkai fordítók ültették át magyar nyelvre.

A 19 költő és 8 író műveit tartalmazó, izléses kiállítású, 136 oldalas könyv megrendelhető a szabadkai Veljko Vlahović Munkásegyetemen. Előfizetési ára 40, bolti ára pedig 50 dinár.

INTERNATIONAL TELEPHONE

INTERNATIONAL TELEPHONE

INTERNATIONAL TELEPHONE

INTERNATIONAL TELEPHONE

INTERNATIONAL TELEPHONE

INTERNATIONAL TELEPHONE

INTERNATIONAL TELEPHONE

INTERNATIONAL TELEPHONE

INTERNATIONAL TELEPHONE

INTERNATIONAL TELEPHONE

INTERNATIONAL TELEPHONE

INTERNATIONAL TELEPHONE

INTERNATIONAL TELEPHONE

INTERNATIONAL TELEPHONE

INTERNATIONAL TELEPHONE

INTERNATIONAL TELEPHONE

